

ГЕОЛОШКИ ЗАВОД
БЕОГРАД

Уредништву
«Геолошких Анала»
у замену
Београд

Г. С. К. М. С. В. Б. А. Б.
БЕОГРАД

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

ГОДИНА XII.

СВЕСКА 9.

СЕПТЕМБАР

1891

УРЕЂУЈЕ

Пера П. Ђорђевић

ИЗДАЈЕ

УПРАВА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ

«Просветни Гласник» излази у месечним свескама од 6 и више табака на четвртини — Стаје годишње: за Србију 12 динара; за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље управи државне штампарије Краљев. Србије у Београду. — Рукописи шаљу се уредништву (у министарству просвете и црквених послова у Београду). Они се не враћају.

БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1891

ПРЕГЛЕД СВ. 9. ГОД. XII

(СЕПТЕМБАР 1891.)

СЛУЖБЕНИ ДЕО

1. Укази госп. краљевских намесника; стр. 449.
2. (Преглеси министра пров. и цркв. посл.): Средње школе (разрешења); — Основне школе (постављења и разрешења); стр. 449.
4. Умрли наставници у години 1891.; стр. 449.
4. Расписи и одлуке министра просвете и цркв. послова:
  - а.) Књиге, препоручене за школску потребу; стр. 449.
  - б.) Књиге, препор. за школске књижнице; стр. 450.
  - в.) Распис о молбама за неписивање ученика из осн. школе; стр. 450.
  - г.) Распис о пријамним испитима за средње школе; стр. 451.

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВ. САВЕТА

5. (Записници ред. састанака Главн. Пр. Савета): Састанак 485.; стр. 451.; — Састанак 486., стр. 453.
6. (Записници ванредних састанака Гл. Пр. Сав.): Састанак 487., стр. 456; — Састанак 488., стр. 457.

НАУКА И НАСТАВА

7. Значај теорије таласања у данашњој физици, од Б. М. Станојевића; стр. 465.
8. Један прилог српској акцентологији, од Владислава Рибникара; стр. 472.
9. Биографија и државна радња Милоша Обилића, од Мих. Ј. Борђевића; стр. 481.
10. Основно школовање у Србији у 1888.-89. шк. години (наставак); од Стев. Д. Попова; стр. 492.
11. Настава цртања у француским школама, од Лудв. Флајшмана, превео Ст. Трифуновић; страна 504.
12. Лекције из српскога језика за II. разред гимн. (свршетак), од Љуб. Стојановића (у прилогу овој свесци).

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЈА

13. Књижевне обзране:
  - а.) „*Napredak*. Часопис за учитеље, узгојит. и све пријатеље младежи. Гласило Hrvatsk. pedagog.-književn. sbora итд. Течај XXXI. Загреб 1890.“, реферат од Гргура М. Ј.; стр. 511.
  - б.) „*Глас XXV*. Српске Краљевске Академије; *Драмски назови*, од Мат. Вана“, реферат од А. Г.; стр. 514.
14. Нове књиге и листови; стр. 516.

ПРОСВЕТИИ ҚОВЧЕЖИЋ

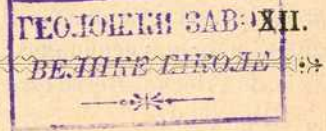
15. (Просветни добротвори): Милован Гушић, пенад. кап. I. кл. у пенс; некролог од Лазе Ј. Обрадовића; стр. 516.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

Вр. 9.

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ КРАЉЕВСКОГА НАМЕСНИШТВА

Указом господе Краљевских Намесника од 25. јула ов. год., на предлог министра просв. и цркв. послова, постављени су:

у пожаревачкој гимназији: за контрактуалнога професора, под обичним условима за стране поданике, *Јаков Смодлака*, предавач те гимназије, и у шабачкој гимназији: за контрактуалнога професора, под обичним условима за стране поданике, *Павле Софрић*, предавач исте гимназије.

Ректор Велике Школе

На састанку Академ. Савета од 1. септ. о. г. изабран је за ректора Велике Школе у школ. год. 1891.-2. — г. *Коста Алковић*, професор.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Разрешења наставника

Претписом министровим разрешени су:
у пожаревачкој гимназији: *Стеван Чубреговић*, предавач, 2. априла ов. г., по молби; и *Љубомир Ђорђевић*, учитељ француског језика, 22. јула ов. г.

у нишкој гимназији и учитељ. школи:
Ернест Сејкора, учитељ певања и музике, 29. јула ов. г., пошто је променено положај.

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Постављења наставника

Претписом министровим постављени су:
у пиротском округу: за учитеља у Студени, *Мирко Митровић*, свршени ђак Учит. Школе, с испитом, 24. августа ов. г.

у рудничком округу: за учитеља у Међуречју, *Милорад Миловановић*, сврш. ђак Учит. Школе с испитом, 18. августа ов. г.

Разрешења наставника

Претписом министровим разрешени су:
у моравском округу: *Петар Милошаковић*, учитељ II., III. и IV. р. школе у Белушићу, 22. августа ов. г., по молби.

у пиротском округу: *Сретен Петровић*, привремени вршилац дужности учитеља у Станичењу, 8. јула ов. г.

у рудничком округу: *Трифун Марић*, учитељ у Прањанима, 22. јула ов. г.

УМРЛИ НАСТАВНИЦИ У ГОД. 1891.

Милош Радовановић, учитељ у Даросави, окр. подунавског, 8. јуна ов. г. — *Јован Машић*, учитељ немачког језика у пожаревачкој гимназији, 16. јула ов. г. — *Тодор Мијушковић*, директор у пензији, 13. јула ов. г. — *Софија Петровићка*, учитељица I. и II. р. школе у Бошњанима, окр. моравског, 19. августа ов. г.

РАСПИСИ И ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

I. Књиге, препоручене за школску потребу

Министарским расписима препоручене су као књиге, по којима ће се предавати по средњим школама:

1. „Анова француска граматика“, за II. и III. разр. средњих школа; цена 1,20 динара;

2. „Речник немачко-српски и српско-немачки“, за I, II. и III. део Немачке Читанке, од *Влад. Малине*, цена 2 динара; и

3. „Геометријско иртање“, за I., II. и III. р. средњих школа, од *Вл. Зделара*; цена 2 динара, све расписом од 21. јула ов. г., ПБр. 10.151.

II. Књиге, препоручене за школске књижице

Министарским расписима препоручено је школским одборима, да набаве за књижице основ. школа:

1. Јансон: „Теорија статистике“, од Раше Милошевића, 31. јула ов. г., ПБр. 7423;
2. А. Г. Ковалевска: „Два војника“, од Живане, 13. августа ов. г., ПБр. 9335. (ова и за поклоне добрим ученицима); и
3. „Песме Војислава Илића“, од 5. авг. ов. г., ПБр. 9.097.

III. Распис о молбама и предлозима за исписивање ученика из основне школе.

Свима школским одборима.

У члану 40. закона о основним школама прописано је, који се ученици могу ослободити од дужности идења у школу; а министарским расписима: од 15. октобра 1884. године, Пбр. 11405., и 24. децембра 1884 године, Пбр. 14187., казано је, како треба поступати при исписивању ученика из школе, на инак се не ради, како је прописано, већ у томе греше и школски одбори и родитељи, који моле за испис својих ученика.

Да се и од сада не би водила сувишна преписка око исписивања ученика, и да би се овај посао брже и тачније вршио, нашао сам за потребно, да, у вези с поменутиим расписима, препоручим свима школским одборима ово што иде:

1. Исписивање ученика основне школе може се чинити од почетка школске године па до краја октобра сваке године, сем ванредних случајева, који ван тога времена буду наступили и који се у предлозима школских одбора као ванредни изнесу и њихова неизоставна потреба докаже.

2. Молбе, снабдене потребним таксеним маркама, за испис ученика или без таксених марака, подносиће ученички родитељи само школским одборима; ни по каквим молбама о исписивању не ће се у министарству ништа предузимати, ако би оне биле непосредно упућене министарству.

3. Школски одбори слаће такве молбе министарству заједно с подацима о сваком ученику према приложеном % формулару, у ком свака рубрика тачно мора бити попуњена. Школски управитељ, односно учитељ, као пословођа школског одбора, биће дужан за сваки поједини случај оваке формуларе сам израђивати и по свима рубрикама попуњавати. Без ових података не ће се у министарству ништа предузимати по молбама за испис.

4. Школски ће одбор наплатити од сваког ученичког родитеља по два динара у таксеним маркама за одлуку о испису и послати их министарству. Тако исто paziће, да и прилози, кад их има, буду прописно таксирани. Ако је учеников родитељ си

ромашног стања, онда ће се набавити уверење о томе, и послати министарству.

5. Школски је одбор увек дужан казати и своје мњење о испису сваког ученика, који се за то моли или предлаже.

Достављајући ову своју наредбу томе школском одбору, позивам га, да се од сада по њој у свему тачно управља.

ПБр. 9308.

15. јула 1891. год.

у Београду.

*Министар
просвете и црквених послова,
АНДРА ЂИКОЛИЋ*

Одбор

школе . . . . .
у округу . . . . .
срезу . . . . .
Бр. . . . .
. . . . . 189 . . . . . год.
У . . . . .

ПОДАЦИ

за . . . . . учени . . . . . разреда осн. школе . . . . .
. . . . . кој . . . се, по чл. 40. зак. о осн. школама, предлаже
за испис из школе

Кад је први пут уписан у школу?	
Како је походио предавања?	
Како се учио?	
Како се владао?	
Колико му је година по протоколу рођених (или по пописној књизи)?	
Колико његови родитељи (или маза) плаћају годишње непосредне порезе?	
Кавог су задружног стања (име и узраст сваког члана породице)?	
Јесу ли, кад и како кажњавани његови родитељи за неуредно упућивање у школу?	
Колико је од изречених казни наплаћено?	
Мњење школског одбора о испису.	
Напомена.	

Пословођа,

Председник школског одбора,

IV. Распис о пријамним испитима за средње школе.

Директорима виших и нижих гимназија, ужичке реалке, и управитељци Више Женске Школе.

Да би се спречно улазак у средње школе свима оним осредњим и slabим ученицима, који не само што не дају довољно јемства за успешно даље школовање, него и штетно утичу на целокупни школски рад и на напредак ученика, за школу подобних, нашао сам за потребно, према данашњим приликама наших средњих школа, учинити ове измене у правилима за пријамне испите од 14. јуна 1874. год. бр. 3426.:

1. Одбору за пријамне испите биће од сада председник свагда *школски старешина*; ако би пак настала потреба, да се овај посао повери још којем одбору, школски ће му старешина одредити за председника једног од подручних му наставника, којег он, по својем нахођењу, буде сматрао као најподеснијег за вршење председничке дужности.

2. Испитанику, који добије и само *једну* слабу оцену из предмета, из којих је питан, *не ће се више одобравати понављање испита*, него ће се такав ученик одмах одбити као неспреман за средњу школу.

3. Председнику испитнога одбора ставља се у дужност, да одговоре ученичке из *српског језика* и из *рачуна* подвргне што оштријој оцени, тражећи од испитаника:

а) из *српског језика*: течно, правилно и раз-

говетно читање чланака; читко писање диктата *пером* и *мастилом* на хартији, за тај посао спремној, и то без прављења таквих правописних погрешака, какве се, према обиму законом прописане спреме из српског језика, не могу опростити ученику IV. разреда основне школе; готовост и тачност у распознавању врста речи;

б) из *рачуна*: потпуну извежбаност у израђивању усмених и писмених задатака с целим бројевима у сва четири основна рачунска облика, а у обиму наставног програма за IV. разред основне школе.

При оцењивању спреме ученикове из српскога језика у из рачуна, председник испитног одбора не ће се задовољити само средњом мером знања, него ће тражити од испитаника већу спрему из тих предмета, која даје поуздано јемство за добар успех у току његовога даљег школовања.

Саопштавајући Вам ове измене у досадашњим правилима о пријамном испиту, које ће важити од почетка 1891.-92. школске године, препоручујем Вам најозбиљније, да их се тачно придржавате, и да их и наставницима повереног Вам завода доставите ради знања и управљања.

Пбр. 10544.

28. јула 1891. год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
АНДРА НИКОЛИЋ

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГ САВЕТА.

ЗАПИСНИЦИ РЕДОВНИХ И ВАНРЕДНИХ САСТАНАКА ГЛАВНОГ ПРОСВ. САВЕТА.

САСТАНАК 485-ти

3. јула 1891. год., у Београду.

Били су: председник, Стојан Марковић; редовни чланови: Пера П. Ђорђевић, Мил. Недељковић, др. Мил. Јовановић-Батут, Мих. Јовић, Ур. Благојевић и Дим. Соколовић.

Пословођ: Мил. Марковић.

I.

Прочитан је и примљен записник 484. састанка.

II.

Прочитан је реферат г. Боже Прокића о књизи „Песме Војислава Илића.“

Реферат гласи:

Главном Просветном Савету.

Прегледао сам „Песме Војислава Ј. Илића“, које је њихов издавач, г. П. Зорић, понудио министарству просвете на откуп за награду ученика средњих школа и за књижице средњих и основних школа, и част ми је поднети своје мишљење о овом издању г. Зорићевом.

Г. Зорић није удесно ово издање за употребу ученика средњих школа, јер је у њ унео све песме Војислављеве, без обзира на њихову садржину, која у више песама не може послужити као згодна лектира за учење средњих школа. Кад је г. издавач хтео да понуди Војислављеве песме за награде ученицима средњих школа, требало је и да спреми нарочито издање тих песама за средње школе, па да изостави многе стихове, а често и читаве песме, као што се то ради у другим школским књижевностима у сличним приликама. Да се пак овако

издање Војслављевих песама, какво подноси г. Зорић, не сме дати у руке ученицима средњих школа, довољно је да цитирам само ове стихове :

„Алах знаде шта је ствар'о,
Његова је света моћ.
Ја те љубим, ох Тамаро!
Буди моја једну ноћ!“

(Тамара, стр. 30.).

Или :

— — — — О Ирха! Устани горе!
Шест талапта ти си тражила да легнеш пређе,
Дванаест Книмон ти даје, дигни се, блуднице, само....
(Смрт Периклова, стр. 190.).

Или :

Х-тере рукама крију све тајне лепота својих
И као плашљиво стадо збиле се у густу таму....
(Коринтска Хетера, стр. 111.).

Сем оваких стихова има и читавих песама, које не смеју ући у једно издање за средње школе, као што је н. пр. песма : „Бубавна прича о Дону Нунсу и Дона Клари“ на стр. 79.

Али, ако се ово издање не сме дати у руке ученицима средњих школа, пошто није за њих удешено, оно може бити од врло велике користи за наставнике средњих па и основних школа, особито предавачима српске књижевности, јер се њиме могу згодно послужити, да упознају своје ученике са многим узоритим песмама нашега даровитог песника, песмама, које су пуце поетске лепоте и здраве моралне садржине.

Према овоме мишљењу сам :

1. Да се ово издање песама Војслава Ј. Илића не може препоручити за награде ученицима средњих школа.

2. Да ово издање треба откупити за књижице средњих а, по могућству, и основних школа. Благодарим Просветном Савету на поклоњеном ми поверењу.

1. јуна 1891. год.
у Београду.

Вождар Прокић

ПРОФ. П. БЕОГР. ГИМНАЗИЈЕ.

Савет је усвојио мишљење г. референта и одлучио : да се ово дело може откупити за књижице средњих школа и препоручити за књижице основних школа.

Референту је одређен хонорар од двадесет (20) динара.

III.

Прочитано је писмо г. г. др-а Батута и др-а П. Поповића о *усправном писању* у основној школи.

Савет је одлучио : да се г. Батутово писмо штампа као прилог записнику.

Писмо гласи :

Господине,

Као што је познато, рукописни знаци модерних језика и образованих народа изводе се косо — с десна на лево. Тај правац рукописних знакова ниште особити положај руке, тела и подлоге за писање. Најлакше га је извести, ако се подлога за писање примакне десној руци, ако се та подлога од усправног правца нагне на лево, и ако се с времена на време у томе правцу помакне на више.

На жалост ти услови не одговарају ни физиологији ни психији. Где је подлога за писање у страни, а не управо према средини тела пишчевог; где је она уз то још косо а не паралелно положена према осовини тела, ту наступају необичне прилике за поједине делове његове. При таком писању је десно око ближе изведеним писменима, него лево; десна рука је до лакта положена и узета, а цело је тело својом главном осом нагнуто на десну страну и напред. Према томе је десна страна оптерећена, десна половина груди стиштена, десно плеће више а лево ниже, кичменица неприродно и насилно савијена, глава у лево искривљена и погнута, а десно и лево око пеједнако удаљено од саме подлоге. У кратко, при таком писању је положај тела веома незгодан, те брзо умори, а може временом лепоти и здрављу баш и да нахуди.

Те неприлике уочише лекари и учитељи доста рано, и почеше им тражити лека. Неки беху мишљења, да ваља задржати коси положај писмена, а према томе и коси положај подлоге, али да је нужно, да подлога при писању стоји са свим према средини тела, а не на десно (Berlin-Rembold). Други су опет доказивали, да је најприродније, по лепоту и здравље нашега тела најугодније, ако писар при писању седи усправно, ако према средини свога тела положи подлогу опет усправно — а не десно или лево — и ако најпосле и писмена изводи усправно. Поборници овог последњег начина почеше се множити све више и више, и данас су међу њима најмеродавније личности у томе питању. За усправно писање изразио се н. пр. Cohn, Schubert, Ellinger, Mayer, Daiber, Uffelmann, Weber, Baginsky, Toldt, и т. д.; њега је препоручила париска комисија; њему се не противе ни владе, и оно је уведено већ у неколико школа (у Furth-у, Schwabach-у, Бечу, Flensburg-у и т. д.) — и ако, за сада, само покушаја ради. Извешћа о тим покушајима тако су повољна, да ће том начину по свој прилици веома брзо прокрчити пута.

У препоруку усправног писања наводе игијеничари и педагози ово:

1., Човек лакше изводи усправне него косе потезе. То се види по писменим знацима праистарих народа; то се види по рукописним споменицима и културних народа (па и нас Срба) — све до 16. века; то се види по првим потезима деце и на првим часовима писања у основним школама, а то се даје и ласно протумачити симетријом човечјег тела. С тога је дете *лакше научити* усправном него косом писму, што се доиста и опитом посведочило.

2., Усправно писмо не разликује се много од штампаног, те и то олакшава изучавање. Оно се код појединих људи не може толпко разликовати као косо, те је с тога лакше за читање. Осем тога заузима много мање простора — тражи дакле и мање материјала и мање снаге. Најпосле писац треба мање простора.

3., Усправно писмо лакше се везује (нарочито ћирилицом), те се с тога брже пише. Опити су показали, да је најбољи ђак у писању косим писмом исписао једну песму за 30 минута, а најбољи усправним писмом ту исту песму за 24 минута. Поред тога је усправно писмо — нарочито кад се брзо пише — много читкије него косо, и не квари перо.

4., Што је најглавније: усправно писмо најмање шкоди депоти и здрављу нашега тела. При усправном писању седи писар право, главом на више, плећима у једној висини, лактовима подједнако подупрт, прсима слободан и подаље од ивице (стола, клупе), пред собом држи у среди и усправно подлогу за писање и по њој покреће тек само шаку. Према томе му је цело тело у са свим повољним приликама, и правилно и без напора извршује своју задаћу. Мозак му остаје ведар, очи подједнако раде, прса нису спречена у прѣдисању; плећа, врат и ртењача остају у свом нормалном положају, а и други делови тела мало су спречени у својим обичним радњама. С тога тај начин најмање мори; с тога је од њега мање опасности за очи, плућа, крвоток, варење, костур, мишиће; — у опште за поједине делове и важне радње нашега тела; и с тога дакле усправно писање најбоље одговара игијенским захтевима. То мишљење усваја и теорија, а оно се показало баш и у пракси основано.

Према свему овоме част нам је поднети предлог, да Главни Просветни Савет надлежним путем подејствује, како би се и код нас — *опица ради* — бар у неколико школа *увело усправно писање*. И молити Вас, господине председниче, да тај наш предлог внесете на дневни ред. О модалитетима тих опита, могло би се — наравно — касније, кад томе буде време, што подробније учврстити.

Примите господине председниче, и овом приликом уверење о нашем одличном поштовању.

3. јуна, 1891. год.
у Београду.

Др. М. Јовановић-Батут,
Др. Павао Поповић.

IV.

Прешло се на претресање програма за основне школе. На дневном је реду програм из *гимнастике* и *женског ручног рада*. Кад је прочитао цео предложени програм из гимнастике, г. д-р Батут узео је реч и изнео је своје мисли о томе: шта треба да се унесе у програм из гимнастике у основној школи. Своје погледе на задатак гимнастике, г. д-р Батут поткрепио је научним игијенским разложима, па како су се ти погледи у многоме разликовали од предложенога програма, то је Савет одлучио: да се умоле г. г. д-р Батут и Дим. Соколовић, да саставе нов програм из гимнастике према изложеним начелима г. др-а Батута, и да га поднесу Савету за други састанак.

Што се тиче програма женског ручног рада, то је Савет, немајући стручних лица у својој средини за познавање овога предмета, одлучио: да се предложени програм из овога предмета пошаље г-ђи управитељици Више Женске Школе с молбом, да га прегледа она, у споразуму са стручним учитељицама женског ручног рада у Вишој Женској Школи и да Савету о њему поднесе своје мишљење.

С овим је свршен овај састанак.

САСТАНАК 486-ти

12. јуна 1891. г., у Београду.

Били су: *заст. предс., ред. члан*, Пера П. Ђорђевић; *редовни чланови*: др. М. Јовановић-Батут, Љуб. Ковачевић; *ванредни чланови*: др. П. Поповић, Љуб. Јовановић, Ур. Благојевић и Дим. Соколовић.

Пословођ: Мил. Марковић.

I.

Прочитан је и примљен записник прошлога састанка.

II.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 1. ов. мес., ПБр. 7675, којим се упућује Савету на оцену молба г. Н. Дучића, архимандрита, којом вуди на откуп министарству просвете прву књигу својих књижевних дела.

Савет је одлучио: да се ово дело г. Н. Дучића може откупити за књижице средњих школа.

III.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 4. ов. м., ПБр. 7799., којим се упућује Савету на оцену „Упутство за изучавање лепог писања“ од г. Ђорђа Хрњца, чиновника железничке дирекције.

Савет је одлучио: да се за преглед и оцену овога рада умоле г. г. М. Валтровић и Стеван Трифуновић.

IV.

Прочитан је реферат г. Дим. Соколовића, учитеља, о рукопису „Забавник“, од г-ђе Надежде Белићеве.

Реферат гласи:

Главном Просветном Савету.

Прегледао сам „Забавник“, с руског, од г-ђе Надежде Белићеве, који ми је Глав. Просв. Савет послао на оцену, и част ми је поднети своје мишљење о истом преводу.

Забавник је подељен на три дела. У првом је деду прича „Бог се брине за сирочад“, — у другом „Црнка и Белка“ и у трећем „Ружица“.

У првој причици, „Бог се брине за сирочад“, описује се туга и жалост једног сирочета Павлуше, коме је мати умрла, и кога после узима богати стриц, али како је Павлуши код стрица врло тешко, јер га муче храном, злостављају и грде.

За тим се износи мржња сеоске деце према Павлуши, и овога помоћ једном детету, које је хтело да се удави.

После се описује долазак неког трговца кући његовог стрица, који пита Павлушу: „за што је тако мокар“. И кад му овај каже узрок, трговцу се допада Павлуша, и одводи га собом.

После неколико година долази Павлуша као богат човек у село своме стрицу у госте и, видећи како му је стриц осиромашно, даје му 300 рубаља — и одлази својој кући натраг.

То је садржина ове прве приче.

Садржину ове приче изнео сам за то, да се виде неке непотпуности, којих има у овој причици, и која због тога није за децу, док се не би прерадила. У овој причици има неких нејасности, као и неким последицама не знају се узроци и обратно.

Тако, у причици се износи на један пут мржња сеоске деце на Павлушу, а пре тога ни једном речју није казано, за што сеоска деца мрзе на Павлушу. И са свим би природно било, кад би деца питала: за што се Павлуша завадио са сеоском децом? Или, за што Павлушу сеоска деца мрзе, кад је он добар и миран?

Или, опет, на другом месту, описује се долазак Павлушин у кућу свога стрица, и тамо га непознати трговац, не знајући ништа пре тога саставка о Павлуши, узима к себи, само за то што је овај извадно сеоско дете из воде. Одводи га, а не каже се ни куда, ни како. И изгледа као да се стриц још радује, што му се беда скида с врата. Има дакле доста нејасности, а то се не сме допустити у књигама, које се дају деци за читање. Приче за децу мора да су тако удешене, како ће их деца лако разумети. У тим причама не сме бити поетског одушевљења, а тако исто ни голог излагања, као што је овде случај, но свака прича мора да буде обучена у такво рухо, како ће је деца врло лако разумети, и отуда поуку извести. Сваки узрок мора да има своје последице, и обратно. Мора се све потанко извести, како не би било нагађања, и треба ствар која се описује удесити тако, да се цела прича само око главне ствари окреће, а споредности да долазе само у толико, у колико ће лакше објаснити главну садржину. Ни по што се не сме допустити, да у овим дечијим причама претегну ове споредности, и да се тим главна садржина приче губи.

У тим случајевима не могу деца имати јасне прегледности, која је веома потребна за њих, па да она могу лако разумети причу. Ово се допушта доцније кад се деца већ свикну читањем омањих причаца, и онда могу долазити и приче, у којима ће и разноврсност бити заступљена, и у којима ће се и деца упућивати на размишљање. Разуме се, и у овим приликама за мању децу мора бити прича упућена и на то, како ће деца размишљавати, али тек то се не може одмах захтевати од мање деце, но јој се мора све лепо и разложно изнети у згодној форми за читање.

Врло је тешко писати приче за децу, отуда врло мало њих и има који испуњавају све и оне најситније захтеве, који се траже од писаца за децу.

Осим ових непотпуности, које мало пре наведох, има по неких места готово неразумљивих за децу, као н. пр.: „Беше некакав летњи празник. Лаки ветрић пирио је, те блажио у неколико јаку жегу. Сва млађа чељад шетала је по селу, користећи се *благданом* који је једини посвећен одмору код раденика“. Или на другом месту: „Ти си се мали читаоче већ давно *досетио*, ко је био онај странац“, — и ако је тешко познати у оном странцу — Павлушу. И по чему баш дете да зна, да је то баш Павлуша, кад приповедач не износи ништа, по чему би се извело, да је то баш Павлуша.

Незгодно је изведен и састанак Павлушин са стрицем и стриним. Ови се у почетку радују при-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

видно његовом доласку, јер се боје да ће он код њих остати. И тек кад им он на послетку каже да и не мисли остати код њих, тек се онда радују. Ово је већ отужно, и из целе приче види се да су ово окорели неваљалци — стриц и стрина — и онда за што Павлуша долази њима.

Види се да писац није ни најмање водио рачуна о томе, како ће догађаји да иду природним редом, и да свака последица мора имати свој узрок, него је неке неприродности изнео, као што је ова што је поменуемо.

Како се није писац обзирао на то да буде доследан, види се из овога: „Сиромаштво Павлуша осетио је, како је *сладак* тај сувишни комадић хлеба, који је у кући његовог стрица пао на његов део.“ А одмах за овим: „Десетогодишње дете дужно је било да ради као зрео човек за парче хлеба! Павлуша је намиривао стоку, доносио воду, цепао дрва, чистио ђубре, па на послетку и на децу пазио — и за све то добијао је по *комидић* хлеба, и то из милости и *љутит* узвик самога стрица или његових укућана.“

Шта ово значи, кад се с оним напред сравни? Какав је то *сладик* задатак, где дете од 10 година ради најтеже послове, а за то добија само парче сува хлеба, па и то уз псовку и грдњу.

Цела ова прича по мом мишљењу изгледа као покушај каквог почетника, и није никако удешена за децу, тим пре, што је и г-ђица, која ју је превела, правила доста погрешака како у преводу, тако и у незгодном исказивању.

За доказ овога нека ми је дозвољено цитирати целу прву страну ове приче, како ју је г-ђица превела, и како би требало да се prevede. Тако г-ђица преводи овако: „Густи облаци покриваху цело небо. Ситна густа киша сипала је непрестано, као из сита; изгледало је као да јој никад краја бити неће. Било је то немало јесење доба у потпуној својој *красоти* са ветровима, који те следе чак до костију“.

А треба овако: „Густи сивкасти облаци прекрили су све небо. Ситна, честа киша, сипала је тако рећи као из сита, и чинило се, као да ни престати неће. Натмурена јесен, коју нико не воли, у велико је владала с њеним ветровима, који пробијају човека до костију, и њеним издашним свакидашњим кишицама“.

Одмах после г-ђица преводи овако:

„По сата од малог сеоцета Шидовке, по *прљавом* сеоском друму, касео је мршави коњић, запрегнут у рђаве старе таљиге. На таљигама испод сена провиривао је прости мртвачки сандук. Напред је седео кочијаш, сељак средњих година, који по

који пут равнодушно викне на трмог коњића. Са стране седело је младо сељачко момче. А иза овог жалосног спровода ишло је гологлаво дете од 10 — 11 година. Ветар му је мрсио густу црну косу, и лепршао крпе на ригавом гуњцу, са којим је било заогрнуто његово снажно тело“.

А ево како треба превести: „На пода сахата од маленог сеоцета Шидовке, по блатњавом сеоском путу, једва се вукло једно чупаво сељачко сасвим рђаво кљусе, упрегнуто у још рђавије таљиге. На таљигама испод арњева, вирио је грубо склепани мртвачки сандук од борових дасака. Напред на таљигама седео је кочијаш, сељак од својих 40 година, и час по, подвизивао је на кљусе, које је ишло кораком“.

Да не бих и даље морно пажњу Гл. Просв. Савета, ја ћу прекинути ово упоређивање превода, само ћу још неколико речи г-ђичиних навести, које ће потврдити, да је г-ђица мало пазила и на правилно писање. Тако г-ђица пише: *сечамо*, место *сећамо*; не ће, м. неће; заспи м. заспао; зато м. за то; дечјем м. дечијем, старци м. стари и т. д. На много места изашла јој је реченица непотпуна изостављањем по неких речи, а најчешће речи *се*.

Да пређемо на другу причу „Црпка и Белка“. У овој се причи описују рудници каменог угља и соли са свима појавама, радњама, и свим оним што се дешава у тим рудницима.

Ова је прича прилично удешена за децу, али је и она невешто преведена, ма да је овај материјал врло леп за дечију лектуру. Тако на једном месту вели се: „Тамо величанствени сводови, високе куде *средовечних сабора*, лукови и *портири*“. А мало даље: „нека удубљења у виду *цакова* и разваљених *јазбина*“.

На једном опет месту стоји: „Мати која се још не беше освестила, *грмла* је *обамрла* тела *дечија*“.

На послетку вели: „Овамо мислиш пропао човек, али не, у тренутку га подигне срећа, и он се опет дигне на ноге. За то само уздај се у Бога. *Философисао* је он“. Ово ће сигурно дете разумети.

На једном месту вели: „зуби ужасно дугачки од старости“. Ја не знам да ли је баш овако, да коњима, и ако може бити израсту нешто већи зуби у старости, — буду баш ужасно дугачки.

Незгодна је и ова реченица, говорећи о коњу: „*која* је *ишла* *послушно* и *сиуствивши* главу к смрти“.

Као и у првој причи, тако исто и у овој, г-ђица није пазила на правилно писање, но је грешила. Тако, она пише: *разпознати* м. *распознати*; *узке* м. *уске*; *зрака* м. *зракова*; *дрхчучи* и *дрх-ћући*; *зупчатим* м. *зубчастим*; *залуда* м. *заљуља*;

овесели м. развесели; рова м. отвора; до горња окна м. до горњег окна; шкрипела м. шкрипала; каиш м. кајиш; у њем м. у њему; пжеженим м. изгорелим и т. д.

Исто тако не пази на особне именице. Неки пут пише их с великим словом, неки пут с малим. Истна ово су ситније погрешке, али тек су погрешке, којих не би требало да буде. —

У трећој причици описује се једно размажено девојче — Ружица, која се без узрока смејала, и за то су је прозвали „подсмевалица“. Због ове њене махне, сваки је избегава, а она тиме постаје још гора. Најпосле подмене се старом чика-Павлу, њиховом кућном пријатељу, који је Ружицу особито волео, — и овај престане одлазити у кућу Ружициних родитеља.

Ружицу је то болело, али своју кривицу ником није хтела открити.

После неког времена пише њеним родитељима нека њихова рођака, да ће им доћи у госте. Томе се највише радовала Ружица.

Једног дана баш кад је хтела доћи та њихова гошћа, Ружица изађе у башту да пабере цвећа, и да види иде ли им гошћа. Тада Ружица угледа неку старицу, и по њеном обичају стане се смејати старици.

Старица је погледа, а Ружица јој на то викне: „Шта ме гледаш? Немаш зуба, а идеш као корњача“.

Старица јој попрети прстом и оде даље. А Ружица јој довикне: „Куда ћеш, да нећеш код нас. Немој молити те, није нам до тебе. Данас чекамо нашу баку“.

Мало после зову Ружицу, и кажу јој, да је дошла гошћа. Ружица оде, и прво јој падну у очи играчке, које јој је гошћа донела.

А пошто се задовољила играчкама, упита где је бака. Кажу, да је у мајчиној соби. Ружица отрчи, али како се запрепасти, кад у гошћи позна ону старицу, коју је мало пре онако гадно изгрдила. Испусти од страха и стида дутку на земљу и стане горко плакати.

На питање мајчино, шта јој је, одговори, како је мало пре гадно увредила ову старицу, не знајући да је то њихова бака. Ружица је почела све више плакати, и једва су је могли утешити гошћа и мајка, а Ружица се заверпла да се никад више неће њихоме подсмевати, но да ће постати добра.

Најпосле призна своју погрешку и каже мајци и гошћи, да је она узрок недоласку чика Павлом, и покаје се и завери, да никад неће више тако што чинити.

Одмах отрчи код чика Павла, и замоли га да јој опрости, што овај и учини. И Ружица је постала добро дете и никоме се више није подсмевала.

Ова је причица узета из дечијег живота, и лепо је изведена, да ће деца — код којих је нарочито развијен обичај подсмевања — видети, како је ружно другоме се подсмевати, и оставити се своје навике.

Али и у овој причици као и у првим двома, има доста ситнијих погрешака, како у преводу, тако и у правопису. Ова би се причица морала на ново прерадити, као и оне прве две.

Нешто и о самом натпису. Г-ђица је ставила овом преводу натпис „Забавник“, а у руском оригиналу стоји натпис „Породичне вечери“.

Пре би неки други натпис могао поднети од овога.

Из свега досада изнесенога, част ми је предложити Глав. Просв. Савету, да овај превод овакав какав је, не прими за поклањање ученицима основ. школа, но да се врати г-ђици да га преради и преведе правилније, и тек би онда могао поднети за поклон.

Главном Просв. Савету захвалан,

7. јула 1891. год.

у Београду.

Дим. Ј. Соколовић
учитељ.

Савет је усвојио мишљење г. референта и одлучно: да се овај рад не може примити за понуђену потребу овакав какав је.

Референту г. Соколовићу одређено је на име хонорара двадесет (20) динара.

V.

Прешло се на програм за основне школе. На дневном је реду програм из гимнастике и из женског ручног рада. Г. др. Батут прочитао је нацрт свога програма из гимнастике, који није детаљисав и у коме су само типови гимнастички за поједине разреде.

Савет је одлучно: да се умолу г. г. др. Батут и Дим. Соколовић, да, према нацрту г. д-ра Батута, удесе детаљан програм, који Савет у напред прима.

За овим је прочитан нацрт програма из женског ручног рада, који је саставила комисија из Више Женске Школе.

Савет је одлучно: да се умолу г. Ур. Благојевић, да са г. г. учитељицама теразијске школе прегледа овај нацрт програма и да у њему учини неке измене, које је Савет уочио, па за тим да га као усвојен врати Савету.

За овим је Савет одлучио:

I. да се учине измене у примљеном програму из познавања и неговања човечијег тела, по предлогу г. д-ра Батута; и

II. да се примљени програм за основне школе у Савету штампа и разда свима члановима Савета, па за тим да се позове Савет на састанак ради другог читања и ревизије примљенога програма, како би се на тај начин дефинитивно довршио програм за нижу основну школу.

С овим је свршен овај састанак.

ВАНРЕДНИ САСТАНАК 487-ми

1. јула 1891. год., у Београду.

Били су: председник, Стојан Марковић; редовни чланови: др. Мил. Јовановић-Батут, Стев. Ловчевић; ванредни чланови: Жив. Живановић, др. Павле Поповић, Љуб. Јовановић, Ур. Благојевић и Дим. Соколовић.

Пословољ: Мил. Марковић.

I.

Прочитан је и примљен записник прошлога састанка.

II.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 15. пр. мес., ПБр. 8174, којим се шаље Савету на оцену књижица „Два војника“, преведена с руског од г-ђе Живане Милићевићке.

Савет је одлучио: да се за оцену ове књижице умолити г. Жив. Живановић.

III.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 23. пр. мес., ПБр. 8305, којим се шаље Савету на оцену молба г. Хермана Зимањна, који се нуди да израђује гипсане моделе, потребне за предавање цртања у средњим школама.

Савет је одлучио: да се за оцену поднесених примерака умолити г. г. М. Балтровић и Ђ. Крстић.

IV.

Прочитано је седам писама г. министра просв. и цркв. послова, ПБр. 8346, 8481, 8502, 8503, 8504, 8719 и 8720, којима се пита Савет за мњење о квалификацији г. г. Ђ. Милентијевића, Пантелије М. Сарића, Милана Д. Дукића, Јанка Дукића, Љубомира М. Стефановића, Михајла Гавриловића и Луке Јевремовића, који су свршили философски факултет Велике Школе и моле за место предавача у средњим школама.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК 1891.

Савет је прегледао молбе и сведошбе ових кандидата, па је одлучио:

I. да г. г. Ђорђе Мелевтијевић, Пантелија М. Сарић, Милан Д. Дукић и Љубомир М. Стефановић, који су свршили природно-математички одсек философског факултета, имају прописне квалификације за предаваче у средњим школама, и то за групу природно-математичких наука.

II. да г. г. Јанко Дукић, Михајло Гавриловић и Лука Јевремовић, који су свршили историско-филолошки одсек философског факултета Велике Школе, имају прописне квалификације за предаваче у средњим школама, и то за групу историско-филолошких наука.

V.

Прешло се на друго читање програма за основне школе. У програму су учињене некоје незнатне измене и одвојен је материјал, који ће се изучавати у подељеним а који у неподељеним школама.

Читање програма није се могло довршити на овоме састанку, те је Савет одлучио: да се држи једна ванредна седница 3. ов. мес., у којој ће се довршити друго читање програма за основне школе.

С овим је свршен овај састанак.

ВАНРЕДНИ САСТАНАК 488-ми

3. јула 1891. год., у Београду.

Били су: председник, Стојан Марковић; редовни чланови: Ж. Поповић, Ст. Ловчевић; ванредни чланови: Ж. Живановић, др. Павле Поповић, Љуб. Јовановић, М. Шљивић, Мих. Јовић, М. Велички, Ур. Благојевић и Дим. Соколовић.

Пословољ: Мил. Марковић.

I.

Прочитан је и примљен записник прошлога састанка.

II.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 1. ов. мес., ПБр. 8721., којим се пита Савет за мишљење о квалификацији г. Јована Станојевића, свршеног ученика природно-математичког одсека философског факултета Велике Школе.

Савет је прегледао сведошбу овога кандидата, и после дуже дебате одлучио је: да се г. Станојевићу може признати квалификација за предавача у средњим школама, и то за природно-математичку групу наука, али како се оцене овога кандидата у I. год. Вел. Школе не слажу с прописом чл. 19. „школскога законика“ за ученике Вел. Школе, од

17. марта 1864. год.; а није према њему поступљено по овоме члану закона, то је Савет одлучио, да се у извештају о овоме учини напомена г. министру просвете ради знања.

III.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 3. ов. мес., ПБр. 8806., којим се пита Савет за мишљење о квалификацији г. Василија Даниловића, свршеног ученика Вел. Школе.

Савет је, по прегледу сведочења кандидатове, одлучио: да г. Даниловић има прописну квалификацију за предавача у средњим школама, и то за филолошко-историјске науке.

IV.

Саслушан је усмен реферат г. Стојана Марковића по молби г. Владимира Павловића, учитеља парувачког, о уважању оних година учитељске службе, које је провео у сталном учитељству пре садашњег закона о основним школама, а које му нису урачунате с тога, што је у невреме напустио учитељску службу.

Савет је усвојио мишљење г. референта и одлучио: да се г. Владимиру Павловићу, учитељу, могу уважити оне године службе, које је провео у учитељској служби, пошто се у овоме случају не може применити пропис чл. 54. закона о основним школама.

V.

Прочитан је реферат г. Жив. Живановића о књизи „Два војника“.

Реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Прочитао сам књижицу „Два војника“, коју ми је Савет дао на реферовање. Књига је написана на руском, а преведена је на српски ове год.

У њој се представљају два руска војника, који се — један без ноге, други без руке — враћају са Севастопоља у Јарослав, пешке. Они ударају на Москву, да испуне један аманет, да даду брату једног свог погинулог друга чизме и две рубље; а одатле ће у Јарослав, где ће Јевремов свом дому и породици, а Крућиков, његов побратим, који нигде никога нема, остаће код њега да ради градинарство. Тако је и било.

У њином разговору огледа се потпуна преданост Богу и Христовој вери; у њиховом друговању право братство; у њиховим осеченим деловима тела — Крућиков се враћа без ноге, Јевремов без руке, — огледа се право јунаштво, два права Руса,

који су се борили с Турцима и до цинизма не жале своје изгубљене руке и ноге. Крућиков, који остаје на дому свог побратима, заводи тамо нову културу, нов живот, градинарством и риболовом, при чему има вернога друга малог Стевицу, сина Јевремовљева, кога је отац при поласку на војну оставио мада, а затекао великог, па се оба и не познају. Крућиков учи Стевицу и да чита и избавља га — на Бадње вече — из Волге, куда је малиша отишао да испод леда ухвати рибе, да за љубав свом учитељу окити „божићну јелицу“.

Прави војници, вера, дружељубље и вредноћа јесу главни знаци, који се истичу у овој приповетци. Све је просто, разумљиво, без заплета и потпуно све заслужује да се препоручи, и по форми и садржини за децу наше основне школе — наше будуће војнике.

2. јула, 1891. год.

у Београду.

Жив. Живановић
професор.

Савет је усвојио мишљење г. референта и одлучио: да се ова књига може препоручити за књижице осн. школа и за поклањање ученицима осн. школе о годишњем испиту.

VI.

Довршено је друго читање програма за осн. школе. Измењени програм за основне школе, како га је Савет усвојио, гласи овако:

ПРОГРАМ

за основне школе како га је усвојио
Просветни Савет

A. Нижа основна школа

I. Наука хришћанска

Први разред.

Крсни знак „во имја отца“ на словенском и „отче наш“ на словенском, с кратким тумачењем. О Божићу у кратко, с тумачењем поста и обичаја божићних као: печење печенице, простирање сламе, доношење бадњака, мешање колача, паљење свеће и гашење вином, положајник и т. д.

О Ускресу у кратко, с кратким тумачењем поста и обичаја, као: бојење јаја, поздрављање са „Христос воскрес“, обношење Христа око цркве.

Други разред.

«Богородице дјево» на словенском, с кратким тумачењем. Мала Госпођа. Ваведње. Благовести. Рођење Христово. Срећење. Детињство Христово. Свети Јован. Крштење.

Трећи разред.

Молитва пре и после учења на словенском. Богојављење. Врбица — Цвети, с објашњењем народнога празновања. Спасов дан. Духови. Преображење. Велика Госпођа. Крстов дан. Свети Сава. Ђурђев дан. Петров дан. Арханђел Михаило. Свети Никола.

Четврти разред.

«Вјерују» на словенском, с тумачењем. Две најглавније заповести Христове: љубав према Богу и према ближњима с тумачењем. Тајна вечера и причешће. Страдање и смрт Христова. Ускрс. Христове приче: о немилостивом слуги; о милостивом Самарјанину; о богаташу и Лазару; о развратном сину. Молитва, милостиња и пост. Црквена слава. Заветина. Крштење Срба.

II. Српски језик

Први разред.

1. *Вежбање у говорењу* у вези с посматрањем предмета из најближе околине, према приликама и месту, где је школа.

2. *Припрема за писање и читање*. Разликовање ствари, биљака и животиња од њихових слика и речи; разликовање речи од речи у реченицама и разликовање слогова и гласова у речима. Ствари потребне за писање. Познавање разних праваца на стварима и повлачење црта за означавање тих праваца. Цртање слика, које су састављене од правих и кривих црта.

3. *Читање*. Првог течаја из првог дела буквара, а другог течаја из другог дела буквара с пропитивањем и објашњавањем садржине појединих чланака.

4. *Писање*. Првог течаја писање малих слова и писање речи на таблицама, а другог течаја писање и малих и великих слова и писање речи и лаких реченица на хартији. Ово ће се писање нарочито вршити по прегледаоницама у прописима, а преписивање се из књиге и са школске табле оно, што буде учитељ написао.

Декламовање. Научити на памет две три лаке песме.

Други разред.

1. *Вежбање у правилном говорењу*.

2. *Читање*. Читање појединих чланака из читанке за овај разред с објашњењем појединих израза и пропитивањем садржине.

3. *Писање*. Писање појединих речи, изрека и пословица по прегледаоницама и по прописима. Преписивање појединих чланака из читанке и онога из памети, што се буде на памет учило.

4. *Из граматики*. Разликовање оних речи, које значе имена лица и ствари, радње и особине. Род и број у именица. Дељење речи на слокове.

5. *Декламовање*. Научити на памет неколико лаких песама.

Трећи разред.

1. *Читање*. Читање, тумачење и пропитивање појединих чланака из читанке за овај разред. Објашњавање појединих израза.

2. *Писање*. Писање по прегледаоницама и по казивању (диктовању), и то првог течаја између две главне линије, а другог течаја по једној линији. Преписивање појединих чланака из књиге. Писање појединих прочитаних чланака, у колико се деца буду упутила да их исказују својим речима у простим реченицама. Писање прича, које су деца слушала у предавању науке хришћанске или других предмета.

3. *Из граматики*:

а) Појам о реченицама.

б) Именице. Издвојити само особене.

в) Придеви присвојни и описни с поређењем.

г) Појам о заменицама (ја, ти, он; ми, ви, они.)

д) *Глаголи*. Употреба у садашњем, прошлом и будућем времену.

е) Познавање бројева основних и редних.

4. *Декламовање*. Научити на памет неколико лаких песама и прозних састава.

Четврти разред.

1. *Читање*. Читање, објашњавање, пропитивање и приповедање појединих чланака из читанке за овај разред.

2. *Писање*. Преписивање из књиге и с табле. Писање по казивању. Исписивање

својим речима онога што се читало и запамтило, било из читанке било из других предмета. Писање писама.

3. Из граматике. Појам о свим врстама речи. Разликовање падежа и бројева у имена, и лица, бројева и времена у глагола (без поделе на врсте.)

4. Декламовање. Научити на памет неколико ваљаних народних и лирских песама.

III. Словенски језик

Четврти разред.

1. Познавање слова и њихових гласова. Читање молитава и црквених песама, које су програмом прописане за сва четири разреда.

2. Читање четири Христове приче: о немилостивом слуги; о милостивом Самарјанину; о богаташу и Лазару, и о развратном сину.

3. Читање чланака писаних старим правописом српским.

IV. Рачун

Први разред.

1. Радови на рачунаљци и другим стварима и очигледно појимање бројева. Рачунање усмено с именованим и неименованим бројевима у све четири рачунске врсте (сабирање, одузимање, множење и дељење) од 1 — 20.

2. Писмено рачунање у вези с усменим од 1 — 20 у све четири рачунске врсте. Познавање половина, трећина, четвртина и петина од једног целог и од осталих бројева до 20, али у облику разломака неће се писмено рачунати, него само оно, што се као целина може појавити — била мала или велика.

У I. разреду у опште преоблађиваће усмено рачунање.

Други разред.

1. Рачунање као и у I. разреду с бројевима од 1—100.

2. Познавање шестина, седмина, осмина, деветина и десетина. Делитељ не сме бити већи број од 10. У облику разломака ништа се писмено ни у овом разреду не рачуна. Комбиновани задаци лакши и обичнији.

Усмено и писмено рачунање подједнако су важни у овом разреду.

Трећи разред.

1. Усмено рачунање од 1—1000 с бројевима лакшим за памћење.

2. Рад и с разноименованим бројевима.

3. Делиоци су ови двоцифрени бројеви: 12, 15, 16, 18, 20, 24, 25, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90 и 100 (од три цифре). Писменог рачунања у облику разломака нема ни у овом разреду.

4. Деоба времена, преобраћање бројева из једног имена у друго и рачунање метарским мерама и новцима динарскога система.

У овом разреду преоблађује писмено рачунање.

Четврти разред.

1. Усмено рачунање с округлим бројевима до 10.000 у све четири радње.

2. Упознавање времена, метарског и динарскога система и преобраћање бројева из једнога наименовања у друго. У писменом рачунању делитељ може бити сваки двоцифрен и троцифрен број.

3. Појам о простом и десетном разломку.

4. Појам о бројитељу и именитељу.

5. Појам о десетном, стотом и хиљадитом месту код десетних разломака.

6. Преобраћање разноименованих бројева из једног наименовања у друго.

7. Писмено рачунање с десетним разломцима у све четири рачунске радње до хиљадитих делова закључно.

8. Просто правило тројно. Разрешавање задатака свођењем на јединицу.

9. Из простог интереснога рачуна само изналажење интереса.

И у овом разреду преоблађиваће писмено рачунање као и у III. разреду.

V. Земљопис

Други разред.

Познавање места и околине.

1. Учионица и главнија одељења у школској згради. Школско двориште и башта. Цртање школске собе, дворишта и баште.

2. Стране света.

3. Кућа: породица и задруга. Суседи.

4. Околне улице. Главније зграде. Занимање мештана. Цртање главнијих улица, које воде од школе у околину.

5. Годишња времена. Излажење и залажење сунца у разна годишња времена.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

6. Јесен. Јесењи пољски радови. Посматрање паре, магле, облака и кише.

7. Из познавања природе : разговор о говечету, коњу, кокошци, о соли и креди.

8. Зима. Зимски радови и занати у месту. Посматрање снега и леда.

9. Разговор о псу, мачци, звињи, овци и кози.

10. Пролеће. Пролећни пољски радови у месту.

11. Посматрање брда, долине, равнице, јаруге, извора, потока, реке, обала и ушћа, према приликама места.

12. Разговор о првим пролећним биљкама : љубичици, трешњи, шљиви, јабуци и крушци.

13. Лето. Летњи пољски радови у месту.

14. Причање (у кратко) историских догађаја и о историским личностима из места.

15. Општина и општинска управа.

16. Цртање најглавнијих путова, којима се из места полази. Општински хатар.

Трећи разред.

1. Срез, у коме је школа. Границе, најглавније планине, реке, равнице и путови. Најважнији историски догађаји и личности у кратким цртама. Главна места. Управа. Цртање среза.

2. Остали срезови у томе округу у кратко. Цртање.

3. Свој округ прећи онако као срез.

4. Остали окрузи у кратко. Цртање.

5. Преглед Србије у целини. Границе, планине, реке, равнице, путови, главни производи. Државно уређење и државне власти. —

Историска грађа уз земљопис :

6. Најглавније личности из I. и II. устанка српскога : Кара - Ђорђе, Хајдук Вељко, *Јаков Ненадовић, *Милепо Стојковић, *Петар Добрњац, *Станоје Главаш, *Лука Лазаревић, Танаско Рајић, Милош Обреновић, *Хаџи-Мелентије и Стеван Синђелић, — у вези са најглавнијим догађајима.

7. Поред горњег још и најважније личности из оног округа у коме је школа, а историске важне личности других округа само се напомињу у вези с историским догађајима.

(У четвороразредним школама неће се учити о оним личностима, које су обележене звездом).

Четврти разред.

1. Босна и Херцеговина.

2. Стара Србија.

3. Македонија.

4. Црна Гора.

5. Далмација с нарочитим погледом на Дубровник.

6. Истра.

7. Хрватска, Славонија и Срем.

8. Бачка и Банат.

9. Видинска и Средачка област.

Уза сваку се област изучавају : границе ; величина према Србији ; највеће планине, реке и равнице ; климат ; природни производи ; народно занимање ; разлика вере ; просвета ; управа ; најзнатнија места ; манастири.

10. Општи преглед српске земље : границе и величина, планине, реке, најглавнији путови и климат. Народ, народност и вера.

11. Додатак : кратак преглед осталих балканских земаља.

(У четвороразредним школама неће се учити преглед осталих балканских земаља).

VI. Српска историја

Четврти разред.

1. Стара постојбина (а уз то живот, вера, обичаји, управа у Срба).

2. Сеоба и нова постојбина.

3. Примање хришћанства.

4. Часлав.

5. Стеван Војислав : ратовање с Грцима и њиховим савезницима 1042. године.

6. Бодин : његово учешће у устанку на Грке 1073. године ; ступање на престо и кратак помен борбе с рођацима око престола.

7. Немања : рођење ; борба с браћом ; освојење Зете ; рат с царем Андроником ; оставка ; калуђерење и смрт.

8. Стеван Првовенчани : раздор с Вуканом ; венчање у Жичи.

9. Свети Сава.

10. Милутин : Драгутин отима од оца Уроша престо ; кајање Драгутиново и долазак Милутинов на владу ; ослобођење Македоније ; борба са Шишманом видинским ; буна Стеванова.

11. Стеван Дечански : бој код Велбужда ; збацивање.

12. Стеван Душан: први рат с Грцима; освојење Арбанаске и севернога Епира; савез с Јованом Кантакузеном и други рат с Грцима; проглас српске царевине и патријархије; напомена о освојењу јужнога Епира и Тесалије; Душан даје законе; победа над Угрима 1353. године; смрт Душанова.

13. Урош: напомена о губитку Хума и Мачве; буна великашка; Вукашин се проглашава краљем; бој на Марици; смрт царева.

14. Марко Краљевић.

15. Кнез Лазар: пријатељство и савез с Ђурђем II. Баошићем и краљем Твртком; бој на Косову.

16. Ђурађ Вуковић Бранковић: помен о деспоту Стевану; удаја Марина за Мурата II; Турци освајају Србију; бежање Ђурђево и повратак у земљу с угарском помоћу; нападај Мехмеда II. на јужну деспотовину (1455. године); помен о пропасти Србије 1459. године.

17. Краљ Стеван Томашевић: пропаст Босне; помен о пропасти Херцеговине.

18. Стање Србије под Турцима. (Уз то још: исељавање, ускоци и хајдуци).

19. Кочина Крајина.

20. Први устанак: дахиска насиља; почетак устанка; пропаст дахиска; бој на Иванковцу, Мишару, Делиграду, Београду, Суводолу, Новом Пазару, Чегру, Варварину, Лозници, Неготину и Равњу.

21. Пропаст Србије и стање народа пред другим устанком.

22. Други устанак: скуп у Такову; бој на Љубићу, Пожаревцу и Дубљу.

23. Умирење Србије и ослобођење шест округа.

24. Кнез Михаило: помен кнеза Милана; Вучићева буна.

25. Кнез Александар: избор; српски добровољци у Војводини 1848. и 1849.

26. Кнез Милош и кнез Михаило: повратак династије Обреновићске; установа народне војске; бомбардање Београда; ослобођење и добитак градова; убиство.

27. Кнез — Краљ Милан I: устанак у Херцеговини 1875. године; ратовање у савезу с Црном Гором и Русијом 1876.—1878.; независност и проширење Србије; проглас Краљевине. —

VII. Познавање природе

Трећи разред.

ПОЗНАВАЊЕ И НЕГОВАЊЕ ЧОВЕЧЈЕГА ТЕЛА

1. Главни делови тела поименце. — Топографија трупа на површини и у унутрашњости.

2. Кожа, коса, нокти. — Чистоћа тела. Одело и постеља.

3. Кости, зглобови и мишићи. — Облик и држање тела. Кретање. Рад. Вежбање. Одмор.

ЖИВОТИЊЕ

*Вук, лисица, зец, рода, кобац; змија и корњача; шаран (риба); пчела, свиlena буба (и у опште о гусеницама, где их има).

БИЉКЕ

Лоза, *храст, липа и јела; љубичица; кукуруз, *буника и конопља.

МИНЕРАЛИ

Олово, бакар, кречњак, камени угаљ и *галица.

Четврти разред.

ПОЗНАВАЊЕ И НЕГОВАЊЕ ЧОВЕЧЈЕГА ТЕЛА

1. Исхрана. — Органи за пробаву (варење) — Јело и пиће. — Храна.

2. Дисање — Органи за дисање. — Ваздух (топлота и светлост). — Стан.

3. Промет. — Крв и органи за опток крви.

4. Осећање. — Мозак и живци. — Чула. — Сан.

5. Предохрана од кужних болести.

ЖИВОТИЊЕ

Мајмун, кртица, *слепи миш, *слон, камила; славуј, лапта, *лабуд; сом; *рак, ојађелица и пијавица.

БИЉКЕ

Детелина; пасуљ и *купус; дуван, *бор; *овас и пшеница; неотровне и отровне гљиве (печурке).

МИНЕРАЛИ

Белутак (грађење стакла), иловача (грађење земљаног посуђа), сумпор (грађење жижица и барута), гвожђе, *калај и *жива.

Животиње, биљке и минерали обележени звездом неће се учити у неподељеним четвороразредним школама.

VIII. Лепо писање

Трећи разред.

1. Писање основних црта појединих слова.
2. Писање великих и малих слова по прописима.
3. Писање речи и реченица по такту.
4. Писање цифара.
5. Писање знакова интерпункције

Четврти разред.

1. Понављање онога што се учило у III. разреду.
2. Писање по једној линији.
3. Ситно и брзо писање.
(Г. мичистар може наредити, да се уведе у неколиким школама усправно писање ради огледа.)

IX. Цртање

Први разред.

1. Праве линије: управне, водоравне и косе у разним правцима и величинама.
2. Цртање праволиних предмета: стола, столице, врата, прозора, крстова, кућа, итд.

Други разред.

1. Дељење правих линија на два, три и четири дела.
2. Цртање разних праволиних предмета.

Трећи разред.

1. Цртање кривих линија, таласавих, смешаних, полукруга, круга и јајастих.
2. Цртање предмета са разним линијама.

Четврти разред.

1. Цртање штампаних слова.
2. Цртање разних предмета као и у III. разреду.
3. Цртање разног посуђа, алата, ратарских справа, лишћа и животиња, све по прегледаоницама.

X. Певање

Први разред.

- Световне:
1. *Несташи дечаци. („Лаку игру уде-сили несташи дечаци“).

2. Дobar ђак. („Ја у школу идем и добар сам ђак“).

3. Имам јагње малено.

4. *Имам цун цети шефера.

Црквене:

Амин. Господи помилуј (један пут и три пут, мало. Подај господи (мало). Тебје господи (мало). И духови твојему. И со духом твојим И всјех и всјех. Слава тебје Господи, слава тебје.

Други разред.

Световне:

1. Ускликнимо с љубављу.
2. Киша („Киша мати благодати“).
3. Благо нама тицама.
4. *Ја сам ђаче добре воље.

Црквене:

Свјати Боже. Милост мира.
Имами ко Господу. Једин свјат.
Буди имја. Јелици во Христа.

Трећи разред.

Световне:

1. Лега наша домовино.
2. Пролеће („Ох пролеће“).
3. Визак.
4. *Школско звонце.
5. Уз'о деда свог унука (рецитатив).
6. *Циц, од Бранка.
7. Цар везира на диван дозива (гусларски).

Црквене:

Слава оцу. Благослови душе. Слава...
Јединородни сине. Придите поклонимсја. Оца и сина. Достојно и праведно јест. О имени Господни. Рождество твоје. Во Јордање.

Четврти разред.

Световне:

1. Химна.
2. Ој Словени.
3. Соколови.
4. *Долине тутње.
5. Онамо, онамо...
6. Коло Бранково
7. Мајка Југовића (гусларски).

Црквене:

Свјат. Тебе појем. Достојно. Благословен грјади. Видјехом свјет истини. Амин, да исполњатсја. Спаси Христе Боже. Амин, господи помилуј и тебје господи (велико). Господ воцарисја. Општеје воскресеније. Тјело Хри-

ство. Христос воскрес. Тројар празника, који се слави у општини и тројар храма.

Песме обележене звездом неће се учити у неподељеним четвороразредним школама.

ХИ. ГИМНАСТИКА

Први разред.

Кретање:

1. «Котрљање» обруча с малим дрветом.
2. „Скакање“ у вис преко врвце.
3. «Прескакање» полуобруча и врвце, држећи их у рукама.

4. Игре:

«Јагњета и вука». «Пилића». «Лончића».

«Миша». «Навлач-капе».

Скакање преко врвце мора бити на земљишту, које је посуто песком.

Сем ових игара може се узети још неколико из околине, које су за децу овога разреда.

Други разред.

Утакмице:

1. «Трчање» до 100 метара — ко брже. — Обично по 10 да трче.

2. «Скакање» преко врвце у висину, скакање у висину и у дубину и у дужину. Скакати се може из места и из трке. Земљиште, на коме се скаче, мора бити посуто ситним песком.

4. Игре:

«Жмуре», «Пчела», «Жари пали», «Соле», «Сакривања», «Плочања».

Понављање онога, што се учило у I. разреду.

Трећи разред.

Вежбање:

1. Подизање на прстима и спуштање.
2. Подскакивање на прстима.
3. Спуштање на прстима и дизање.
4. Раздвајање и састављање ногу у скоку.
5. Подизање и спуштање ногу: напред, назад и у страну.
6. Клађење ногама.
7. Кретање ноге у чланку.
8. Описивање круга опруженом ногом.
9. Пружање руку напред, у страну, горе и доле.
10. Махање једном руком, — друга подбочена, за тим махање обема рукама.

11. Гимнастички корак у месту и маршу.

12. Тоциљање зими.

13. Утркивање — ко дуже. Трчање по групама.

14. Махање штапом више главе.

15. Игре:

«Вучење клипка». «Јаницајас». «Робова». «Алајтопи».

Понављање онога, што се учило у прва два разреда.

Четврти разред.

Јачање:

1. «Пузање» уз мотку која мора бити глатка и добро утврђена. И пењање и спуштање мора бити правилно. Више се ослањати на руке и на ноге.

2. «Дизање» тежих терета према снази, најпре лакших, после тежих.

3. «Потезање и гурање» терета према снази.

4. «Рвање». Рвачи да су једних година и снаге. Рвање да је правилно. Рвање да се врши на земљишту подесном.

5. «Пливање» (по могућству).

6. Обртање целога тела лево и десно у месту.

7. Обртање главе лево и десно.

8. Сагибање трупа напред, назад и у страну.

9. «Седање» без помоћи руку на земљу, а тако исто и устајање.

10. Војничко маршовање по два и четири.

11. Игре:

«Мете». «Крпи». «Коња». «Камена с рамена». «Бацања мотке». «Вучења прста».

Понављање свега што се учило у сва четири разреда.

У свим разредима: извођење деце у поље (с показивањем предмета, који су у вези с овим програмом).

ХИИ. Женски рад

Први разред.

1. Припрема: разговор о памуку и иглама као средствима за рад.

2. Навијање конца око прста. Узимање игле у десну руку. Извођење прве петље и осталих по команди.

3. Рад праве петље, с цртањем на табли.

4. Поправљање погрешног рада: подизањем и спуштањем петља и парањем.

5. Плетење подвеза.

Други разред.

1. Рад с пет игала. Плетење чарапа :
  - а) показивање правилно и лепо израђене чарапе;
  - б) упознавање и објашњавање појединих делова на чарапи.
2. Плетење саме чарапе. Материјал: клупче домаћег вуненога предива или бела памука Бр. 18 и игле Бр. 3. Почетак прост с једнаким бројем петала на иглама.
3. Цртање најпростије шаре (на табли), по којој се има израдити шара.
4. Плетење чарапа: дечијих, мушких итд.

Трећи разред

Плетење кукицом.

1. Поука о материјалу: клупче домаћег вуненога предива или белог равно упреденога памука Бр. 45 и према њему кукица.
2. Навијање конца око прста. Почетак рада. Промалање с иглом за ланчић. Ступ-

чићи без навијутка, с једним и с два навијутка

3. Израђивање уметака, чипака итд.

Четврти разред.

Вез с вуницом (шарени вез).

1. Припрема: платно за вез, игла, вуница угасите боје, напрстак и маказе. Разлика између шиваће игле и игле за вез. Опис платна за вез. Опис вунице као конца.
2. Удевање вунице. Дужина конца. Вежбање у удевању.
3. Бод за шарени вез. Цртање крстића на табли. Израђивање крстића на платну. Вежбање у израђивању лепих и равних бодова. Завршивање конца и почињање новог.
4. Рад с две боје. Израда јастука, папуча итд. Бројање бодова у ширину и дужину на обрасцу.

17 Јуна 1891. године.

Београд.

С овим је свршен овај састанак.

НАУКА И НАСТАВА

ЗНАЧАЈ ТЕОРИЈЕ ТАЛАСАЊА

у
ДАНАШЊОЈ ФИЗИЦИод
Ђ. М. Станојевића

Физика је почела онда, кад је човек умео да разликује да се двема рукама може више урадити но једном, кад је приметио да је лист мањи и лакши од дрвета, кад је видео да камен тоне у воду а не тоне у земљу, да се каменом може разбити орах и т. д., једном речи онда, кад је човек почео да размишља о спољашњем свету, као и о стварима и појавима, које види на сваком кораку. Према томе, а и према буквалном значају грчке речи *φυσικη*, физика је наука о спољашњем свету и обухвата изучавање целокупне природе, опис бића и тела, познавање њихових разних особина, њихово узајамно дејство, најзад радњу свију оних појава, за које можемо дознати помоћу наших пет чула,

Ето такво је било, у самом почетку, огромно поље физике; ето такав је обим

имала физика код Грка; тако су учили физици *Тале* Милећанин, *Питагора* из Самоса, а нарочито Платонов ученик *Аристотело* из Стагире, учитељ *Александра* великог. Аристотело је без порицања највећи научар старог века; он је покупио, систематисао и довео у везу сва ондашња знања и тиме поставио темељ науци. Све оно што се није слагало с принципима које је Аристотело поставио, није било научно.

Али колико је Аристотело својим радом допринео да се наука код Грка одомаћи и развије, у толико је он био за много и много векова после, једини узрок, са кога наука није даље корачала, већ остала на оном истом ступњу, на ком ју је он оставио. Јер је Аристотело био и сувише велики, и та његова сувишна величина помрчавала је сваки други покушај. Данас се зна, да је Аристотело имао многих погрешних идеја о науци и појединим природним појавима, али баш с тога што је то он, који их је поставио, нико није смео ни да посумња у истинитост, а још мање да изнесе неистинитост његових одредаба.

Аристотело је представник целог старог и средњег века, и кад дознамо оно што је

он учио, знаћемо у главноме и оно што су његови следбеници преносили с колена на колено.

Аристотело је учио да има пет елемената, и то: један је тежак и сув = земља; други је тежак и мокар = вода; трећи је лак и сув = ватра; четврти лак и мокар = ваздух, а пети је елемент *кружно кретање* или елемент небески.

Аристотело дели сва кретања на *природна* и *присиљена*; у прва долази кретање планета, а у друга слободно падање. Присиљена кретања деле се на две групе: у једну групу долазе она кретања, код којих тела из извесне наклоности теже к центру васелене (кретање тешких тела), а у другу она, која због извесне отклоности према томе центру, беже од њега (лака тела). Најсавршеније кретање јесте *кружно*; то кретање сматра Аристотело као животворно и божанствено.

Кад би питали ког Аристотеловца, за што камен пада на земљу убрзано, он би вам одговорио: да ваздух јури за њим и гура га све јаче и јаче; он би вам исто тако казао, да тело при падању добива тим већу брзну, што се већма удаљује од места са кога је почело падати, и да тела разне тежине падају, под иначе једнаким околностима, тим брже што су тежа.

Таквим и сличним мудровањима била је испуњена физика Аристотелова, која је од Грка прешла у руке Римљана, а доцније, у седмом веку, у руке Арапа. И Римљани и Арапи учили су физици онако, како су је наследили од Грка, и њихова је сва заслуга у томе, што су, сачувавши све оно како су од Грка научили, предали неповређено хришћанима.

Док је тако изучавање природе прешло у хришћанске руке, дотле су предмети појединих наука постајали одређенији. Услед великог гомилања разноврсних појава, осетила се потреба да се подели материјал који је долазио у физику. Прва је подела била на органске и неорганске појаве, и физика је изучавала ово последње. Од овако сведене физике оцепила се доцније Астрономија као засебна наука о ванземаљским телима; физика оста наука о неорганским створовима и земаљским појавама. Па како се и овде материјал све већма гомилао, то је физика још једном подељена на три дела:

на минералогiju са геологијом, на хемију и на физику у ужем смислу. Као физички појави сматрали су се поред општих механичких појава још и акустика, или наука о звуку. За тим наука о топлоти, светлости, електрицитету и магнетизму.

И ако су после Аристотела предмети изучавања појединих наука, па дакле и физике, постајали одређенији, ипак је све до пред крај шеснаестог века, метод изучавања физичких појава био онај исти као и у Аристотелово доба; цела Аристотелова физика и његових следбеника основана је на посматрању и спекулацијама. Тек 1564. године јавио се на свет основалац модерне физике, *Галилео Галилеји* (рођен у Пизи 18. фебруара 1564, а умро 8. Јануара 1642.). Галилео је познат као велики поборник Коперниковог система у Астрономији, због чега у мало није и главом платио. Он је први отпочео проучавање површине месечеве дурбином и приближно измерио висине појединих брегова месечевих. Галилео је нашао да на сунцу има пега, и помоћу њих је одредио обртање сунца око осе; он је открио Јупитерове пратиоце, и т. д. Ну колико су важна сва та открића на небеским телима, од неоцењене је вредности по целокупну данашњу науку *метод* који је Галилео употребио у својим физичко-механичким радовима, и који му је показао, да су сви назови-закони Аристотелови, основани на чистим спекулацијама, нетачни и неистинити, па се за то он и ставља као отворени противник Аристотелов. Две хиљаде година Аристотелови ученици проповедају његове законе о падању тела, али никоме није долазило на ум да пусти један камен да пада и да измери његов пут за извесно протекло време. То што нико није учинио за 2000 година учинио је Галилео: он је први извршио добар физички опит и препоручио да се само оно прими као извесно и тачно, што се експериментом може као такво доказати. Галилео је основалац експерименталног метода у науци.

Ако би хтели да представимо графички развијање физике од Аристотела до данас, ми би морали повући једну линију на извесном одстојању од Х осе, која би од почетка, па све до Галилеа остала прилично права и паралелна са Х-осом; у његово би се доба нагло удалила од те осе, и даље

би се с малим застајањем пела све до данашњег дана. Јер чим је Галилео показао начин како ваља обделавати физику, проналасци у тој науци ређају се врло брзо једни за другим. *Рене Декарт* (René Descartes, 1596.—1650.) постави се за вођу Галилеове школе, и врло је много допринео својим философским и физичким радовима, да се експериментални метод што јаче утврди у науци.

И новија је физика имала свога Аристотела; то је *Исак Њутн*, (Newton, 1642.—1772.). Он је својим савременицима више био познат као физичар но као астроном, а данас његово име опомиње одмах на његов закон о гравитацији, јер од физичких радова мало их је, који би имали више но историјску вредност. Својом теоријом боја и емисионом теоријом светлости (на коју ћемо се доцније вратити) стекао је био Њутн толики ауторитет научни, да је за време свога живота, а и читавих сто година после своје смрти, био оно исто што је био Аристотело за цео стари и средњи век. И после Њутнове смрти опажа се један мали застој у физици, а узрок му лежи у врло великом ауторитету Њутновом.

Питање, на коме је Њутн изгубио свој велики ауторитет у физици, било је питање о природи светлости. Њутн је учио да је светлост фина и немерљива материја, која истиче на све стране из тела што светли; *Хигенс*, холандски физичар, држао је да светлост није материја, већ да јој је узрок таласасто кретање етера. Обе су хипотезе у прошлом а и у нашем веку имале својих присталица. И као год што је експериментат помогао Галилеу да обори кроз читаве векове укорењене нетачне спекулације Аристотелове, исто је тако француски физичар *Фуко* (Foucault, 1865.), експериментом о брзини светлости у ваздуху и води изнео последњи и дефинитивни доказ, да светлост није материја већ кретање.

*

Како посматрање, којим су се служили научари од најстаријих времена, тако исто и експериментат, без кога се од Галилеа на овамо не може замислити никакво испитивање природе, служе да се извесној проу-

ченој природној појави нађе закон, који њом влада. Тако одређен закон мора бити правило без изузетка, и по њему се морају управљати све појединости у некој појави. Ако то не буде, закон је неистинит, рђав или сувише скучен, и мора се заменити другим потпунијим. Тако, на пример, изучавајући однос који стоји између времена, пута и брзине код једнаког кретања, нашао се закон, да је пређени *пут сразмеран трајању кретања* ($s = ct$). Исто тако, код једнако убрзаног кретања постоји закон да је *пут сразмеран квадрату времена* ($s = \frac{at^2}{2}$) и т. д.

У врло много случајева, извесне, на први поглед различне, природне појаве, показују међу собом неку сличност, и њихови закони стоје међу собом у некој извесној вези. Онда није тешко увидети како ти поједини закони истичу из једног општијег *основног закона*, који се врло често не може непосредно наћи. Тим основним законима природним теже сва наша испитивања природе у опште, а физичких појава на по се.

На пример: законити односи, који стоје између слободног падања тела на земљиној површини и кретања месеца око земље; закон о елиптичним путањама планета, комета и двојних звезда; закон који управља приливом и одливом, као и многи још други слични закони и законита дејства и утицаји, могу се сматрати да проистичу из једног општег и основног закона, и то из Њутновог гравитационог закона, по коме се сва небеска тела међу собом привлаче сразмерно својим масама а изврвнуто квадрату одстојања.—С друге стране, познато је, да се трењем два комада дрвета може направити ватра, да се трењем намазане осовине код кола може она усијати; исто тако се топлота може произвести ударом, јер вешт ковач може усијати клинац самим ковањем, а такође и притиском, јер се лед топи кад се јако притисне. Обратном томе, парну машину креће топлота; сунчева топлота креће ваздух, а он опет креће све врсте ветрењача на суву и лађе на мору; сунчева топлота испарава воду и подиже је у висину, одакле падајући креће све врсте воденица и турбина и т. д. Како код претварања рада у топлоту, тако и код претварања топлоте у рад нашло се, да то увек бива по једном извесном сталном од-

носу, и тај стални однос или еквивалент топлоте и рада јесте један основни закон.

Закон, био он обичан или основни, регулише односе између узрока и последица неке извесне појаве, али не улази у суштину саме појаве. И обично се наша изучавања не задржавају код основних закона, него се тражи унутрашњи ток или суштина саме појаве, која кад се пронађе, онда се каже да је та појава објашњена или да јој је постављена *научна теорија*. Тако на пример, објаснити постанак дуге преламањем сунчевих зракова кроз водене капљице, које лебде у атмосфери, или довести у склад узроке и последице код прилива и одлива, значило би поставити научне теорије тим природним појавама.

Једној се природној појави може поставити теорија само онда, кад су познати сви прави узроци и све последице од којих она зависи и с којима она стоји у вези. Међу тим се дешава врло често, да неки извешан узрок у објашњењу једне појаве остане непознат и скривен; онда је природњак принуђен да измисли тај узрок: тако измишљен узрок зове се *претпоставка* или *хипотеза*.

Извесне хипотезе имају своје вредности и заслужују да се сачувају бар привремено. Јер једна је хипотеза корисна науци кад нам логички објашњава једну или читав низ појава и кад нам помаже да размишљањем нађемо извесне појединости које би нам иначе остале непримећене; хипотеза је нарочито корисна онда, кад може да предвиди извесне појаве, које су дотле биле непознате и кад их експеримент оправда.

Једна хипотеза, која ни с једном природном појавом у извесној групи не стоји у опреци, која је претказала и открила нове појаве и која једина изгледа као могућна, има за се много вероватноће да буде израз праве истине. Најбољи нам пример о корисности и доброту једне хипотезе даје мало пре споменута природа светлости, о којој ћемо нарочито говорити на другом месту.

Кад с ове тачке гледишта посматрамо појаве које су остале предмет физике, ми видимо, да су, изузев звук, који је већ раније био објашњен, од најстаријих времена до данас, два гледишта владала о суштинама тих појава. У прво доба развића фи-

зике преоблађивала је материјалност тих појава, данас се узрок свима њима налази у кретању. Пређе се држало да је светлост нека нарочита материја, која истиче на све стране из тела што светли; топлота је била такође друга нека материја — флуидум — врло фина и немерљива, која извире из загрејаног тела и утиче у хладна тела те их загрева; за електрицитет ваљало је узети две материје, а толико исто и за магнетизам.

Док се у почетку овога века водила борба између Њутнових и Хигенсових присталица око природе светлости, дотле су се јаке сумње подизале и против материјалности топлоте. Све дотле, док није пронађен врло осетљив термометар, којим се могу мерити веома слаби ступњи топлоте, нису се могли ни испитивати из ближе поједини појави топлоте. С тим пак термометром (термомултипликатором) италијански физичар *Мелони*, француски физичар *Десен* (Desains) и немачки *Кноблаух* (Knoblauch), доказаше да нема никакве разлике између зрачне топлоте и светлости. Одмах за тим, радови данског физичара *Колдинга* (Colding), Роберта Мајера, Јунга и Клаузијуса створише механичку теорију топлоте. Из свију тих радова добио се само један резултат: светлост је само једна врста зрачне топлоте; и светлост и топлота постају кретањем етера; само је код светлости кретање брже но код топлоте. И тако од два појава, пређе са свим одвојена, по мишљењу старих физичара са свим различна, постаде само један: *топлота*.

О електрицитету и магнетизму знало се до почетка овога века готово онолико исто, колико и у време Аристотелово. У првој години нашега века, *Галвани* и *Волга* откривају електричну струју. Двадесет година доцније *Ерстед* (Oersted) и *Фаради* (Faraday) уђоше у траг односу који стоји између електрицитета и магнетизма, и одмах за тим, француски физичар *Ампер* нађе да магнетизам није ништа друго, до једна врста електрицитета, те тако оба та појава бише сведена у један: *електрицитет*.

Четири појава: светлост, топлота, електрицитет и магнетизам сведени су на само два: топлоту и електрицитет. Тако је стање ствари било пре двадесет и пет година.

Од тог доба тражило се, да ли стоји ма какав однос између та два појава. Да

ли електрицитет и топлота, па дакле и светлост, нису два разна појава једног истог узрока? У почетку се није на то обраћала велика пажња, али у толико се више та ствар обрађује данас. Односи између електрицитета и светлости па и топлоте тражени су и нађени су. Радове немачких физичара Вебера, Колрауша, Хелмхолца систематисао је енглески физичар Максвел и на њима основао електромагнетску теорију светлости, по којој светлост, па дакле и топлота, није ништа друго, до једна врста електричних појава. Овај су закључак још већма потврдили експерименти немачког физичара Херца, о одбијању, преламању, а нарочито о интерференцији електричних зракова, који су нам и дали повода да у једном општем прегледу изнесемо основни закон оних појава којима се бави данашња физика.

* * *

Као што смо напоменули, данас се узима да је кретање основа свију физичких појава. Пошто је свако кретање карактерисано брзином, онда та брзина, у вези с масом молекула који се крећу, даје појам о енергији тога кретања, па дакле и о величини саме појаве. Остаје нам само још да напоменемо каква је врста кретања основа свима физичким појавама.

У главноме се сва кретања могу свести на прогресивна, централна и периодичка. И не упуштајући се у детаљније карактерисање тих кретања, ми ћемо одмах напоменути, да кретање које је основа физичким појавама спада у последњу групу и да носи назив таласно или вибрационо (ундулационо) кретање. И кад још напоменемо: да је интерференција светлосних таласа оборила емисиону а потврдила ундулациону теорију светлости; да нам је интерференција индукционе електричне варнице открила таласно простирање електричне струје, па дакле и потврдила узајамност између светлости и електрицитета, — онда се лако увиђа потреба, да на овом месту изложимо главне моменте из науке о таласању у опште, а нарочито интерференцију таласа.

Уочимо један једини молекул у групи више молекула, па га ма каквим страним кретањем изведимо из његовог равнотежног положаја. Тај ће се молекул донекле уда-

љавати од свог равнотежног положаја, па ће се онда, привлачен од околних молекула, убрзаним кретањем вратити натраг, али се у равнотежном положају неће задржати, него ће кроз-а-њ пројурити највећом брзином и на супротној се страни онолико исто удамити од равнотежног положаја као и мало час, вратити се опет и кроз равнотежни положај проћи на првашњу страну и т. д., — тај ће молекул око равнотежног свог положаја *треперити*. Даљина, до које се молекул највећма удали од свог равнотежног положаја, зове се *амплитуда*; ма који положај молекула у његовом треперењу зове се *фаза*. Оно време које протече, док молекул, пошав из равнотежног положаја, оде на једну страну, врати се и кроз равнотежни положај оде на супротну страну и врати се по ново у равнотежни положај, зове се *време једног трептаја*.

И пошто нам није могуће да ова наша излагања илуструјемо сликама, које би знатно олакшале разумевање онога што следује, ми ћемо се послужити математичким образцима, који ће исто тако добро, ако не и боље, објаснити ток кретања како код треперења једне тачке тако и код таласања у опште. Тога ради означимо амплитуду треперења са a ; време једног трептаја, са T ; фазу молекула, после неког извесног времена t (које може бити и веће и мање од T), означимо са y , онда ће фаза тог молекула бити одређена образцем:

$$Y = a \sin 2\pi \frac{t}{T} \dots \dots (1)$$

Да овај образац одиста представља треперење нашега молекула, можемо се уверити дискусијом његовом. Тражимо фазу молекула за $t = \frac{1}{4} T$, онда је

$$y_1 = a \sin \frac{\pi}{2} = + a.$$

Значи, да је молекул највећма удаљен од свог равнотежног положаја, и то за амплитуду a , као што у ствари и јесте. После $\frac{1}{4} T$, т. ј. кад молекул пролази кроз равнотежни положај, горњи нам образац даје

$$y_2 = a \sin \pi = 0.$$

За $t = \frac{3}{4} T$, т. ј. кад је молекул на супротној страни од равнот. положаја највећма удаљен, добивамо да је фаза

$$y_3 = a \sin \frac{3\pi}{2} = -a.$$

На послетку за $t = \frac{1}{4}T = T$ имаћемо

$$y_4 = a \sin 2\pi = 0.$$

дакле, молекул се поново вратио у равнотежни положај.

И тако даље. Ово што вреди за један трептај вреди и за буди колико трептаја, пошто су вредности синуса оних углова који се разликују за извршен цео број периодичности 2π , једне исте.

Образац 1. даје нам поједине положаје или фазе молекула после неког извесног времена t . Међу тим треба одмах да напоменемо, да што је молекул даљи од равнот. положаја, у толико је његова брзина мања. Тако, кад молекул пролази кроз равн. положај, он има највећу брзину било на више било на ниже, а кад достигне највећу даљину од равнотежног положаја, т. ј. кад му y буде или $+a$ или $-a$, његова је брзина равна нули. Ако дакле брзину молекула што трепери означимо са v у ма којој фази његовој, а са b означимо највећу брзину коју молекул има кад пролази кроз равнотежни положај, онда се мењање брзине према протеклом времену t може представити овим обрасцем:

$$v = b \cos 2\pi \frac{t}{T} \dots \dots (2)$$

Обрасци 1. и 2. представљају нам у свима појединостима треперење једног молекула. Али ми у природи немамо нигде један молекул изолован, него увек у скупу с другим молекулима, па с тога кретање, које се и само једном молекулу саопшти, не остане само на њему, него се пренесе и на остале, те и они затрепере онако исто као и он. Али због тога, што увек треба да протече неко извесно време док се кретање са једног молекула пренесе на други, то ће они молекули што далеко леже од покренутог молекула отпочети па и свршавати своја треперења доцније, и то у толико доцније, у колико су од прво покренутог молекула даљи. Тако се може десити, да док први молекул m_1 доврши четвртину свога трептаја, неки молекул m_2 тек добије импулс тога кретања и тек почиње да излази из равнотежног положаја; исто тако, док се молекул m_1 врати у свој

равнотежни положај после $\frac{1}{4}T$, дотле ће молекул m_2 бити највећма удаљен од равнотеж. положаја за амплитуду a , а неки трећи молекул m_3 тек ће се кренути из свог равн. положаја. Кад m_1 добије фазу $-a$, после $\frac{3}{4}T$, онда ће се m_3 вратити у равн. положај, m_3 биће на одстојању $+a$, а неки четврти молекул m_4 тек ће се кренути; на послетку кад m_1 доврши цео један трептај и после T врати се у равнот. положај, онда ће m_2 бити на одстојању $-a$; молекул m_3 биће у равнот. положају, m_4 биће на одстојању $+a$, а кретање ће допрети тек до неког молекула m_5 .

Као што се из овога види, молекули, који би се налазили у једном низу један поред другог, не би били у једнаким положајима према равнот. положају, кад би први молекул довршио један цео трептај: молекул m_1 био би у равн. положају, молекули између m_1 и m_2 били би испод равнотежног положаја, и то што ближе молекулу m_2 све даље од равн. положаја, јер би m_2 био највећма од њега удаљен и то за $-a$; молекули који леже између m_2 и m_3 били би такође испод равнот. положаја, али у толико ближе равн. положају, у колико се већма приближују молекулу m_3 који би био у самом равн. положају. За све те молекуле, који леже између m_1 и m_3 и који су испод равнот. положаја, каже се да су *у дољи*. Напротив, молекули, који леже између m_3 и m_5 налазе се сви изнад равн. положаја једни ближе, други даље од њега, а најдаље је од равнот. положаја удаљен молекул m_4 и то за $+a$. За све молекуле који леже између m_3 и m_5 и који су изнад равнот. положаја, каже се да су *на брегу*. Једна доља и један брег чине један талас.

Кад дакле имамо молекуле у једном низу поређане, па један од њих (m_1) покренемо, онда ће се кретање пренети и на остале, али тако, да док први молекул m_1 изврши један цео трептај (за време T) дотле ће се кретање по низу прострети за један талас или за једну таласку дужину која се бележи са λ . Молекул m_3 који дели брег од доље лежи у половини целог таласа, те тако један брег или једна доља износе половину таласке дужине $\left(\frac{\lambda}{2}\right)$. Па ако означимо брзину којом се ово треперење по молекулеском низу простире са c , онда, пошто

је код једнаког кретања (а простирање треперења кроз молекуле једнаке густине и еластичности бива једнаком брзином) пут раван производу из брзине и времена, то ће очевидно бити:

$$\lambda = c T \dots \dots \dots (3)$$

где таласка дужина λ представља пут до кога се треперење пренело брзином c , а за време једног целог трептаја T .

Нарочито ће бити потребно да напоменемо, да они молекули у истом таласу који су један од другог удаљени за пола таласа крећу се истим брзинама али супротним смислом. Тако на пример молекул m_1 , који је довршио један цео трептај и који се налази у равнот. положају, полази из њега с највећом брзином на више, а молекул m_3 који је за пола таласа удаљен од m_1 и који се такође налази у равнот. положају, полази из њега такође с највећом брзином али на ниже, дакле са свим супротно молекулу m_1 . Исто таква супротност у смислу кретања стоји и између молекула m_3 и m_5 , m_5 и m_7 , m_7 и m_9 и т. д., који су сви за пола таласа удаљени један од другог. Тако исто, молекул m_2 налази се најниже од равнот. положаја, и то за $-a$, и одатле полази с најмањом брзином на више; напротив, молекул m_4 који је од m_3 удаљен за $\frac{\lambda}{2}$ налази се највише од равнот. положаја, и то за $+a$, и одатле полази с најмањом брзином али на ниже. Брзине су им, као што видимо, исте али супротне. То исто вреди и за молекуле m_4 и m_6 ; m_6 и m_8 и т. д., који су сви за пола таласа један од другог удаљени.

То што вреди за молекуле који су удаљени за једну половину таласке дужине $\frac{\lambda}{2}$, то исто вреди и за оне који су удаљени за $\frac{3}{2}\lambda$, $\frac{5}{2}\lambda$, $\frac{7}{2}\lambda$ и т. д., у опште за непаран број полуталаских дужина. Јер у каквом је односу кретање молекула m_1 према m_3 у истом је односу m_1 према m_5 , m_1 према m_7 , m_1 према m_9 и т. д., а тако исто и m_2 према m_4 ; m_2 према m_6 и т. д., т. ј. свака два и два молекула имају исте брзине али супротног смисла.

Напротив, код молекула, који су раздвојени једним целим таласом, т. ј. са две

полуталаске дужине $\left(2\frac{\lambda}{2}\right)$, као на пример m_1 и m_5 , m_3 и m_7 и т. д., кретање је и са истом брзином и у истом смислу. То вреди и онда, кад су молекули раздвојени за два, три и т. д. цела таласа, т. ј. за $2\frac{\lambda}{2}$, $4\frac{\lambda}{2}$, $6\frac{\lambda}{2}$, $8\frac{\lambda}{2}$ и т. д., дакле за паран број полуталаских дужина.

Трептање једног низа молекула, т. ј. постајање таласа, може се као год и трептање једног само молекула представити математички. Тога ради амплитуда a задржава исти смисао као и код трептања једног молекула, т. ј. највеће удаљење сваког појединог молекула у низу, од равнот. положаја. (Узгред буди речено, да је амплитуда свију молекула у истом таласу једна иста.) Време T представља време једног трептаја ма ког молекула у низу, а у исти мах и време за које се образује један цео талас. Фаза y представља сад фазу ма ког молекула у таласу који је за x далеко од оног молекула, који је први почео да трепери. Ова даљина x исказује се увек у таласким дужинама λ ; тако, ако је $x = \lambda$, онда y представља фазу оног молекула који је на крају таласа; ако је $x = \frac{1}{4}\lambda$, онда је y фаза молекула који је у првој четвртини таласа, и т. д. И кад се све те вредности доведу међу собом у везу, онда ће образац за таласање једног низа молекула бити:

$$y = a \sin 2\pi \left(\frac{t}{T} - \frac{x}{\lambda} \right) \dots \dots (4)$$

Однос између фазе сваког молекула у таласу и његове брзине остао је исти као и код трептања једног молекула: т. ј., кад је молекул највећма удаљен од равнот. положаја његова је брзина најмања, и обратно. С тога ће образац за брзине треперења појединих молекула у таласу бити сличан ономе за трептање једног молекула и изгледаће:

$$v = b \cos 2\pi \left(\frac{t}{T} - \frac{x}{\lambda} \right) \dots \dots (5)$$

Таласање једног низа молекула може се изазвати на два начина, те зато и имамо два облика таласања Први молекул, па дакле и сви остали молекули у низу могу трепе-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

рити управно на сам низ молекула, и онда се такво таласање зове *трансверзално* или *попречно*; или, молекули у низу могу треперити у истом правцу којим иде и низ, и онда се таласање зове *лонгитудинално* или *уздужно*. У првом се случају молекули удаљују на једну и другу страну од равнот. положаја и праве доље и брегове који се лако виде, као на пример код таласања жица на виолини; у другом пак случају, молекули се у правцу самога низа час приближују час удаљују један од другог, и доље и брегови се претварају овде у згушњавања и разређивања молекула, која се даље по самоме низу простиру. Једно згушњавање и једно разређење молекула чине један талас; згушњавање за се и разређење за се износе по пола лонгитудиналног таласа.

Било таласање трансверзално, било лонгитудинално, правац којим се то таласање простира зове се *зрак*. Па како се свако таласање простира оним правцем којим су молекули поређани, то онда сам низ молекула у равнотежном положају представља правац зрака.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ЈЕДАН ПРИЛОГ СРПСКОЈ АКЦЕНТОЛОГИЈИ¹⁾

од

Владислава Рибникара

фил. III год.

С правом се данас може рећи, да је српска акцентологија боље обрађена него ли и једна друга словенска. Готово сви српски велики филолози радише — неко више а неко мање — и на томе пољу српске науке о језику, те тиме учинише, да се српска акцентологија изједначи с осталим европским.

Још кад се и то узме у обзир, да је српска акцентуација тако разнолика и многостручна, као ни једна, ваљда, на свету, онда се тек може појмити с коликим је тешкоћама скопчано изучавање њених појединих делова и грана. Осем тога, акценатске про-

мене тако су честе и различите, да их је врло тешко свести на неколике облике, па буди колико се трудили и мучили око тога.

Али нико, неје више и марљивије обрађивао српске акценте, него ли Ђуро Даничић. Његове расправе о акцентима појединих врста речи управо су узор-дела својега реда, у којима се исцрпно изнело све оно, што је значајно у акцената тих речи.

У овом одељку нашега рада ради смо изнети извод из тих његових расправа.

I.

Брзак извод из Даничићеве акцентологије

Даничић има седам расправа о акцентима, али како само првих шест говоре о садашњем стању српских нагласака, а седма се бави акцентима старог словенског језика, то ћемо ту последњу изоставити из овога прегледа.

При прављењу извода износићемо само оно, што је најважније, што има највише примене; на оне, пак, случаје, који су ретки, не ћемо се обазирати, те се према томе не ћемо бавити ни правилима, која би се могла извести из промена тих речи.

У имену ћемо увек гледати на први падеж једнине и онда пратити све промене у појединим падежима; у глагола̄ полазићемо од неодређеног начина. Ако се који падеж или време не спомене, значи да му је исти акценат као у првом падежу једнине или неодређеном начину.

Расправе ћемо прелазити оним редом, којим су излазиле.

Прва расправа

Именице женског рода на а¹⁾

I. Речи од два слога.

1. Ако је у *nom. sing.* ' на првом слогу, нагласак се не мења, осем у *voc. sing.* и *pl.*, где прелази у $\bar{\text{~}}$: *вила, вѣме, вѣло*.

2. Ако је у *nom. sing.* $\bar{\text{~}}$ на првом слогу, нагласак се не мења осем у *gen. pl.*, где прелази у $\bar{\text{~}}$, а последња два слога добијају $\bar{\text{~}}$: *грѣвна, грѣвѣна*.

¹⁾ Ово је један део филолошког темата, што га је наградио Академ. Савет Велике Школе о св. Сави 1891. год.

¹⁾ Slawische Bibliothek I. стр. 95—110.
„Нешто о српским акцентима.“

3. Ако је у *nom. sing.* ` на првом слогу, нагласак се не мења осем у *voc. sing.* и *pl.* на ` и *gen. pl.* на `: вода, воде, вода́.

4. Ако је у *nom. sing.* ` на првом слогу, нагласак се не мења осем у *gen. pl.* на `: гљива, гљива́.

II. Речи од три слога

1. Ако је у *nom. sing.* ` на првом слогу, нагласак се не мења: ва̀рница, ва̀рнице.

2. Ако је у *nom. sing.* ` на првом слогу, нагласак се не мења: сла̀мчица, сла̀мчице.

3. Ако је у *nom. sing.* ` на првом слогу, нагласак се не мења осем у *gent. pl.*, где прелази у `: ба̀тина, ба̀тина́.

4. Ако је у *nom. sing.* ` на првом слогу, нагласак се не мења: ја̀года, ја̀годе.

5. Ако је у *nom. sing.* ` на другом слогу, нагласак се не мења: ка̀дива, ка̀диве.

6. Ако је у *nom. sing.* ` на другом слогу, нагласак се мења у *voc. sing.* и *voc. pl.* на ` и прелази на први слог, а у *gen. pl.* на `: ста̀рина, ста̀рино, ста̀рина́.

Остале тросложне речи не мењају нагласка: Ја̀дранка, Ја̀дранке.

III. Речи од четири слога.

Ове речи не мењају нагласка.

Напомена. Све речи женског рода на *a* имају у *gen. pl.* ` на последњем слогу, а исто тако и на претпоследњем, ако у *nom. sing.* немају на томе слогу ` или `. Кад предлог дође пред буди коју реч женског рода на *a*, он стоји без акцента, осем онда, кад та реч има на првом слогу ^. У том случају предлог на последњем слогу има `: по̀ред гљива́.

Друга расправа

Именице мушког рода на сугласник ¹⁾

I. Речи од једнога слога.

1. Ако је на томе слогу ^ у *nom. sing.*, нагласак се мења на ' осем у *voc. sing.* и *voc. pl.*: стри́ц, стри́ца, стри́че.

2. Ако је на томе слогу ` у *nom. sing.*, нагласак се мења у `: ро̀б, ро̀ба.

¹⁾ Гласникъ друштва србске словесности. VIII. 1856. стр. 1—61. „Србски акценти.“

II. Речи од два слога.

1. Кад је ' на првом слогу у *nom. sing.*, нагласак се не мења осем у *voc. sing.* и *pl.*, где прелази у `: сви́рац, сви́рца, сви́рче.

2. Кад је у *nom. sing.* ^ на првом слогу, нагласак се не мења: пѐнџер, пѐнџера.

3. Кад је у *nom. sing.* ` на првом слогу, нагласак се премешта на други слог од краја: све́док, све́дока.

4. Кад је у *nom. sing.* ` на првом слогу, нагласак се мења у ^: ста̀рац, ста̀рца.

5. Кад је ' на првом и ^ на другом слогу, нагласак се не мења: ра̀збој, ра̀збоја.

6. Кад је ^ и на првом и на другом слогу, нагласак се не мења: пу̀тник, пу̀тника.

7. Кад је ` на првом и ^ на другом слогу први се нагласак губи, а други се претвара у `: вој̀ник, вој̀ника, осем у *voc.* где има `: вој̀ниче.

8. Кад је ` на првом и ^ на другом слогу, нагласак се не мења: не́ћак, не́ћака.

III. Речи од три слога.

1. Кад је у *nom. sing.* ` на првом слогу, нагласак се не мења: Ба̀чванин, Ба̀чванина.

2. Кад је у *nom. sing.* ` на првом слогу, нагласак се не мења: ма̀јковић, ма̀јковића.

3. Кад је у *nom. sing.* ` на првом слогу, нагласак се не мења, осем у *gen. pl.*, где прелази у `: сељанин, сељанина, сељана́.

4. Кад је у *nom. sing.* ` на првом слогу нагласак се не мења: ца̀ревић, ца̀ревића.

Остале тросложне речи такође не мењају нагласка.

Речи од четири, пет или шест слогова не мењају нагласка; само оне, које се свршују на *ин* имају у *pl.* ` на претпоследњем слогу: у̀кућанин, у̀кућа́ни. —

Напомена. Све ове именице имају у *gen. pl.* на последњем слогу ^.

Трећа расправа

Речи средњега рода¹⁾

A. С надежним наставком у *nom. sing.*

I. Речи од два слога.

1. Кад је у *nom. sing.* ' на првом слогу, нагласак се не мења; ру̀но, ру̀на.

¹⁾ „Србски акценти.“ Чланакъ трећий.

2. Кад је у *nom. sing.* $\hat{}$ на првом слогу, нагласак се не мења: зл $\hat{а}$ то, зл $\hat{а}$ та.

3. Кад је у *nom. sing.* $\grave{}$ на првом слогу, нагласак се у *pl.* претвара у $\grave{}$ осем *gen. pl.*, где прелази у $\acute{}$: с $\acute{е}$ ло, с $\acute{е}$ ла, с $\acute{е}$ л $\hat{а}$.

II. Речи од три слога.

Ове речи не мењају нагласка, осем што речи с $\acute{}$ на првом слогу мењају тај свој нагласак у *gen. pl.* на $\grave{}$, а претпоследњи слог добива $\hat{}$: г $\acute{у}$ дало, г $\acute{у}$ д $\hat{а}$ л $\hat{а}$.

Четворосложне и петосложне речи не мењају нагласка: намаст $\acute{и}$ р $\acute{и}$ ште.

Б. Без падежног наставка у *nom. sing.*

I. Речи од два слога.

1. Кад је у *nom. sing.* $\acute{}$ на првом слогу, нагласак у *sing.* прелази у $\grave{}$: зв $\acute{е}$ ре, зв $\acute{е}$ рета.

2. Кад је у *nom. sing.* $\hat{}$ на првом слогу, нагласак се не мења: ч $\hat{а}$ вче, ч $\hat{а}$ вчета.

3. Кад је у *nom. sing.* $\grave{}$ на првом слогу, нагласак се не мења, осем у *gen. pl.* на $\grave{}$ а претпоследњи слог добива $\hat{}$: м $\acute{о}$ мче, м $\acute{о}$ мч $\hat{а}$ д $\hat{и}$.

4. Кад је у *nom. sing.* $\grave{}$ на првом слогу, а) којима је основа на *t*, нагласак се не мења: л $\hat{а}$ не, л $\hat{а}$ нета.

б) којима је основа на *n* или *s*, оне у *pl.* губе $\grave{}$ с првог слога а на другом имају (осем *gen. pl.*) $\acute{}$: пл $\acute{е}$ ме, *gen. sing.* пл $\acute{е}$ мена, *pl.* плем $\acute{е}$ на.

Тросложне и четворосложне речи не мењају нагласка: паст $\acute{и}$ рче, паст $\acute{и}$ рчета.

Напомена. Све именице средњег рода имају у *gent. pl.* на последњем слогу $\hat{}$.

Четврта расправа

Именице женског рода на сугласник¹⁾

I. Речи од једнога слога.

1. Кад је на томе слогу у *nom. sing.* $\acute{}$, нагласак остаје у неких речи непромењен (гл $\hat{а}$ д, гл $\hat{а}$ ди), а у неких се мења на $\acute{}$: н $\acute{о}$ ћ, н $\acute{о}$ ћи.

2. Кад је у *nom. sing.* на том слогу $\grave{}$, нагласак се не мења: см $\acute{р}$ т, см $\acute{р}$ ти.

II. Речи од два слога.

1. Кад је у *nom. sing.* $\acute{}$ на првом слогу, нагласак се не мења: љ $\acute{у}$ бав, љ $\acute{у}$ бави.

¹⁾ »Србски акценти.« Чланак четврти. Гласник друж. срб. словесности XI. стр. 24—34.

2. Кад је у *nom. sing.* $\hat{}$ на првом слогу, нагласак се мења у $\acute{}$ у *loc. sing.* и *gen.*, *dat.*, *abl.*, *loc. pl.*: м $\acute{и}$ сао, м $\acute{и}$ сли, м $\acute{и}$ сл $\hat{и}$. (*gen. pl.*)

3. Кад је у *nom. sing.* $\grave{}$ на првом слогу, нагласак се не мења: с $\acute{а}$ мрт, с $\acute{а}$ мрти.

4. Кад је $\acute{}$ на првом и $\hat{}$ на другом слогу, други нагласак отпада: в $\acute{е}$ рн $\hat{о}$ ст, в $\acute{е}$ рн $\hat{о}$ сти.

5. Кад је $\grave{}$ на првом и $\hat{}$ на другом слогу, други нагласак отпада, а у *loc. sing.* и *gen. pl.* први отпада, а други прелази у $\acute{}$: ж $\acute{а}$ л $\hat{о}$ ст, ж $\acute{а}$ л $\hat{о}$ сти, ж $\acute{а}$ л $\hat{е}$ сти (*loc. sing.*)

Тросложне и четворосложне речи не мењају нагласка, само што губе други, ако га имају.

Напомена. Све ове именице имају у *gen. pl.* на послед. слогу $\hat{}$.

Пета расправа

Глаголи¹⁾

Прва врста.

A. Основе на сугласно.

1. Кад је у инф. $\acute{}$ на првом слогу, нагласак се не мења, осем што у 2 и 3 л. једн. I. пређ. вр. и I. придеву прелази у $\acute{}$: тр $\acute{е}$ сти, тр $\acute{е}$ с $\acute{е}$ м, тр $\acute{е}$ с $\acute{е}$ (*aor.*)

У сложених је као и у простих; а где се $\acute{}$ мења на $\hat{}$, претходни слог добива $\acute{}$: њ $\acute{с}$ тр $\acute{е}$ с $\acute{е}$.

2. Кад је у инф. $\grave{}$ на првом слогу, нагласак се не мења, осем што у 2 и 3 л. ј. I пређ. вр. прелази у $\grave{}$: пл $\acute{е}$ сти, пл $\acute{е}$ т $\acute{е}$ м, пл $\acute{е}$ т $\acute{е}$.

У сложених је као и у простих; а где се $\acute{}$ претворило у $\grave{}$, онде $\grave{}$ отпада, а претходни слог добива $\acute{}$: ђ $\acute{п}$ лет $\acute{е}$.

3. Кад је у инф. $\grave{}$ на првом слогу, нагласак се не мења: с $\acute{е}$ сти, с $\acute{е}$ д $\acute{н}$ ѐм; сложени губе $\grave{}$, а претходни слог добива $\acute{}$: з $\acute{а}$ с $\acute{е}$ сти з $\acute{а}$ с $\acute{е}$ д $\acute{н}$ ѐм.

B. Основе на самогласно.

1. Кад је у инф. $\hat{}$ на првом слогу нагласак се мења на $\hat{}$ у заповед. начину, прилогу пређш. вр. и II придеву на *t*: ч $\acute{у}$ ти, ч $\acute{у}$ ј, ч $\acute{у}$ вши, ч $\acute{у}$ т.

Сложени губе нагласак, а претходни слог добива $\acute{}$: з $\acute{а}$ чути.

¹⁾ »Акценти u glagola« Rad jugosl. akademije znanosti i umjetnosti VI. стр. 47—159.

В. Основе некад на самогласно некад на сугласно.

1. Кад је у инф. ' на првом слогу,

а) основа на самогласно : нагласак се мења на ^ у I. пређш. вр., у II придеву, у прилогу пређш. вр.; а у I придеву мења се на " : клéти, клéх, клét, клéвши, клéо.

б) основа на сугласник : нагласак је у садаш. вр. ^, у II пређш. вр. ^, у прилогу сад. вр. ', у запов. нач. " : мрém, мрáх, мрући, мри.

Друга врста

1. Кад је у инф. ' на првом слогу, нагласак се мења на ^ у сад. вр., II пређш. и II придеву. Иначе остаје ' : трнути, трнém, трњах. У сложених остаје као што је у простих ; а где прости имају ^, претходни слог у сложених има " : óкрéném.

2. Кад је у инф. " на првом слогу, нагласак се мења на " у садаш. вр., II пређш. и прилогу сад. вр. : тóнути, тóнém, тóњах. У сложених као и у простих, а кад је у простих ", онда тај нагласак отпада, а претходни слог добива ' : пòтонém.

3. Кад је у инф. " на првом слогу, нагласак се не мења : гíнути, гíнém. Сложени губе ", а претходни слог добива " : пòгинути.

Трећа врста.

Први раздео.

1. Кад је у инф. " на првом слогу, нагласак се не мења : љмети. У сложених је као и у простих : изљмети.

Други раздео.

1. Кад је у инф. " на првом слогу,

а) ако је једносл. основа, нагласак се мења на ^ у сад. вр., II пређш., II придеву и прилогу пређш. вр. : врéти, врím, врáх.

б) ако је двослож. основа, нагласак се не мења : вíдети, вíдím. У сложених " отпада, а на претходни слог долази ' : љзвидети.

2. Кад је у инф. ' на првом слогу, нагласак се не мења : жíвети, жíвím. У сложених је као и у простих : прежíвети.

3. Кад је у инф. ',

а) ако је основа двосложна, нагласак се мења на ' у 1 и 2 л. мн. сад. вр. и у прилогу сад. вр. : жéлети, жéлимо.

б) ако је основа тросложна, нагласак се не мења : зелéнети, зелéním. У сложених је као и у простих.

Четврта врста.

1. Кад је у инфитиву ',

а) ако је основа двосложна, нагласак се мења на ^ у сад. вр., II пређш., II придеву и 2 и 3 г. једн. I пређаш. : хвáлити, хвáлим. Сложени добивају " пред ^ : пòхвáлим.

б) ако је основа тросложна, нагласак се мења као и под а), само што претходни слог добија " : једнáчити, једнáчím.

в) ако је основа четворосложна, нагла је као под б).

2. Кад је у инфинитиву ^, нагласак се не мења : дўндорити, дўндорим. Сложени пре ^ добивају " : љпáмтити.

3. Кад је у инфинитиву ',

а) ако је основа двосложна, нагласак се мења на " у садаш. вр., II пређ., прилогу сад. вр., II придеву и 2 и 3 л. ј. I пређ. вр. : нòсити, нòсим. У сложених " отпада, а претходни слог добива ' : дóносím.

б) ако је основа тросложна, нагласак прелази на претходни слог у садаш. вр., II пређш., прилогу садаш. вр. и II придеву : гóвòрити, гóворím. У сложених је као и у простих.

в) ако је основа четворосложна, нагласак се не мења : бéспосличити, бéспо-сличím. У сложених је као и у простих.

4. Кад је у инфинитиву ",

а) ако је основа једносложна, нагласак се мења на ^ у сад. вр., II пређш. и прилогу пређаш. вр. : снíти, снím. Сложени губе ", а претходни слог добива ' : љснити.

б) ако је основа двосложна, нагласак се не мења : гáзити, гáзím. У сложених " отпада, а претходни слог добива " : љгазити.

в) ако је основа тросложна или четворосложна, нагласак је као под б) : брáтимити, брáтимím.

5. Кад је у инфинитиву ' и ^, нагласак се не мења : дéвòјчити, дéвòјчím. У сложених је као и у простих : задéвòјчити.

6. Кад је у инфинитиву " и ^, нагласак се не мења : пáбирчити, пáбирчím. У сложених " отпада, а претходни слог до ива ' : нáпáбирчити.

Пета врста.

Први раздео.

1. Кад је у инфинитиву ´,

а) ако је основа двосложна, нагласак се мења на $\hat{\text{~}}$ у сад. вр., у II пређаш. заповедном нач. и II придеву: $\text{п\`итати, п\`ит\`ам, п\`итан}$. У сложених пред $\hat{\text{~}}$ долази $\text{': з\`ап\`итам}$.

б) ако је основа тросложна или четворосложна, нагласак се мења као и под а), само што пред $\hat{\text{~}}$ долази и у простих $\text{': в\`енч\`ав\`ам}$.

2. Кад је у инфинитиву $\hat{\text{~}}$, нагласак се не мења: $\text{п\`р\`авдати, п\`р\`авд\`ам}$ . У сложених пред  $\hat{\text{~}}$  долази  $\text{': о\`п\`р\`авд\`ам}$.

3. Кад је у инфинитиву `,

а) ако је основа двосложна, нагласак се мења на `` у сад. вр., II пређаш., запов. нач. и II придеву: $\text{играти, иг\`рам}$ . У сложених  $\text{''}$  отпада, а претходни слог добива  $\text{': з\`аиг\`рам}$.

б) ако је основа тросложна или четворосложна, нагласак се не мења: $\text{в\`ечерати, в\`ечер\`ам}$. У сложених је као и у простих: наоружати .

4. Кад је у инфинитиву `',

а) ако је основа једносложна, нагласак се мења на $\hat{\text{~}}$ у сад. вр. *sing.*, у II пређаш. вр., у запов. нач., у прилогу сад. вр. и у II придеву: $\text{сј\`ати, сј\`ам}$. У сложених пред $\hat{\text{~}}$ долази $\text{': об\`асј\`ам}$.

б) ако је основа двосложна, нагласак се не мења: $\text{г\`ледати, г\`лед\`ам}$ . У сложених  $\text{''}$  отпада, а на претходни слог долази  $\text{': пог\`ледати, пог\`лед\`ам}$.

Други раздео.

1. Кад је у инфинитиву ´,

а) ако је основа двосложна, нагласак се мења на $\hat{\text{~}}$ у сад. вр., II пређаш. и II придеву: $\text{п\`исати, п\`иш\`ем}$ . У сложених пред  $\hat{\text{~}}$  долази  $\text{': на\`п\`иш\`ем}$.

б) ако је основа тросложна, нагласак се мења као под а), само што и у простих пред $\hat{\text{~}}$ долази $\text{': гон\`етати, гон\`ећ\`ем}$.

в) ако је основа четворосложна, нагласак је као под б): $\text{как\`од\`акати, как\`од\`аћ\`ем}$.

2. Кад је у инфинитиву ´,

а) ако је основа двосложна, нагласак се мења на `` у сад. вр., II пређаш., прилогу сад. вр. и у II придеву: $\text{о\`рати, о\`р\`ем}$.

У сложених '' отпада, а претходни слог добива $\text{': з\`аор\`ем}$.

б) ако је основа тросложна, нагласак прелази на претходни слог у сад. вр., II пређаш. и прилогу садаш. времена: $\text{бл\`еб\`етати, бл\`еб\`ећ\`ем}$ . У сложених је као и у простих:  $\text{з\`азвек\`етати, з\`азв\`екећ\`ем}$.

в) ако је основа четворосложна, нагласак се не мења; $\text{враголисати, враг\`олиш\`ем}$.

3. Кад је у инфинитиву `', нагласак се не мења:  $\text{г\`р\`тати, г\`р\`ћ\`ем}$. У сложених '' отпада, а претходни слог добија $\text{': з\`агр\`ћ\`ем}$.

Трећи раздео.

1. Кад је у инфинитиву `',

а) ако је основа једносложна, уметак њен добива ``}$  у сад. вр., и у II пређаш.:  $\text{б\`ер\`ем, б\`ериј\`ах}$ . У прилогу пређаш. вр., II придеву и II пређаш. времену (ако је инфинитивна основа) нагласак је  $\hat{\text{~}}$ :  $\text{бр\`авши, бр\`ан}$ . У осталим облицима остаје  $\text{`` . У сложених '' отпада, а претходни слог добива $\text{': уз\`брати}$.

б) ако је основа двосложна, нагласак се не мења: $\text{кајати, кај\`ем}$ . У сложених  $\text{''}$  отпада, а претходни слог добива  $\text{': по\`кајати}$.

2. Кад је у инфинитиву ´, нагласак се мења на ``}$  у сад. вр., II пређаш., прилогу, сад. вр. и II придеву:  $\text{ковати, куј\`ем}$ . У сложених  $\text{''}$  отпада, а претходни слог добива  $\text{': о\`ткуј\`ем}$ . Где је у простих  $\text{`` , ту остаје и у сложених.

Шеста врста.

1. Кад је у инфинитиву ´,

а) ако је нагласак на првом слогу, онда се не мења: $\text{з\`аветовати, з\`аветуј\`ем}$.

б) ако је нагласак на ком другом слогу, онда отпада, а претходни слог добива `` у свима облицима, осем I пређаш. времена, I придева и прилога пређаш. вр.: $\text{каз\`ивати, каз\`уј\`ем}$. У сложених је као и у простих.

2. Кад је у инфинитиву $\hat{\text{~}}$, нагласак се не мења: $\text{пл\`андовати, пл\`андуј\`ем}$.

3. Кад у инфинитиву `,

а) ако је основа двосложна, нагласак се мења на '' у сад. вр., II пређаш., прилогу сад. вр. и II придеву: $\text{шт\`овати, шт\`уј\`ем}$ . У заповед. начину има  $\hat{\text{~}}$ :  $\text{шт\`уј}$. У сложених '' отпада, а претходни слог добива $\text{': пошт\`овати, пошт\`уј\`ем}$.

б) ако је основа тросложна или четворосложна, нагласак прелази на претходни слог у садаш. вр., II пређашњем, прилогу сад. вр. и у заповед. начину: куповати, купујем. У сложених је као и у простих: покуповати.

4. Кад је у инфинитиву ", нагласак се не мења: веровати, верујем. У сложених " отпада, а претходни слог добива `: поверовати.

Напомена. Неки облици имају на неким слоговима по највише ^; тако има садашње време и прилог сад. времена на уметку ^, такође и II пређаш. време и прилог пређаш. времена. Ови слогови нису спомињани, осем кад је на њима који други нагласак, а не ^.

Шеста расправа.

Придеви¹⁾

I Једносложни придеви.

1. Кад је ^ у ном. sing. простог придева, нагласак у номиналној деклинацији мења се на `; осем у једносложним падежима: блага, блага. У сложеној декл. остаје ^: благи.

2. Кад је " у ном. sing. простог придева, нагласак се не мења: здрав, здрава, здраво. У сложеној се деклинацији такође не мења: здрави.

II. Двосложни придеви.

1. Кад је ' на првом слогу, нагласак се у номиналној деклинацији не мења: горак, горка, горко. У сложеној мења се на ^: горки.

2. Кад је - на првом слогу, нагласак се не мења: сталан, стална, стално. У сложеној деклинацији остаје исти нагласак: стални.

3. Кад је ` на првом слогу, нагласак у номин. деклинацији прелази с првог на други слог, осем у ном. sing. и асс. sing. masc. зелен, зелена, зелено. У сложеној деклинацији ` остаје на првом слогу: зелени.

4. Кад је " на првом слогу, нагласак се не мења: љускав, љускава. И у сложеној деклинацији остаје исти нагласак: љускави.

5. Кад је ^ на првом и ^ на другом слогу, нагласак ` и ^ отпада у свима паде-

жима, који имају своје наставке, а на други слог долази `: ваљан, ваљана. У сложеној остаје ` и ^: ваљани.

6. Кад је " на првом и ^ на другом слогу, нагласак се не мења ни у једној деклинацији: крвав, крвава, крвави.

Тросложни, четворосложни и петосложни придеви не мењају нагласка.

Поређење придева¹⁾

1. Кад је наставак *ји* или *ши* сви се нагласци мењају на ": тежак, тежи, леп, лепши.

2. Кад је наставак *ији* нагласак се мења на ` и долази на слог пред *ији*: славан, славнији.

Напомена. У сложеној деклинацији последњи слог увек има ^, зато то неје нарочито ни спомињано.

II.

Даничићев свод свију правила о акцентима.

Даничићеве расправе, из којих смо у прошлом одељку начинили кратак извод, несуду угледале света све на једаред, већ на махове. Али и ако је велики размак међу њима по времену, ипак је Даничић још у прво доба поставио ред, којим ће их израђивати, и начела, којих ће се при томе држати. У другом свом чланку²⁾ ево шта вели:

«... јер као што је овај (sc. чланак) наставак на пређашњи, напред споменути, тако ће и за њим — ако да Бог — доћи други у којима ће се овако претресати остале речи, а кад то буде, онда ће се гледати какве акценте добивају речи у постанку своје и најпосле извести правила, из којих ће се показати превелика важност коју наши акценти имају не само за целу српску граматику и лексикон, него и за остале словенске језике, а без сваке сумње и за даљу велику родбину словенског народа.»

И Даничић је заиста у току од 20 година претресао једну по једну врсту речи, али неје доспео, да изврши и последњу тачку свога програма: да изведе главна правила српске акцентуације. У појединим

¹⁾ »Акценти у адјектива«. Rad jugosl. akademije znanosti i umjetnosti XIV. стр. 88—110.

¹⁾ »Облици срп. језика« 1874. стр. 44—45.

²⁾ Гласникъ друж. срб. словесности VIII. стр. 61.

својим расправама он је негде више, негде мање изнео на што се могу свести сва правила о нагласцима: у овом одељку показатељемо те његове сводове.

У првом чланку, где су именице женског рода на а, Даничић неје правио извода.

У другом, трећем и четвртном чланку нема онаквих извода, каквих има у расправи о глаголима и придевима, али су бар лепо изнесене промене, које се дешавају, кад пред какву именицу дође неки предлог. То се могу сматрати као неки сводови, и ми ћемо их овде редом изнети.

Именице мушког рода.

Кад именице мушког рода имају на првом слогу $\hat{}$ или $''$, онда се предлозима, који пред њих дођу, различно мењају акценти; иначе предлози остају ненаглашени.

1. Кад именица има на првом слогу $\hat{}$:

а) предлог добива $''$, ако та реч има $\hat{}$ и у *nom. sing.* или ако нема више од два слога: $\hat{y}$ град. Ако је предлог вишесложен, онда му нагласак долази на први слог: *mimo dvor.*

б) предлог добива $\grave{}$, ако та реч нема у *nom. sing.* $\hat{}$ или ако има више слогова: *na Turke (Turcin).* Двосложни предлог добива на други слог нагласак: *ispred starca.*

2. Кад именица има на првом слогу $''$, онда га она губи, а предлог добива:

а) благ ($\grave{}$) нагласак, ако именица има тај исти нагласак ($''$) и у *nom. sing.*: $\hat{y}$ Србина (Србин). У двосложних предлога нагласак долази на други слог: *ispred brata (brat).*

б) оштар ($''$) нагласак, ако та реч нема тај исти ($\hat{}$) нагласак и у *nom. sing.*: *za Boga (Bog).* У двосложних предлога нагласак долази на први слог: *ispod leda.*

Речи средњег рода.

Кад предлог дође пред какву реч средњег рода, само онда има нагласак, кад та реч има на свом првом слогу $\hat{}$ или $''$. Иначе остаје ненаглашен.

1. Предлог добива $\grave{}$:

а) пред оним речима са $\hat{}$ на првом слогу, које тај нагласак имају и у *nom. sing.*: $\hat{y}$ пландишту. Двосложни добивају нагласак на други слог: *ispod lišća.*

б) пред оним речима са $''$ на првом слогу, које имају тај нагласак и у *nom. sing.* Реч тада губи свој нагласак: $\hat{y}$ ребра.

2. Предлог добива $''$:

а) пред речима, које и у *nom. sing.* имају $\hat{}$, али немају више од два слога: $\hat{y}$ злато.

б) пред речима, које у *nom. sing.* имају падежни наставак. Реч тада губи свој нагласак: *pod grlo.* Двосложним предлозима долази нагласак на први слог: *ispod grla.*

Именице женског рода на сугласник.

1. Предлог добива $''$:

а) пред речима са $\hat{}$ на првом слогу: $\hat{y}$ лаж.

б) пред речима са $''$ на првом слогу, које у *nom. sing.* немају тај нагласак. Реч онда губи свој нагласак: *od kosti (kost).*

2. Предлог добива $\grave{}$:

а) пред речима, које имају $''$ на првом слогу и које га имају и у *nom. sing.* Реч тада губи свој нагласак: *na smrt (smrt).*

Глаголи.

I. Садашње време.

1. Кад је у инфинитиву $\acute{}$,

а) ако је нагласак на претпоследњем слогу основе, мења се на $\hat{}$, а претходни слог добива $\grave{}$: *trnuti, trnem.*

б) ако је нагласак на другом ком слогу основе, остаје као у инфинитиву: *tresti, tresem.*

2. Кад је у инфинитиву $\grave{}$ нагласак се мења на $''$; а ако пред њим има још који слог, онда $''$ отпада, а на слог пред њим долази $\grave{}$: *tonuti, tonem.*

3. Кад је у инфинитиву $''$, нагласак у простих остаје, а у сложених $''$ отпада, а на претходни слог долази $\grave{}$: *gledati, gledam, pogledam.*

4. Кад је у инфинитиву $\hat{}$, нагласак се не мења, само што у сложених пред $\hat{}$ долази $\grave{}$: *namtiti, namtim, zapamtim.*

II. Прво пређашње време.

1. Кад је у инфинитиву $\acute{}$, нагласак остаје исти, осем у I и IV врсти. У I врсти у 2 и 3 л. једн. нагласак се мења на $\hat{}$, а у IV се тако исто мења, само што још прет-

ходни слог добива $\grave{}$: *пѝтати, пѝтах, трѝсти, трѝсе.*

2. Кад је у инфинитиву $\acute{}$, нагласак се у 2 и 3 л. једн. мења на $\grave{}$, а последњи слог основе добива $\hat{}$: *тѝнути, тѝнѝ.*

3. Кад је у инфинитиву $\grave{}$,

а) ако је основа једносложна, нагласак се у 2 и 3 л. једн. мења на $\hat{}$: *прѝсти, прѝде.*

б) ако је основа вишесложна, нагласак $\grave{}$ остаје, а у 2 и 3 л. једн. последњи слог основе добива $\hat{}$: *гѝнух, гѝнѝ.* У сложених $\grave{}$ прелази на претходни слог : *погѝнѝ.*

4. Кад је у инфинитиву $\hat{}$, у 2 и 3 л. једн. на последњи слог долази $\hat{}$, а у сложених још и на први слог $\grave{}$: *пѝмтѝ, ѝпѝмтѝ.*

5. Кад је у инфинитиву $\acute{}$ и $\hat{}$, нагласак $\acute{}$ мења се у 2 и 3 м. ј. на $\grave{}$, а последњи слог добива $\hat{}$: *дѝвојчѝ.*

6. Кад је у инфинитиву $\grave{}$ и $\hat{}$, нагласак се не мења : *пѝбирчѝти, пѝбирчѝх.*

III. Друго пређашње време.

Нагласак је исти као и у садашњем времену.

IV. Заповедни начин.

1. Кад је у инфинитиву $\acute{}$:

а) који имају цео наставак (и), нагласак им је као у инфинитиву : *животѝри.*

б) који имају *ј*, нагласак им је као у садаш. времену : *пѝтај.*

2. Кад је у инфинитиву $\acute{}$:

а) нагласак се не мења, кад је наставак *и* : *тѝни.*

б) нагласак се мења у $\hat{}$, ако је наставак *ј* : *штѝј.*

3. Кад је у инфинитиву $\grave{}$:

а) ако је наставак *и*, нагласак је као у инфинитиву : *гѝзи.*

б) ако је наставак *ј*, нагласак се мења на $\hat{}$: *чѝј.*

4. Кад је у инфинитиву $\hat{}$:

а) нагласак је као у инфинитиву, кад је нагласак *и* : *пѝмти.*

б) нагласак остаје, кад је наставак *ј*, али последњи слог добива $\hat{}$: *пѝвдѝј.*

5. Кад је у инфинитиву $\acute{}$ или $\hat{}$, нагласак остаје : *лѝвѝнтѝј.*

V. Први придеев.

Нагласак је као у инфинитиву.

VI. Други придеев.

1. Кад је у инфинитиву $\acute{}$,

а) ако је нагласак на претпоследњем слогу основе, онда се мења на $\hat{}$ а претходни слог добива $\grave{}$: *јѝднѝчен.*

б) ако је нагласак на ком другом слогу, онда остаје као у инфинитиву : *пѝрложен.*

2. Кад је у инфинитиву $\hat{}$,

а) који имају нагласак на претпоследњем слогу, мењају га на $\grave{}$, осем глагола I врсте, у којих остаје $\grave{}$: *тѝкнѝт, пѝчен.*

б) који имају нагласак на другом ком слогу, у њих је као и у инфинитиву : *закѝлуђерен.*

3. Кад је у инфинитиву $\grave{}$,

а) ако је основа једносложна, нагласак се мења на $\hat{}$: *брѝн.*

б) ако је основа вишесложна, нагласак се не мења : *глѝдан.*

4. Кад је у инф. $\hat{}$, нагласак се не мења : *пѝмћен.*

5. Кад је у инфинитиву $\acute{}$ или $\hat{}$, нагласак се не мења : *пѝбирчѝн.*

VII. Прилог садаш. времена.

1. Кад је у инфинитиву $\acute{}$, нагласак се не мења : *пѝтајѝћи.*

2. Кад је у инфинитиву $\hat{}$, нагласак је као у садашњем времену : *тѝнѝћи.*

3. Кад је у инфинитиву $\grave{}$, нагласак је као у садашњем времену : *бѝрѝћи.*

4. Кад је у инфинитиву $\hat{}$, нагласак се не мења : *пѝмтѝћи.*

5. Кад је у инфинитиву $\acute{}$ или $\hat{}$, нагласак се не мења : *пѝбирчѝћи.*

VIII. Прилог пређаш. времена.

Нагласак се не мења ; само самогласник који се нађе пред наставком добива $\hat{}$.

Придеви.

Ово су промене придевских нагласака:

А. Номинална деklinација.

1. $\acute{}$ на првом слогу мења се на $\hat{}$ кад та реч, немајући падежног наставка, има само један слог : *блѝга, блѝг.*

2. $\acute{}$ на првом слогу мења се на $\hat{}$ кад та реч има само један слог : *бѝса, бѝс.*

3. $\hat{}$ с првога слога прелази на други у падежима, који још имају своје наставке : *зѝлен, зѝлена.*

4 " на првом слогу мења се на `: дѡбар, дѡбра.

5. место ` на првом слогу и ^ на другом долази ' на други слог: ваљан, ваљана.

6. ' на првом слогу мења се на ^ кад реч нема падежнога наставка, те би била од једнога слога, али се свршује на два сугласна, међу која се умеће а и од којих је крајње л, те се мења на о: нагла, нагао.

7. ^ на првом слогу мења се на " кад се иза њега л претвара у о; гѡ, т. ј. гѡо. место гѡл.

В. Сложена деклинација.

1. место ` у номиналној деклинацији на првом слогу долази у сложеној ^: блâгѣ.

2. место ` у номиналној деклинацији на другом слогу долази у сложеној на исти слог ^ и на слог пред њим `: ваљанѣ, ваљанâ, ваљанѡ.

3. место ` на првом слогу у номиналној деклинацији долази у неких у сложеној ' на исти слог: гѡлѣ, гѡла, гѡлѡ.

4. место " на првом слогу у номиналној деклинацији долази у неких у сложеној ^ на исти слог: стâрѣ, стâра, стâрѡ.

5. место ` на првом слогу у номиналној деклинацији долази у неких у сложеној ^ на исти слог: мртвѣ, мртва, мртвѡ.

6. место ` на другом слогу у номиналној деклинацији долази у неких у сложеној ' на први слог: зѡленѣ, зѡленâ, зѡленѡ.

7. у неких се придева у сложеној деклинацији замењују акценти један другим тако, да место акцента, који имају или у обе деклинацији или га променом добивају у сложеној, могу имати и други, који је опет у неких сам у обичају: вѣткѣ и вѣткѣ, свѣтѣ и свѣтѣ и др.

III.

Брзак свод свију правила о нагласцима.

У прошлом одељку изнели смо на што је Даничић свео сва правила о нагласцима; сад ваља покушати начинити још краћи свод. Овим су се задатком бавили до сада већ многи испитивачи (Даничић, Мажуранић, Будман, Мазинг, Ковачевић), и сваки је од њих покушавао да изведе кратка правила о српским акцентима, али се може рећи

да осем Даничића ниједан неје дошао ни близу успеха. Врло разнолика деклинација и коњугација, могућност да на једној речи буде и по неколико нагласака — све то неје никако допуштало, да се похватају конци оним многобројним променама, које српском језику дају првенство међу осталим језицима што се тиче музикалности у изговору. Тежња, да се изнађу онаква кратка правила за српске нагласке, каква су у старом грчком језику, била је до сада безуспешна, и по свој прилици неће се никад ни остварити.

Али се ипак не треба оканити те мисли, да српска граматика треба да има правила о акцентима. Многостручним испитивањима доћи ће се кад-тад до правила по којима се мењају српски нагласци: та правила — као што рекосмо — не ће бити онако проста као што су у Грка, али ће циљ ипак бити постигнут. Ми бисмо били срећни, кад би овај наш рад био бар један трунак у тој горостасној згради.

При прављењу што краћег свода ми смо гледали, да најпре побројимо сва начела, која у опште важе за цео језик што се нагласака тиче. После тога, видећи да нека правила важе само за имена, а нека само за глаголе, ми смо их засебно и изнели. Према томе наш ће свод овако бити подељен: I. Општа правила о нагласцима, II. Правила за имена, и III. Правила за глаголе.

I. Општа правила.

1. У српском језику имају четири нагласка и један ненаглашен слог. Нагласци се зову: општар, благ, протегнут и снажан.

2. На једној речи може бити један или више нагласака. Кад има два или више, један је главни, а остали су споредни. Главни може бити сваки нагласак, а споредни само снажан.

3. Протегнут и благ нагласак никад не долазе на једносложне речи, нити на последњи слог вишесложних. Обрнуто: једносложне речи имају само снажан или општар нагласак.

4. У јужном говору место источнога ê стоји њје, а место é стоји ије.

5. Чакавски и косовопољски (ресавски) диалекат немају благог нагласка. Нагласак у њих тежи ка свршетку речи.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

II. Правила за имена.

1. Нагласак се у главноме влада по нагласку gent. sing.
2. Последњи слог у gent. pl. има ^.
3. Ако је акузатив раван номинативу, и акценат им је исти.
4. Dat., abl., и loc. pl. имају исти нагласак.

III. Правила за глаголе.

1. *Садашње време.* Ако је у инфинитиву " или ^ нагласак је и у садаш. времену исти. Ако је пак ' или ' онда се ` мења на " а ` на ^ у случају кад је нагласак на претпоследњем слогу основе; а ако је нагласак на ком другом слогу основе, онда остаје као у инфинитиву. Уметак добива ^: гледати, гледам, памтити, памтѝм, трнути, трнѝм, тонути, тонѝм.
2. *Прво пређашње време.* Нагласак је као и у инфинитиву осем у 2. и 3. л. једн. где се сваки нагласак претвара у ^; ако пред тим ^ има још који слог, онда он добива " : кунаторити, кунаторѝ. Последњи слог у тим лицима добива ^.
3. *Друго пређашње време.* Нагласак је као у садашњем времену, само што друга половина уметка добива ^ : тресијах.
4. *Начин заповедни.* Ако се прави наставком и, нагласак му је као у инфинитиву; а ако се прави наставком ј, нагласак му је као у садашњем времену, а последњи слог добива ^ : тонути, тони; питати, питај.
5. *Први придев.* Нагласак му је као у инфинитиву: чути, чуо.
6. *Други придев.* Ако је у инфинитиву нагласак на претпоследњем слогу основе, нагласак је као у садашњем времену; ако је у инфинитиву нагласак на другом ком слогу основе, онда остаје као у инфинитиву: такнути, такнут; парложити, парложен.
7. *Прилог садашњег времена.* Нагласак је као у садашњем времену, а уметак добива ^ : тонути, тонући.
8. *Прилог пређашњег времена.* Самогласник, који се нађе пред наставком добива ^, а ако у основи пред њим има још који нагласак, онда он остаје: гледати, гледавши.

БИОГРАФИЈА И ДРЖАВНА РАДЊА

МИЛОША ОБИЛИЋА

ОД

Мих. Ј. Ђорђевића

Филолога III. год.

»Ова мишица јединијем ударом
»Престол сруши а тартар уздрма«.

П. П. Његош.

Име овога јунака нашег познато је свакоме Србину, чим, тако рећи, настане на овај свет. Оно нам, до душе, не казује име каквога краља или цара из давне прошлости, па ипак успомена на њ и после пет стотина година тако је у народу нашем жива и свежа као ни једнога владоца нашег А за што је то тако, мислим да није тешко одговорити. Његово је име везано најчвршћом везом за најзнатнији догађај у српској историји, догађај, који време у срцу Србинову неће никада изгладити; догађај, кога се Србин истина с тугом сећа, али ипак види у њему нешто што га велича и уздиже, те с тога ће, како до сада тако и у будуће, врло радо о њему певати и причати, ма да га је тај догађај и сувише скупо стао.

Тај догађај јесте *битка косовска*.

Њоме је запечаћена историја самоствалности српске, у њој видимо и последњу одсудну борбу, коју је водио један мали део негдашње Душанове царевине с новим народом освајачким, којег дотле Европа не беше ни видела, па ипак и у тој борби и тај мали део из круне Душанове показа се достојним Душана Силног, јер сјај круне Душанове био је и после смрти његове још толико интензиван, да је могао засенити очи и најсилнијим освајачима тога доба. Подстакнут племенитом успоменом на славно доба Душаново, излази Србин да брани своју независност, бори се као лав, и најазад, изнемогавши са свим, пада тако, да му је непријатељ, и сáм јако заморен, преко мртвога тела морао прећи те да му узме оно, што му за живота није смео ни поменути.

Србин је истина у тој битки изгубио, као што нам песма каже, и цара и царство, али су и непријатељи његови љуто постра-

дали, јер су и сами, бар персонално, царство променили.

А човек, који такав јад Турцима зададе, јесте *Милош Обилић, Србин и јунак*, чије ће име вечито служити народу српском као узор храбрости, врлине и пожртвовања.

У њему је оличена најзначајнија борба нашега народа са својим непријатељима, јер чим се изговори име Милошево — одмах нам излази пред очи и битка косовска, једном речи: Милош Обилић — то вам је битка косовска.

Ну поред свега тога ипак је име овога јунака нашег више митско него ли историско.

Историја га зна само по једноме, али значајноме делу, које га је учинило бесмртним. У кратко рећи ми знамо само смрт његову и дело му које стоји с њом у вези, али о самоме животу Милоша Обилића не забележи нам ни један савремени летописац ни једне једине речи, те с тога не може бити сумње да је Милош Обилић само смрћу и јуначким делом својим стекао себи мало помена у историји, а бесмртност у народу своме.

Везан јаком везом за најзнатнији, али у исто време по важности својој и за најнепознатији, догађај у нашој повесници, његова личност још више доприноси самоме непознавању тога догађаја.

То је доиста и најпознатија и најнепознатија личност у нашој историји. За његово име зна сваки Србин од ране младости своје, али на питање ко је он, шта је он и откуда је, тешко да ћете добити одговора и од најбољих историка наших.

Нема сумње да је за историју нашу од велике штете, што врло мало поузданога зна рећи о једној таквој личности, али шта ћемо сада, кад нам се више о њему не сачува. Он је за нас данас и сувише загонетна појава, личност тајанствена, која се као Богом послана јави Србину у новољи, изврши своје дело, али му и сâм жртвом постаде. И баш та тајанственост његове личности све је више подстицала машту народну, да ју одгонене и расветли, па је о њему испевала и напричала тако много и толико различнога, да се ми данас у томе не умемо ни да нађемо, а још већу тешкоћу чини нам то, што доцнији историјо-

писци узеше много што шта из тих народних предања, па нам их оставише као несумњиве историске факте.

С тога И. Руварац са свим умесно вели:

«Ако те дакле, Србине, упита и замоли когод, да му кажеш, где се родио, и којег је рода и племена био и у чијем је двору одрастао и одранио се онај Милош Србин, који је убио турског цара Мурата, а ти му одговори, — немој се стидети, јер није срамота казати и признати да не знаш, и откуда да знаш то ти, кад ни српски ни грчки писци, који су живели у XV. веку, нису то знали».¹⁾

Према свему овоме јасно је да се ми, говорећи о М. Обилићу до саме битке косовске, морамо скоро искључиво служити народним предањима, а како је тим путем тешко доћи до зрнца од историске вредности, мислим да је излишно и напомињати.

I.

Име и презиме.

Како се за М. Обилића не зна од кога је рода и племена, то је и само име његово друкчије записано код једних, а друкчије код других писаца.

Или, боље рећи, само име код свију је готово једнако записано и зове се *Милош*, а презиме му је разно писано: *Кобиловић*, *Кобилић*, — *Кошилић*, *Обиловић*, *Обиљезић*, *Омиљезић*, *Обилић*, *Хобилић*, *Драгиловић* итд.

Као *Копилић* налази се презиме Милошево само у Гласнику X. у писму Бајазитовом у Брусу, ну Хамер је у том истом писму, у Ферудиновом зборнику, прочитао *Кобиловић*²⁾ место *Копилић*, као што га називају и турски историци, *Нешрија* и *Сеадедин*.

Као *Драгиловић* помиње се у песми «Царица Милица и Милош Драгиловић.» Царица Милица пошетала по Косову и наишла на рањена јунака, па га пита за Лазара и зета Милоша, а он јој говори:

- »А то ли ме не познаш, *Милоша Драгиловића?*
 »Не познаш ли Милице, л'јено лице Милошево,
 »Кад му лице с'јеваше као цв'јеће бадемово,
 »А сад му је од рана и болести потамњело.«³⁾

¹⁾ Рув. влез Лазар, стр. 310.

²⁾ Ibid. 321—322.

³⁾ Кос. споменница, 206.

Бацивши поглед на сва она различна презимена, а не обзирајући се на деминуцију и аугментацију тих презимена, које долазе наизменце како је кад потребно у песми ради стиха, видимо да се сва та презимена могу свести на два главна или основна: *Кобилић* (Кобиловић) и *Обилић* (Обиловић).

Да видимо сад на чему се оснивају овакви називи, и који је од њих старији.

Павао Витезовић (Ритер), говорећи кога је племена Милош, тумачи за што се он зове «Кобилић» на између осталог вели (у *Serbia illustrata*): „*Inde autem Cobilicij nomen traxit, quod pro gentilitio stemmate tria equarum albarum in rubeo scuto colla gestaret*”¹).

Ово мишљење прихватио је и Матија Бан, који у својој трагедији «*цар Лазар*» и назива Милоша «Кобилићем», а у једном одељку под насловом «Милош Кобилић» вели: «По некијем странама нашега народа каже се *Кобилић*, а по другима *Обилић*. Прво је име без сумње једино правилно, јер међу грбовима старијех породица српскијех на јазимо и грб *Кобилићев*, а на њему стоји *кобилска глава*. Он се по томе морао звати Кобилић, као год што се и Јаблановићи тако називаху по јаблану и Змајевићи по змају»²).

У своме «*Razgovoru ugodnom*», Андрија Качић, говорећи укратко о Милошу, вели: «Старином зваше се Обилић, али заради ненавидности би од Вука назван Кобилић.»

У «*Повести о боју косовском*» говори Милош Вуку, како ће зло с њим поступити и како ће га однети или жива или мртва његовој (Вуковој) охолој Видосави: «За што она учини мою матерь кобиломь; нек сваки зна и чуе и види, да ја нисам Милош Кобилић него Обилић и прави храбри детић. До то се доба зва Милош Обилић а о то доба Кобилић, за што една женска глава ола изусти.»³)

У песми «*Како је вила Милоша задоила*», пева се, како је цар Стјепан нашао Милоша, однео га Призрену и крстио:

Лијепо му име нађенуо
По имену: Обилић Милоше.

А царева делије слушају то на међу собом говоре:

„Слушај цара! слушај разговора!
„Што покрсти чедо пренејако
„Те му каже: «Обилић Милоше.»
„Оно није Обилић Милоше,
„Већ је оно: „*Кобилић Милоше*”
„Јер је њега родила кобила,
„По планини нејачка носила;
„Он не има ни оца ни мајке»¹)

Овако тумачење имена Милошевог налази се и у песми «*Сестра Леке капетана*», кад она говори своме брату:

„Јеси л’ чуо, ће причају људи,
„Бе ј’ Милоша кобила родила,
„А некаква сура бедевија,
„Бедевија што ждријеби ждрале,
„Нашли су га јутру у ерђели
„Кобила га сисом одојила,
„С тога снажан, с тога висок јесте.»²)

Што се пак тиче презимена «*Обилић*», оно се негде тумачи по месту Милошевог рођења, а негде по јаком развићу његових родитеља.

Тако М. Милојевић у *Путопису по Ст. Србији*, II. књ. стр. 180., вели: «Милош је Обилић рођен у Дреници и то у селу *Обиљу* од кој је, по свој прилици, ако није село од његових предака, и презиме добио.» За тим наводи причу сличну оној у *Поцерини* коју ћемо на своме месту саопштити, а сада ћемо овде споменути само краћи део ове друге приче, који се односи на презиме Милошево. Тако је Вук Караџић у своме речнику, код придева «*обил*» забележио причу, како је цар Степан нашао Милоша код оваца и узео га са собом, па навративши се с њим његовој кући застане му мајку да меси хлеб «а пребацила десну сису преко лијевога рамена, а лијеву преко деснога те он остраг сиса.» Онда цар рече: «*Међер обила мајка родила обила јунака.*» — Цар узме Милоша од мајке, одведе га своме двору и од тога се назове *Обилић*.

Према овоме и Б. Петрановић, љутећи се јако на М. Бана, што је наомиљенијег јунака српског назвао Кобилићем, вели, да је то погрешно и да га треба звати Оби-

¹) Рув. књ. Лазар. 308.

²) Dubrovnik za god. 1867.

³) Starine X стр. 188.

¹) Б. Петран. III. нар. пес.

²) В. дјела I. књ. стр. 245.

лић, јер се тако он назива у својој постојбини Ерцеговини (?) и суседној Босни. За тим вели: «Ја мислим да би досљедније било, због горостасног узраста Милошева и његових родитеља, од «*обилат*» казати «Обилић», јер и дан данас у Ерцеговини кажу, кад виде велика човјека: «ала обилата јунака», него ли од коњске главе изводити «Кобилић.»¹⁾

Према овоме што доведе рекосмо о презимену Милошевом, ништа нам друго не остаје него видети, које је од ова два презимена старије, па ћемо, нема сумње, у томе наћи и под каквим је презименом био најпре познат, а које је доцније дошло.

Већ смо поменули да га турски историци зову Кабиловићем. Код осталих писаца до краја XV. века ретко му се и помиње име, тако му се име помиње и у најстаријем и најважнијем извору о боју козовском, у «Хожденију и т. д.» које је описао ђакон Игњатије, а и Лаоник му зна само име (Mugois).

Први који помиње потпуно име Милошево, јесте преводилац Дукине историје на талијански, крајем XV. или поч. XVI. века и зове га *Милош Кобилић*. Тако га помиње и Србин Михаило Константиновић из Острице у својој «Турској историји.»

У изворима XVI. века. Дубровчанин Превић помиње му само име, Милош (Milo-nis). Путник Бенедикт Курипешки (1530. год.) пише га Милош Кобиловић (Milosch Kobilovitz).

У изворима XVII. века. Мавро Орбини пише га Милош Кобилић, а тако исто и Лукарић. Тако га помињу и дубровачки песници: Иван Фр. Гундулић и Ђоно Палмотић.

У почетку XVIII. века пропутовао је кроз наше крајеве, идући послом на исток, Јеротије Рачанин, па је у кратко описао то своје путовање. На једном месту он помиње «Шаторишта Марка Краљевића и Милоша Кобилића. Реље Мушевића и Новака Дебелића»²⁾. Да поменемо и «Пѣснь историческую», где се у 29. строфи пева:

«Сабљу паше, коња јаше
Милош Кобилићу,

»Он се хвали, витез славни,
»Цара посећи ћу.»¹⁾

Код Немца Левенклава налази се и Кобилић и Кобиловић, он је још и расправљао то питање, како треба писати презиме ономе хришћанину, који је убио Мурата, па вели, да га треба писати чисто српски (rein zir-fisch) Кобилић (Cobilitz²⁾.

У оним двома попевкама записаним у Дубровнику год. 1758. он се зове Кобиловић:

»Ал' је Вука родила лепа од града владика,
»А Милоша Кобиловића је она млада Влахињица
»Влахињица родила под кобилом одхранила
« — — — — —
»И за то се он зове Милошу Кобиловићу¹⁾.
(Гилфердинг. поџдка. 244)

Јован Рајић у својој историји (III. део) вели: «У имену и презимену његовом не слажу се историци. Исто тако у томе се не слажу ни прости повести, јер се у једнима назива Обилић, а у другима, као из поруге, Кобилић; но кое изъ сихъ мнѣниѣ правдивѣе естъ, извѣстно не знаемъ.

У Родословију цареј српских (Гласник XXI), назива се Милош два пут *Обилићем*, а једном *Хобилићем*.

У «Троношком летопису» он се пише само Обилић. Од наших је први, вели Руварац, Павао Јулинац место Кобилић написао и штампао Обилић год. 1765, па је после замена са свим учињена.

Из свега овога може се увидети, да је презиме *Кобилић* (Кобиловић) куд и камо старије него *Обилић*, и да се он код свију писаца, па и у народној поезији, до прве половине XVIII. века назива Кобилић (Кобиловић). Оно пак, што се у народној причи вели: «Међер обила мајка родила обила јунака» и да се за то зове Обилић, сведочи нам, да је *старија* народна прича прилагођена *новијем* презимену. Према томе дакле много је доцније наступила замена, место Кобилића дошао је Обилић, јер народноме поносу никако није годило да му најомиљенији јунак носи онакво неестетично презиме, које би се могло рђаво тумачити.

У осталом, Љ. Ковачевић, истраживањем својим, показао је, да је било доиста

¹⁾ Даница за год. 1867. 380-3.

²⁾ Гласник XXXI. 298.

¹⁾ Рув кн. I. 320.

²⁾ Ibid. 322.

и таквих презимена као што је Кобилић. Тако се један дубровачки скоротеча 1313. год. звао Радоста *Кобила*. У приморју помиње се 1397. властелин Вукосав *Кобилачић*. У босанском Језеру живео је 1544 год. неки Бартоло *Кобилић*. У београдском хералдичном зборнику XVII. века долази породица Кобилића¹⁾. А да ли је Милош добио презиме по грбу, као Јабланићи по јаблану, што је могуће, или не, нас се овде толико не тиче.

Толико о имену Милошевом.

II.

Постојбина и племе Милоша Обилића.

И о овоме код Милоша не може се ништа поуздано казати. Народ, чувши за његово јуначко дело, а не знајући га из раније ни ко је ни откуда је, гледао је сваки да га присвоји себи и да га локализује у својој области или округу. О њега се отимају раскомадане земље поцепаног српства као што се о Омира отимају седам грчких градова, али се не зна ни данас, а неће се можда никад ни знати, која је у праву, јер све што Милоша везује за та места, то или су приче и песме народне, или летописи писани по тим народним предањима, а историја не сме ни једнима ни другим веровати без какве јаче потврде.

Као први од историка, који нам јавља место Милошевог рођења, јесте Дубровчанин Мавро Орбин. Он вели, да је Милош рођен у *Тјентишту* близу Новог Пазара, а одгајен у двору Лазаревома²⁾. Од Орбина је ово одмах узео и Лукарић. По овој двојници Француз Дифрен пише, да је кнез Лазар дао крећ своју Вукосаву за жену Милошу Кобилићу, племићу из *Тјентишта*, према Новом Пазару (*viro nobili ex Tientisco*), који је васпитан на двору деспота Лазара.³⁾

Павао Витезовић — Ритер — у мало час поменутом му делу вели: „Кнез Лазар удао је Вукосаву за Милоша Кобилића, а Милош беше млад племић првог реда из племена *Обреновића* (*Obrenovićium*) у *Тјентишту* близу новог Пазара, од врло славнога племена, васпитан у двору Лазаревома и особито изображен у војним пословима.”

¹⁾ Љ. Ковачевић. Годш. X.

²⁾ Год. X. 272.

Caroli Dy-Fresne cap. V. p. 66.

И наш историк Ј. Рајић по овим писцима вели, да је М. Обилић родом из *Тјентишта* близу Новог Пазара и да није био простога рода већ племићског, а од детињства васпитан у двору Лазаревома и због храбрости и врлине постао је и зетом царевим.

Питање је сад откуда је Орбин добио ту вест да је Милош рођен у *Тјентишту*, кад нам нико то пре њега не каже? И нема сумње да је он ту вест узео из народног предања, јер *Тјентиште* не лежи близу Новог Пазара, а Херцеговина није у оно доба ни имала такво име већ се звала „Хумом”, који и не беше саставни део државе Лазарева.

У својој историско-географској студији К. Јиречек помиње *Тјентиште* у Херцеговину овим речма: „Кад се изађе из кланца иде се месту, званом *Тјентиште* (*Tientište*, од *tentatentorium*; *Zollamt*, 1450.), где се данас налази истоимени хан”¹⁾, а више ништа не говори о *Тјентишту* и о његовој знаменитости.

Милош се заиста доводи из Херцеговине и у многим народним песмама. Тако у песми: „Милош Обилић тражи своју мајку” вила беседи Милошу, који је за мајку пита:

„Мој посинче, Обилић Милоше!
 „Ти си родом од Херцеговине,
 „Од порода Поповић Николе;
 „Бабо ти је Поповић Никола,
 „А мајка ти љуба Николина;
 „Ти не имаш брата ни сестрице,
 „Пак си ост’о за бабом сирота,
 „На бијелу материну крилу.
 „Пак ти мајка добар сан уснила,
 „Да т’ изнесе на Шарган планину
 „И остави у зеленој трави,
 „Не би л’ тебе задојиле виле,
 „Да јој будеш јунак од мејдана.”

Мајка учини што јој се у сну претказало и чека вилу кад ће се појавити да га задоји, али:

„Враг нанесе лава огњевита,
 „Те истрга твоју милу мајку,
 „Ти остаде за мајком сирота,
 „Кад виђесмо из облака виле,
 „Сависмо се на јелове гране,
 „Ја сам тебе прва прихватила

¹⁾ Jireček, Handelsstrassen etc. 76.

»Бијелијем млекој задојила,
 «Пак ту бјеше зелено ждријебе,
 »Ово тебе траву пасијаше,
 «Ни у њега мајке не бијаше,
 «Ја ухватио зелено ждријебе,
 »Па сам њега змијом зауздала,
 »А бисерли седлом оседлала,
 »Па посједох тебе на ждријебе,
 «Однесе те зелено ждријебе.
 »Сусрете га славан цар Шћепане,
 «Пак прихвати тебе и ждријебе,
 «Одведе те до Призрена града,
 »Колико је тебе миловао,
 »Од милости име нађенуо,
 «Нађенуо : дијете Милоше »

(Б. Петран. III. књ. II. пес.)

У овој истој збирци песама налази се и песма «Милош Обилић змајски син», где вила говори Милошу :

»У тебе је јуначко кољено,
 »Мајка ти је Јања чобаница
 »Од Србије из Херцеговине,
 »Бабо ти је змаје из облака,
 «Твоја мајка била чобаница,
 »Пак чувала на планини овце,
 »Мој Милоше, дванаест година,
 »И била је сувише лијепа,
 »А красотом лице одгојила
 «Кајно горска из планине вила.»

Па кад је једном истерала овце и када су овце стале пландовати, она је везла, али је сан превари те заспи; видећи то змај разви крила и долети на планишту, па :

»Све расплаши са планишта овце,
 «А ухвати Јању чобаницу,
 «Те је љуби љетни дан до подне.
 »Кад обљуби лице у ђевојке,
 «Он разави огњевита крила,
 »Пак одлеће небу под облаке,
 »А говори Јањи чобаници :
 »»Љубо моја, Јањо чобанице!
 ««Од тога се немој препанути,
 »»Ако ти се лудо чело нађе,
 ««Ако буде чедо женска глава,
 ««То ће бити нагоркиња вила,
 »»Ако л' буде чедо мушка глава,
 »»То ће бити јунак змајовити
 ««И многи ће мејдан задобити,
 »»Након себе спомен оставити,
 ««Многи ће га народ спомињати;

«Благо земљи, којом јунак прође,
 »»Камо л' оном кога бранит' пође.»

У Качићевом «*Rasgovoru*» Босна с поносом довикује старцу Мјеловану :

«Ко је био Марко Краљевићу
 »Ко ли витез Милош Кобилићу
 » — — — — — ?
 »Него млади старином Бошњаци
 »Ол' Бошњаци оли Ерцеговци.»

У истоме делу има једна песма, која се овако почиње :

»Босна слави Рељу Бошњанина,
 »Сењ бијели Иву Сењанина,
 »Унгарија Сибињанин Јанка,
 »Булгарија Краљевића Марка,
 «Ерцеговци Милош Кобилића.»

Говорећи о кнезовима и властели Качић спомиње на стр. 146. свога дела: «*Кобилић од Новог Пазара*, од овог племена би велики витез Милош Кобилић, који уби цара Мурата на Косову.»

Поред овога што Качић вели, навешћемо још доста предања у којима се Милошева постојбина везује за стару српску државу — Рашку.

Тако опет код Качића има једна песма о М. Обилићу и В. Бранковићу, где љуба Милошева говори својим сестрама да не хвале оне своје мужеве, који нису јунаци:

»Већ фалите Милош Кобилића,
 »Од Пазара Новог племића,
 »Којио је јунак од јунака,
 »Породи га Херцеговка мајка.

У овој истој песми љуба Милошева, тужећи му се на своју сестру, вели :

»Још се хвали љуба Бранковића
 »Да ти не смеш на мејдан изаћи
 »Бранковићу, **своме** господару.»

Из овог последњег стиха види се, као да је Милош био из државе Вукове и као да је стајао под његовом управом.

Ну сем овога видећемо и више предања која постојбину Милошеву стављају у Вукову државу.

По Тронушцу Милош Обилић био је с Косова, а двори су му били у *Лиљану*, па их је Мурат паднувши с војском на Косово запалио са многим још другим (Гласн. V.).

У своме «Путопису дела праве Ст. Србије», I књ., М. Милојевић помиње до речнице Бањске развалине бање М. Обилића коју је о своме трошку био подигао. А вођу му је, чича Сумбер, причао, како је највећи српски јунак и најсилнији у српској и турској војсци, полазећи на Косово, овде се у својој бањи последњи пут окупао и омађио те цара и 12.000 војника царских убио. Више те бање виде се развалине од двораца М. Обилића.

Али у II књ. тога путописа на стр. 108. Милојевић тврди, да је Милош Обилић рођен у Дреници, и то у селу Обиљу (Хан је то село записао «Кобилић»), од кога је, вели, по свој прилици и презиме добио, а сада су ту развалине од његовог града и дворца.

Што се, вели, налазе и на Церу у округу шабачког развалине његовог града, као и у округу пожаревачком, то нека некога не збуњује, јер властела српска имала је на разним местима и у разним крајевима своја имања.

Ту он наводи и причање о том, како је Милош дошао у царску службу и постао знатан човек. Цар Душан из Призрена дође некако пред смрт у Чичавицу, да се мало одмори од послова, па ходајући са свитом наишао је на Милоша. (Даље је причање слично оном у Поцерини, које је Вук записао, а које ћемо на скоро навести).

Цар је по овој причи, видећи Милошеву мајку јако развијену, рекао: «Од кобиле и ждребе.»

Милошев отац, по овој причи, био је богат и задружан човек, угости цара и поклони му Милоша. Цар одведе Милоша, отхрани га у своме двору и да му своју кћер за жену (мисли се на Лазара).

И по песми: «Сестра Леке капетана» био би Милош с Косова:

»Стиже Марко близу до Косова,
»Не шће Марко равној Дмитровици,
»Но окрену првој раскреници,
»Оде право побратиму своме,
»Побратиму војводи Милошу.«

Мало даље за тим говори Лека сестри својој:

»Ако ли си селе наумила
»Узет, селе, дилбера јунака,

»Коме снаге и љепоте нема
»Нити има стаса ни образа
»У свој земљи на четири стране,
»Узми, селе, војводу Милоша
»Хајде шњиме ка цољу Косову,
»Ни тамо ти лоше бити неће.«¹⁾

Вук Караџић у Поцерини забележио је ову причу о Милошу Обилићу:

«Срби приповиједају да је Силни Стефан ловећи по Церу угледао на једном мјесту, гдје се гране од дрвећа и доље савијају и горе узвијају. Кад дођу на оно мјесто, а то дијете код неколико оваца ударило своју сјекиру у кладу па легло на леђа те спава: кад дихне, онда се гране узвијају у висину, а кад повуче пару у се, онда се савијају к земљи.

Кад то види цар, зачуди се, па пружи руку с коња да му узме сјекиру, али хоћеш! не може да је извади из класе. Брже боље сјашу слуге и војводе, огледају сви редом објема рукама, да изваде сјекиру из класе, али је ниједан не може ни помаћи. Онда пробуде дијете и запита га цар: «Како ти је име?» А оно одговори:

«Милош». — «Имаш ли оца и мајку?»
«Мајку имам, а отац ми је умрѐо».

»А гдје ти је мајка?« — «Ето је тамо доље у селу код куће.» — «Ајде да нас водиш кући». — «Не могу од оваца.» — И тако га којекако замоле да потјера овце и да пође пред њима кући. Сад су они ради знати и видјети, шта ће он радити са сјекиром, како ће је извадити из класе; или ће је онако оставити. Кад Милош крене овце, а он узме сјекиру једном руком и заметне на рамо. Кад дођу кући, Милош одмах остави овце и непознате госте, па замакне међу зграде, да тражи мајку. Пошто цар сјаше с коња пође и он за Милошем, да гледа да му се гдје не сакрије, кад погледа кроз брвна у једну зграду, а то му мајка мијеси хљеб, а пребацила десну сису преко лијевог рамена, а лијеву преко десног, те он остраг сиса.

Онда цар рече: «Међер обила мајка, родила обила јунака.» — Цар узме Милоша од мајке и одведе га своме двору, и од тога се назове Обилић.«²⁾

¹⁾ Вукова дјела I. 232, 243.

²⁾ Вуков речник, стр. 429.

М. Ђ. Милићевић, говорећи о шабачком округу, међу заменитостима помиње ово:

„Милошева коњушница, зидана је у селу *Дворишту* у осоју Цера. Она собом није знаменита, али вреди да се помене за оно, што се у народу прича о том месту. Народ верује да је М. Обилић био родом из Поцерине.

„У *Дворишту*, вели се, да су му били двори. Ту има и један гроб с великим каменом чело главе. Срби туда веле, да је то гроб Милошове сестре, која је, веле, ту плевила пшеницу, а Милош мислећи да је то кошута, убије је буздованом с Трајанова града. У селу Криваји два су брега: Табор и Црквина; на првом је Милош одморио војску, а на другом, веле, причестио је, кад је полазио у Косово.

„У Поцерини има и једна вода, која се зове *Нечаја*, и близу ње поље, које се зове *Пусто поље*. Поцерци доказују, да је после косовске битке дошао гласоноша и нашао Милошеву мајку на тој води, код оваца, па јој рекао:

„Не чај (не чекај) више, Милошева мајко!

„Одбиј овце у то пусто поље:

„Милош ти је јуче погинуо!“

И од тога је, вели, остало *Пусто поље* и вода *Нечаја*.

Милићевић даље опет помиње, како се прича, да је Милош имао две сестре: Иконију и Виду, које га нису хтеле пустити самога у Косово, већ су и оне хтеле да иду с њим. Ну Милош превари сестре те заспе, а он се искраде и оде сâм. Кад му сестре чују да је погинуо, Иконија начини цркву (некад манастир) Каону, а Вида неки други манастир.¹⁾

Ганиц у „*Beitrag zur serbischen Alterthumskunde*“, помињући *Trojanovgrad* на стр. 3., вели: Врло је вероватно да је овде некада седео прослављени зет цара Лазара много опевани Милош Обилић, коме су двори по народној традицији у *Дворишту*.“

И *Херцберг* га зове: „*der serbische Ritter Miloš Obilić von Trojanovgrad*“²⁾.

М. Милојевић, бележећи нарицаљке српске косовске девојке, забележио је о Милошу Обилићу ову:

„Вај Двориште,

„Место пресвијетло, вај!

„Ђе је Милош,

„Наше јарко сунце, вај?

„Из Дворишта

„Црна слутња уји, вај:

„Милош вам је

„На Косову пао, вај!“

(Пут. II. стр. 38.)

Има и предање да је Милош Обилић родом из села *Црнајке* у срезу поречко-речком округа крајинског. Не зна се како му је било име оцу и мајци, о матери зна му се само толико, да је била Еркиња, жена телом снажна и горостасна, па је такав био и Милош Обилић. Прича се, да се од домаћих послова највише занимао подизањем доброг стада оваца, а највише добрим коњима, од којих се прилично и обогатио. Кад је једном чувао стадо па заспао, наишао је кнез Лазар и узео га. Родитељи су мало жалили за њим, али пристану да иде с кнезом. Кад му је мати горостасна и са великим сисама изашла пред кнеза, сви јој се у пратњи кнежевој зачуде и говораху: „За дивно чудо!, да грдне жене, као каква кобила!“ И ово после, кад је кнез Милоша одвео, даде повода да га прозову: „*Кобилићем*“, које после, пошто је Милош у велико достојанство код кнеза ступио због својих јуначких дела у војној служби, буде углађено: „*Хобилић*“ или *Обилић*¹⁾.

Исто тако има предање, које везује Милоша Обилића за округ пожаревачки, а то је постање манастира Тумана, који је по народном причању постао овако: „Милош Обилић, будући војник код кнеза Лазара, временом дође и до самог војводског чина и постане зет кнежев, због својих одличних и јуначких дела. И овако поставши војвода, даде му кнез Лазар под његову владу сав онај предео, где се родио, границом уз Дунав до Вел. Градишта и одавде уз реку Пек и Млаву преко планина омољских испод Мироча планине до Дунава“.

Милош је ту саградио и дворове, где је данас село *Двориште*. Више својих дворова направио је бању, где се често купао и назвала се *Милошева Бања*.

¹⁾ Кнежевина Србија, стр. 426.

²⁾ Рув., Кн. Лазар. 310.

¹⁾ Србскиј Венацъ, сочинѣнъ Т. Влашевъ, 15—18.

Купајући се једном ту, нешто запушти око њега, он помисли да је звер и потегне стрелом, али место звера убије пустињика Зосима. Јако се ожалости због тога и пошто га сахрани, он му стане на гробу задати манастир *Туман*. Пошто је већ дозидео до крова, позове га кнез на војску на Косово, он оде, а манастир остане не довршен, те га је народ дозидео¹⁾.

«Враничево, Кучево и Поречка река (предели међу Моравом и Мирочем), вели Ст. Новаковић, пуни су локализације косовских јунака. То ми знамо из Вукове збирке песама; из Милићевићеве «Кнежевине Србије»; из Медовићева описа пожарвачког округа у Гласнику IV. и из горе поменутог дела Т. Влајића. Извор је томе с једне стране отуд, што је у томе крају Лазар давао својим задужбинама многа села, што је на Млави подигао најзнатнији манастир тамошњег краја, Горњак, а с друге стране отуд, што у *Враничеву и Кучеву*, како сам имао прилике разабрати, има пуно породица, досељених на тај крај из Косова»²⁾.

Оваквих предања има још много и по другим окрузима, као: рудничком, крушевачком (Косов. Битка од Мишковића стр. 145). и т. д.

Јован Мишковић, говорећи у кратко о местима, за која се по предањима вели, да је Милош у њима рођен, или њима управљао, вели: «Истина биће у овоме, да је М. Обилић, као храбар и заслужан властелин, добио већи положај и управљао најпре једним делом Мачве, а касније премештен у Враничево.»³⁾

После онога, што досле изложисмо о постојбини Милошевој, види се на први поглед да је ова претпоставка Мишковићева скрпљена по оним причама, јер хотећи задовољити и једну и другу премешта га из Мачве у Враничево.

У кратко рећи ни један, од наших признатих историских ауторитета, није до данас ни покушао да одреди где је била држава Милошева, а тако и место рођења, јер је то немогуће учинити према подацима које о њему имамо. Ми шта више не знамо

ни то, да ли је он био родом из државе Лазареве или из државе Вука Бранковића.

Што се пак на више места износи, како је Милош Обилић рода простачког, то ми се, према ондашњем времену и приликама, чини да је прост производ народне фантасије, која личности, ма чим чувене и славне, тежи увек да доведе из своје средине.

Из свега дакле овога што доведе изложисмо излази: да се данас не зна које је била постојбина Милошева; исто се тако не зна ни од кога је племена, а свакако је по роду био од какве властелске, не тако чувене породице, да би нам се о њој сачувало спомена у каквом историском споменику.

Исто се тако не зна ни којом је облашћу управљао Милош Обилић, ако је доиста какву и имао под својом управом.

III.

Однос Милоша Обилића према кнезу Лазару и његова титула.

Већ из овога, што смо досле изложили о Милошу Обилићу, види се, да ту нема историског материјала у правом смислу, већ народна предања и вести у историској одећи поцрпене из народних предања. Говорећи о постојбини и племену М. Обилића, видели смо да Орбин, Лукарић, по њима Дифрен, а по овима Рајић, узимају да је М. Обилић васпитан у двору Лазаревом, и да се због својих заслуга удостојио те почести, да буде зет његов. То исто сведочи и летописац трношки, као и сва народна предања, песме и приче, од којих смо многе мало час навели.

Ну историским истраживањем и прикупљеним подацима, а то опет не онима, који би се односили на Милоша Обилића и који би његов живот осветљавали, већ историским подацима о кнезу Лазару и његовој породици, та вест: да је М. Обилић био зет кнеза Лазара, није потврђена, и по томе се има сматрати као изум народне традиције. Историја на име зна да је кнез Лазар имао пет кћери, од којих је четири удао сâм за живота, гледајући да тим Србији придобије жељенога мира, а пета најмлађа, Милева, жртвована је после косовске катастрофе сину Муратовом, Бајазиту,

¹⁾ Ibid. 18—23.

²⁾ Годишњ. II. 122—23.

³⁾ Мишковић. Кос. Битка. 106.

да би још који дан живота Србији поклонио. Оне пак старије четири кћери Лазар је удао за ову господу: најстарију, Мару дао је Вуку Бранковићу, другу, Јелену, Јелу, дао је зетскоме владару Ђурђу Страцимировићу; трећу, којој не знамо име, за бана мачванског, Николу Горјанског; а четврту, по свој прилици Деспину, за бугарског владарца Шишмана.¹⁾ Тако дакле по историским подацима нема места за новог зета Лазаревог, Милоша Обилића. Према томе Орбин Лукарић, Дифрен и др. узели су ту вест, да је М. Обилић био зет Лазару по кћери Вукосави, из народног причања, па знајући да је кнез Лазар имао пет кћери, а хотећи уметнути у зетове кнежеве и Милоша Обилића, морали су жртвовати неког од правих зетова, и доиста код Орбина, у родословној табlici, помињу се као зетови Лазареви: Вук Бранковић, Шишман, Никола Горјански и Милош Обилић, а нема Ђурђа Страцимировић Међу тим најстарији извори који говоре о битки косовској не помињу Милоша као зета Лазаревог. Тек у половини XVI. века, дакле пре Орбина, први је ту вест изнео, на основу неког српског летописа, *Константин Мусаћ*, који вели, да је *«Милош Кобиловић (Cubilovich) зет Лазарев по кћери Јелени.»*²⁾

Према овоме излази, да је мисао о сродству Милоша Обилића с кнезом Лазарем поникла почетком друге половине XVI. века, од прилике у исто оно време, када и предање о свађи Милоша Обилића и Вука Бранковића, па је то после крајем XVI. века Орбин и једно и друго употребио.

У оној повести о боју косовском каже се, да је прва кћи Лазарева, Мара, прона-речена Видосава, удата за Вука Бранковића, а друга Јела за Милоша Обилића, па се по смрти Милошевој удала за Балшу Зећанина.

Ова Јелена, Јела, биће истоветна са Јелисавком, која се помиње у народним песмама:

Вино пије царица Милица,
У Крушевцу на царској кули,
Код ње сједе српске госпојице,
С десне стране љуба Милошева,
Јелисавка шћерца Лазарева,

¹⁾ Рув. Кн. Лазар. 311.

²⁾ Љ. Ков. Год. X. 271.

А с лијеве китна Иконија,
Вјерна љуба Бановић-Страхиња.

(Б. Петран, III, 313.)

Сем поменутих имена Милошева се љуба помиње још и као *Даница* и т. д.

Што се пак тиче оне вести: да је Милош Обилић васпитан у двору Лазаревом, не знам управо шта да кажем о њој. Али баш за то, што пам и њу први Орбин износи, види се да ју је узео из народног предања, од којих нека приписују васпитање Милошево и цару Стефану. Ну не мора опет све и у народном предању бити неистинито и поетски представљено, и шта више изгледа ми, због неких узрока, ово тврђење народног предања пре истинито него ли измишљено. Знамо да је Лазар био на двору Душановом, па је можда и сâм у томе следовао примеру свога великог заштитника.

У овоме мишљењу утврђује ме у неколико и то, што је Лазар, оставши сâм после погибије Вукашинове, гледао свакако да се што боље утврди у власти: у тој је намери удавао и своје кћери, па је, гледајући на сваки начин да придобије што више властеле уза се, узео можда и младога Милоша, чију је подобност увиђао.

У овоме би могли у неколико имати кључ и за оно натурање Милоша за зета Лазару, јер ако је Милош доиста био на двору Лазаревом, врло је лако могуће да му је кнез Лазар посредовао у женидби, а то је мало учешће Лазарево могло бити довољно за машту народну, која све увећава, те да Милоша направи зетом кнежевим.

Ово даље иде у прилог објашњењу, за што ми не налазимо где је Милош Обилић управљао. Јер, да је Милош имао заиста неку област на управи, нема сумње да би се ма којим узроком сачувало што о томе у каквом историском споменику, као што се сачувало и о Вуку Бранковићу; а о самом поласку његовом на Косово из те његове области, имали бисмо опет неку песму, налик на оне: о *«Мусићу Стевану»* и *«Васојевић Стеви.»* Али народна песма изводи Милоша Обилића на Косово из двора Лазаревог, он се ту находи увек при руци цару Лазару и царици Милицы, он им кад што даје савете, тумачи спове и т. д.

Ну претпоставком том, да је Милош Обилић боравио на двору кнеза Лазара, најбоље се тумачи његова прекомерна ода-ност и верност према кнезу Лазару, о чему сви извори изриком говоре. Он је кнезу Лазару, у коме је тада била персонифико-вана слобода и јединство српске државе, толико био одан, да му је жрвовоао све што је имао — живот —. Али та жртва није остала неосвећена, она је истом тек онда дошла, пошто је од непријатеља из-нудила за себе најскупији откуп — смрт цареву. —

Што се тиче саме титуле Милошеве, и о томе ништа не знамо. Једни га извори зову просто *слугом* Лазаревим, други опет *војводом* и *витезом*, а у трonoшком се ле-топису помиње као *кнез*.

У нашим народним песмама он се махом зове *војводом*.

Као резултат овог одељка излази: да *Милош Обилић није био зет кнеза Лазара*.

Да се одликовао великом верношћу и оданошћу према кнезу Лазару; има ве-роватности да је Милош боравио на двору Лазаревом.

Назив „војвода“ највише одговара ње-говоме јуначком делу.

IV.

Време живота Милоша Обилића и његова др-жавна радња.

С овим смо одељком врло брзо готови, јер знамо само толико, да је живео у време кнеза Лазара и Вука Бранковића и да је с њима заједно учествовао у битки косовској. Ни у једном се споменику не помиње Милош Обилић нити какав његов рад пре косовске битке, а из извора, који о тој битки говоре, види се да је Милош био млад, врло храбар и одважан и да је пре-комерно био одан своје господару, кнезу Лазару.

Према томе, како он није био какав самодржавни господин, већ један од обич-них властелина, одан душом и срцем своје кнезу, то је са свим природно што нам се и о његовом раду пре косовске битке ништа не сачува, јер је тај његов рад морао па-

сти у засенак према раду и утецају, какав је имао зет Лазарев Вук Бранковић.

Панта Срећковић вели, да је Милош Обилић изашао на глас победом својом над Турцима код *Плочника* 1387. год., где је био главни заповедник српске војске. Ну и ако не знамо ништа скоро рећи о др-жавној радњи његовој, ипак нам је он дао довољно доказа о своје раду, својим нај-важнијим делом, због кога ће вечито слу-жити као узор верности и оданости мла-ђега према своје старијем, па с тога и пређимо сада на то његово дело.

V.

Учешће Милоша Обилића у косовској битки.

Једва већ једном дођосмо на историс-ког Милоша Обилића, то јест на дело ње-гово, по коме га историја познаје. Колико год има извора о косовској битки, о томе по нас значајноме догађају, требало би да у свима њима има спомена о имену овога јунака, који је у тој катастрофи играо најглавнију улогу и одиграо је тако, да му се ми данас дивимо, поносимо се његовим именом и славимо га са његова јунаштва.

Извори су за косовску битку много-бројни, али су садржином врло штурни, а нама је још онајжалије, што нам наши домаћи летописци и хроничари, који беху савременици тога знаменитога догађаја, по најмање знају о њему причати.

Њихово се причање своди на неколико речи по ономе општем обрасцу њиховога писања, па с тога се, у жељи да што више дознамо, морамо обраћати странцима и пи-тати их о нашим стварима.

Прећи ћемо сада на излагање поједи-них извора, у којима има спомена о Милошу Обилићу и његовом јуначком делу, и из-лагаћемо их хронолошким редом.

(Свршиће се)

ОСНОВНО ШКОЛОВАЊЕ У СРБИЈИ

у 1888.-9. школској години

од
СТЕВ. Д. ПОПОВИЋА

(НАСТАВАК)

V

Обавезно и фактично школовање

Чланом 28. «Закона о основним школама» наређује се ово: «Школски је одбор дужан, да, пре почетка сваке школске године, по изводу из протокола рођених, извади списак свеколике деце која су по закону оне године дужна почети школску наставу. Докле не настане могућност, којој ће се непрестано тежити, да се сва та деца одмах почну школовати школски одбор ће према месним приликама изабрати, за ученике у школу уписати и учитељу предати најмање половину за школу дорасле и способне деце, а ако простор школске зграде дозвољава и преко тога броја.»

Ово законско наређење није ни у једном ни у другом делу своје до данас ни приближно изведено. О томе има нешто мало помена на завршетку «општих посма-

трања» у овој расправи (в. страну 336. «Просветног Гласника»). Но како је питање о обавезном и фактичном основном школовању најпретежније у целој овој нашој расправи, то је потребно да га што потпуније и свестраније проучимо. Проучавајући ту ствар као што треба, ми ћемо не само боље уочити напредак где га има у појединим крајевима наше отаџбине, него ћемо уједно још боље увидети, који су нам крајеви највиши заостали у основном школовању народног подматка. То ће нам онда само показати, шта нам ваља чинити, те да се што више приближимо ма и оној блажој половини горњег законског наређења.

Ми истина немамо на расположењу оних спискова који се спомињу у члану 28. «Закона о основним школама»; али нам они нису ни потребни, кад знамо за кључ статистички, који нам ту ризницу бројних података отвара. Држећи се процента, који је статистика у том погледу утврдила, ми смо, с обзиром на свеколико становништво по појединим окрузима у годинама које у овој расправи поредимо, тачним рачунањем дошли до потребних података, према којима смо ухватили и проценте оне деце која су се у истини школовала.

Те податке излажемо овде редом.

A.

У 1878.-9. школској години

	ТРЕБАЛО ЈЕ ДА ПОХОДИ ШКОЛУ	ФАКТИЧКИ ЈЕ ИШЛО У ШКОЛУ
1. У Београду	4.956 деце	35,77 процената
2. « окр. смедеревском	11.398 «	13,38 «
3. « « крајинском	10.737 «	12,96 «
4. « « ћуприском	9.100 «	12,67 «
5. « « пожаревачком	22.402 детета	12,39 «
6. « « крагујевачком	15.373 «	11,44 «
7. « « шабачком	12.007 деце	11,21 «
8. « « јагодинском	9.222 детета	10,37 «
9. « « ваљевском	13.021 дете	9,09 «
10. « « алексиначком	8.750 деце	9,08 «
11. « « чачанском	9.059 «	8,85 «
12. « « београдском	12.588 «	8,31 «
13. « « крушевачком	10.426 «	7,94 «
14. « « црноречком	8.280 «	7,77 «
15. « « рудничком	7.594 детета	6,98 «
16. « « ужичком	16.587 деце	6,96 «
17. « « нишком	17.447 «	6,92 «
18. « « подринском	8.014 «	6,05 «
19. « « књажевачком	8.122 детета	6,53 «

	ТРЕБАЛО ЈЕ ДА ПОХОДИ ШКОЛУ	ФАКТИЧКИ ЈЕ ИШЛО У ШКОЛУ
20. у окр. широтском	10.029 деце	5,31 процената
21. " " врањском	8.743 детета	4,09 "
22. " " топличком	9.551 дете	2,47 "

Из овог се прегледа види, да се од деце која су год. 1878.-9 била у узрасту за школовање највише школовало те године у Београду, а најмање у топличком округу. Узрок тим појавама раније је објашњен У Београду се школовало јаче но 14 пута

онолико деце колико у топличком. јаче но 3 пут онолико колико у крагујевачком и шабачком округу, итд. Смедеревски је округ стојао два пут боље у том погледу од округа књажевачког и подринског, па готово и од нишког, ужичког и рудничког. Итд.

Б.

У 1883.-4. школској години

	ТРЕБАЛО ЈЕ ДА ПОХОДИ ШКОЛУ	ФАКТИЧКИ ЈЕ ИШЛО У ШКОЛУ
1. у Београду	5.024 детета	46,23 од 100
2. " окр. крајинском	11.830 деце	20,90 " "
3. " " пожаревачком	26.070 "	17,71 " "
4. " " смедеревском	12.849 "	17,50 " "
5. " " шабачком	13.361 дете	17,40 " "
6. " " ћуприском	9.839 деце	16,00 " "
7. " " крагујевачком	17.277 "	15,87 " "
8. " " нишком	19.200 "	15,00 " "
9. " " београдском	12.691 дете	14,55 " "
10. " " јагодинском	11.319 деце	13,66 " "
11. " " црногорском	9.073 детета	13,31 " "
12. " " крушевачком	11.581 дете	12,36 " "
13. " " ваљевском	14.267 деце	12,02 " "
14. " " широтском	11.333 детета	11,81 " "
15. " " подринском	8.908 деце	11,46 " "
16. " " рудничком	8.375 "	10,87 " "
17. " " алексиначком	9.714 "	10,59 " "
18. " " чачанском	9.793 детета	10,24 " "
19. " " ужичком	18.200 деце	9,94 " "
20. " " врањском	9.604 детета	9,25 " "
21. " " књажевачком	8.912 деце	5,30 " "
22. " " топличком	10.355 "	4,86 " "

И ове се године највише процената деце под обавезом школовања школовало у Београду, а најмање у топличком округу. У Београду је ишло године 1883.-4. у школу 9 и по пута више процената деце но у топличком, 5 пута онолико колико у врањском јаче но 4 пута онолико колико у подринском, јаче но 3 пута онолико колико у београдском и више но два пут онолико процената колико у крајинском округу, итд. Крајина је стојала ове године два пут боље но чачански округ, па готово толико

исто боље но и алексиначки и руднички округ. Итд.

1. Имајући пред собом потребне податке у процентима и за 1879. и за 1884. годину, можемо их поредити међу собом у главном на два начина: путем тражења разлике и путем тражења количника. И један и други начин одмах ћемо показати.

1. Примера ради узећемо Београд. За пет година проценат деце, која су се фактички школовала у његовим основним шко-

лама, порастао је за 10,46. Из ранијих прегледа знамо да су се године 1879. школовала у Београду 1773, а 1884. године 2323 детета. Према броју деце које би требало да походе школу, то је износило у 1879. години 35,77 процената, а 1884. године 46,23 процената, као што се види из прегледа под А. и Б. Процент школоване деце порастао је, дакле, за 10,46. Да је проценат школоване деце остао и у 1884. год. онај исти који је владао у 1879. год., у престоницима основним школама не би било више од 1797. ученика. Било би их, дакле, само 24 више но у 1879. години, јер и број деце за школовање није порастао за читавих 5 година више но за 68. Но како није остао исти проценат (т. ј. 35,77) већ је порастао на 46,23 (дакле се увећао за 10,46), то од оног броја деце који је у 1884. години био под обавезом законском да походи школу, треба узети још толико

процената и додати их ка 1797. Од 5024 детета 10,46 процената чини 526, а то све онда износи 2323 ученика, колико се фактички и јесте школовало у Београду у 1883.-4. школској години.

То је изналажење разлике између процената путем одузимања.

По другом начину, кад се упореди проценат школоване деце у 1884. години с процентом школоване деце у 1879. години излази да је први проценат 1,2924 пута већи од другог. Како смо већ израчунали, да 35,77 процената од 5024 износи 1797 (или тачније 1797,28), то овај број ваља увећати 1,2924 пута. У производу ће опет изићи онај број који је већ назначен.

2. Ако по првом начину изнађемо процентне разлике и за све округе, као што смо их нашли за Београд, онда ћемо добити овај преглед:

а

Процент школоване деце порастао је
од 1879. до 1884. школске године

1. у округу нишком	за	8,08	11. у округу крушевачком	за	4,42
2. " " крајинском	"	7,94	12. " " смедеревском	"	4,12
3. " " широтском	"	6,50	13. " " рудничком	"	3,99
4. " " београдском	"	6,24	14. " " купирском	"	3,33
5. " " шабачком	"	6,19	15. " " јагодинском	"	3,29
6. " " црноречком	"	5,54	16. " " ужичком	"	2,98
7. " " пожаревачком	"	5,32	17. " " ваљевском	"	2,93
8. " " врањском	"	5,16	18. " " топличком	"	2,39
9. " " подринском	"	4,81	19. " " алексиначком	"	1,51
10. " " крагујевачком	"	4,43	20. " " чачанском	"	1,39

У овом прегледу нема књажевачког округа. То је за то што је он једини где проценат школоване деце није порастао, већ ударио натраг. Мањак износи 1,29 процената. Кад се погледа на број деце у узрасту за школовање, тај се није смањио, већ је за пет година порастао за 790 душа, па ипак се у 1884. години мање деце школовало у овоме округу но пре пет година. Да овај округ ни мало није напредовао, но да је само остао при старом проценту, ми бисмо имали у њему у 1884. год. 108 ученика више, место што смо у ствари имали 58 мање. Ова је појава чудновата. Никако се не може замислити, да се у 1879. години

нису теже осећале и подносиле последице вођених ратова против Турака, но што је то могло бити у 1884. години, па опет после 5 година мање ђака у основним школама, но пре 5 година! Пошто се овај назадак не може да објасни једино ратним неприликама, ја сам склон, да — без нарочитог даљег испитивања — претпоставим ово: родитељи ученика, особито оних у Књажевцу, поред свих недаћа својих, још су у 1879. год. много полагали на то, да им деца доврше започето школовање. Сваке године доцније све им је теже падало да децу одвајају од разорених и оштећених кућа својих, а нарочито с уписом нових ученика

није могло ићи као ранијих година. Невоља је јача била од воље народне за школовањем, а државна се помоћ у овом крају тако слабо осећала.¹⁾

3. Кад се по другом начину ухвате разлике међу резултатима школоване деце пре и после пет година, онда — остављајући на страну Београд, где се 1884. године школовало преко 46 од сваке стотине деце у узрасту за школовање — добијамо ове резултате:

а) Од новоослобођених округа најбоље су напредовали само *нишки* и *широтски*, јер им се у 1884. години проценат школоване деце увећао 2,16 и 2,22 пута, према ономе стању у коме су били пре пет година. Што се тиче *врањског* и *топличког* округа, и они су се за то време нешто поправили, и то први имао је 1884. год. 2,26 пута процената ученика више но 1879. године, а други 1,92 пута процената више; али је сав тај напредак у *врањском* округу незнатан, а у *топличком* управо јадан и ништаван. Године 1884. год. није се у *топличком* округу школовало ни пуних пет процената од оног броја деце која треба да се упознаду са школом и књигом народном, а 95 од 100 остајало је да расте и одрасте у дивљини и слепо код очију. *Топлички* је округ у опште најназаднији у погледу основног школовања, као што ћемо се уверити мало ниже, кад изнесемо резултате постигнуте у 1889. години.

б) После ова четири округа долазе: *београдски*, *подрински* и *црноречки*. Кад се њино стање од 1884. године упореди са стањем од 1879. год., излази да се проценат школоване деце за пет година увећао у *београдском* округу 1,75 пута, у *подринском* 1,72 пута и у *црноречком* 1,71 пута.

в) Иза ова три долази *крајински* округ, где се проценат деце која се фактички школују увећао 1,61 пута. И из горња два прегледа под А. и Б. види се, да се овај округ померио с трећег на друго место. У његовим се основним школама школовало 1884. године више од једне петине од оног броја деце која би требало да се школују. За то је овај округ (у прегледу Б.) у 1884.

¹⁾ Овакву је појаву опазио г. Богољуб Јовановић у овом округу и за 1874. годину. Према томе излази да за читавих 10 година овај округ не само што није ни мало могао да напредује, него је и напрат знатно ударио.

години први после престонице у погледу школовања свога подмлатка.

г) За Крајином долазе окрузи: *руднички*, *шабачки* и *крушевачки*. Њихови су се проценти школоване деце за пет година за половину увећали. То је тако, кад се погледа на њихов напредак који је у сваком за се за то време постигнут. Кад се пак погледа на општи ранг, изложени у прегледу под Б., онда је *крушевачки* округ изостао иза *шабачког* за 7, а *руднички* за 11 места.

д) У *ужичком* округу проценат школоване деце увећао се, 1,43 а у *пожаревачком* 1,42 пута. У низу осталих округа *пожаревачки* је округ извојевао себи за пет година два места, а *ужички* је три изгубио. У *ужичком* се округу, поред светог приметног напредовања, није школовало у 1884. год. ни пуних 10 процената од оног броја деце која би по закону требало да походе школу. Колико је овај округ изостао иза осталих, види се и по томе што између *пожаревачког* округа и њега има 15 округа који су напреднији од њега.

е) У *крагујевачком* се округу школовало године 1884. нешто јаче од једне седмине од оног броја деце, на који се распостире школска обавеза. Пре пет година школовала се тек једна деветина. За пет година проценат школоване деце увећао му се 1,38 пута. Поред свега тога, ранг му је у 1884. години испао за једно место нижи.

ж) Готово подједнако су напредовали окрузи: *ваљевски*, *јагодински* и *смедеревски*. Повећање процента школоване деце износи у првоме 1,32 пута, у другом 1,31, пута а у трећем 1,30 пута. Поред свега тога, *смедеревски* је округ у општем прегледу (Б.) изгубио два, *ваљевски* три, а *јагодински* такође два места. Па ипак у *смедеревском* се округу школовало процентуално више деце но у *крагујевачком* округу, а у *јагодинском* више но у *ваљевском*. Тако на пр. да је године 1884. било у *смедеревском* округу за школовање онолико подмлатка, колико га је имало у *крагујевачком* округу, *смедеревски* би округ (са својих 17,50 процената) показао 774 ђака више но што је у истини имао. *Крагујевачки* би пак имао близу 300 ученика више, да му је проценат школоване деце износио 17,50 а не само 15,87.

ж) У *Ћупријском* округу увећао се проценат школоване деце 1²⁶ пута за пет година. У прегледу под А. заузимао је четврто, а у прегледу под Б. шесто место. У опште, овај се округ може уврстити у напредније крајеве за ових пет година.

з) Најмање се повећао проценат уче-

ника у *чачанском* и *алексиначком* округу, јер у 1884. години није износио више но 1,16 пута онолико колики је пре пет година био. У опште ова два округа долазе у мање напредне крајеве наше отаџбине што се тиче школовања оног броја деце који је по закону дужан да походи школу.

В.

2. Да видимо, како смо стајали у 1888.-9 школ години, што се тиче школовања оног дела народног подмлатка на коме лежи школска обавеза.

У 1888.-9. школској години

	ТРЕБАЛО ЈЕ ДА ПОХОДИ ШКОЛУ	ФАКТИЧКИ ЈЕ ПОХОДИЛО ШКОЛУ
1. у Београду	5.582 детета	48,33 процената
2. « окр. смедеревском	14.394 «	27,09 «
3. « » крагујевачком	19.174 «	23,19 «
4. « » црноречном	9.782 «	21,86 «
5. « » јагодинском	11.029 деце	21,70 «
6. « » пожаревачком	28.677 «	21,09 «
7. « » крајинском	12.782 детета	20,30 »
8. « » крушевачком	12.900 деце	19,37 «
9. « » ђуприском	10.999 »	19,15 «
10. « » шабачком	14.793 детета	19,02 «
11. « » алексиначком	10.758 деце	18,59 «
12. « » београдском	14.416 »	18,49 »
13. « » нишком	21.167 »	17,20 »
14. « » рудничком	9.091 дете	17,11 «
15. « » пиротском	12.159 деце	16,41 «
16. « » ваљевском	15.876 «	15,22 »
17. « » подринском	9.874 детета	14,41 »
18. « » чачанском	11.997 деце	14,05 «
19. « » ужичком	19.437 «	13,58 «
20. « » врањском	10.489 »	10,22 «
21. « » књажевачком	9.736 «	9,54 «
22. « » топличком	11.507 «	6,99 «

И у овој години Београд је давао највише процената од оног броја деце која би требало школу да походе. Он се једини приближио оном другом, блажем захтеву члана 28. «Закона о Основним школама», у коме се вели: да ће се «уписати и учитељу предати најмање половина за школу дорасле и способне деце.» Сам Београд, и ако у њему није била ни потпуна половина од оног броја у којем су деца, у узрасту за школовање, заступљена била у 1889. години у топличком округу. школовао је седам пута више деце но што је случај

био у целом том округу. Кад се Београд упореди с осталим окрузима, излази да се у престоници школовало јаче но 5 пута онолико процената деце колико у књажевачком, јаче но 4 и по пута онолико колико у врањском, скоро 3 и по пута онолико колико у чачанском, скоро 3 пут онолико колико у пиротском, два и по пута онолико колико у крушевачком, ђуприском и шабачком округу, итд. — После Београда први је у овој години био смедеревски округ са својих 27,09 процената. У њему се школовало 1889. године скоро три пут оно-

лико деце колико у књажевачком, и ако смедеревски округ није бројао ни два пута онолико деце за школовање колико их је те године било у књажевачком (већ нешто мало испод један пут и по). У смедеревском се округу школовало два пут онолико процената деце колико у читавом ужичком округу, и ако је ужички округ ове године имао на сваку стотину смедеревске деце по 135 своје деце у узрасту за школовање. Ово је јасан доказ, колико су повољније погодбе у опште за школовање у смедеревском округу, но што су у ужичком округу и још толиким другим. Из овог факта ваља да се изведе поука, шта државне власти треба у будуће да чине, те да крајеви који

су заостали у школовању свога подмлатка буду потпомогнути од свију оних фактора на којима је дужност, да се више старају о најпотребнијем школовању народном.

Читаоци могу сами изводити даље паралеле између појединих округа који су у горњем прегледу наведени.

3. Сад имамо да упоредимо стање које нам је донела 1889. година са стањем у којем се налазило основно школовање у 1884. години.

Кад то урадимо, налазимо да се у 1889. години школовало више процената деце но пре пет година у округу:

б

1. смедеревском	9,59
2. црноречком	8,55
3. јагодинском	8,04
4. алексиначком	8,00
5. крагујевачком	7,32
6. крушевачком	7,01
7. рудничком	6,24
8. пиротском	4,60
9. књажевачком	4,24
10. београдском	3,94

11. чачанском	3,81
12. ужичком	3,64
13. пожаревачком	3,38
14. ваљевском	3,20
15. куприском	3,15
16. подринском	2,95
17. нишком	2,20
18. топличком	2,11
19. шабачком	1,52
20. врањском	0,97

У Београду се школовало 2,10 процената више у 1889. но у 1884. години.

Једини је крајински округ, где проценат школоване деце није порастао, већ је за 0,60 мањи у 1889., но што је износио у 1884. години. Овакав је случај био у 1884. години и с књажевачким округом, с том само разликом, што у крајинском округу број у истини школоване деце није ударио натраг, као што је то био случај у књажевачком округу, него се нешто мало (— за 122 ученика —) увећао. Смањивање процента пак долази отуда, што је већи био прираштај оне деце која су дорасла

за школу но што су се, у сразмерном проценту, упутила на школовање (Процент прираштаја деце за школовање износио је 8, а проценат прираштаја ученика само 5).

Изостављамо поређење по другом начину, који би нам показао колико се пута проценат школоване деце у сваком округу увећао.

4. Много је претежније поређење тих процената између 1879. и 1889. године. Кад по првом начину извршимо рачунску операцију, добивамо овај преглед:

в

Процент школоване деце порастао је
од 1879. до 1889. године

1. у окр. црноречком	за 14,09	4 у окр. крагујевачком	за 11,75
2. „ „ смедеревском	„ 13,71	5. „ „ крушевачком	„ 11,43
3. „ вар. Београду	„ 12,56	6. „ „ јагодинском	„ 11,33

7. у окр. широтском	за	11,10	15. у окр. крајинском	за	7,34
8. „ „ нишком	„	10,28	16. „ „ ужичком	„	6,62
9. „ „ београдском	„	10,18	17. „ „ ћуриском	„	6,48
10. „ „ рудничком	„	10,13	18. „ „ ваљевском	„	6,13
11. „ „ алексиначком	„	9,51	19. „ „ врањском	„	6,13
12. „ „ пожаревачком	„	8,70	20. „ „ чачанском	„	5,20
13. „ „ шабачком	„	7,81	21. „ „ топличком	„	4,50
14. „ „ подринском	„	7,76	22. „ „ књажевачком	„	3,01

Кад по другом начину изнађемо процентне односе, добијамо овај преглед :

Г

Процент школоване деце увећао се

од 1879. до 1889. године

1. у окр. широтском	3,09	пута	12. у окр. крагујевачком	2,027	пута
2. „ „ топличком	2,82	„	13. „ „ смедеревском	2,024	„
3. „ „ црноречком	2,81	„	14. „ „ ужичком	1,95	„
4. „ „ врањском	2,49	„	15. „ „ пожаревачком	1,70	„
5. „ „ нишком	2,48	„	16. „ „ ваљевском	1,67	„
6. „ „ рудничком	2,45	„	17. „ „ крајинском	1,61	„
7. „ „ крушевачком	2,44	„	18. „ „ шабачком	1,60	„
8. „ „ београдском	2,22	„	19. „ „ чачанском	1,58	„
9. „ „ подринском	2,16	„	20. „ „ ћуријском	1,51	„
10. „ „ јагодинском	2,09	„	21. „ „ књажевачком	1,46	„
11. „ „ алексиначком	2,04	„	22. „ вар. Београду	1,35	„

Поред ова два прегледа, морамо се обазирати нарочито на преглед изложен под В. за 1889. годину, као и на она два претходна под А. и Б., ако хоћемо да нам оцена буде правилна.

1. Кад изоставимо Београд, пошто се с њиме не може ни један округ да такмичи смедеревски је округ свакако најнапреднији, јер је најмањи његов проценат оне деце која остају нешколована. Тај проценат истина износи 73, али шта је то, најпосле, кад се упореди с осталим окрузима? Што је у прегледу в испред овог округа црноречки округ, то није доказ да је црноречки округ на првом месту после престонице, као што у опште прегледи под в и г и не служе ни за шта друго до да констатују онај напредак који је достигао сваки крај за се с обзиром на оно стање у којем се налазио пре 10 година, а никако и с обзиром на стање осталих округа. Пошто проценат нешколоване деце у црноречком округу износи преко 78, то ништа не помаже што му је проценат школоване деце по-

растао за 14,09, а смедеревском за 0,38 мање. Исто тако не чини ништа што је и у прегледу под г црноречки округ испред смедеревскога, јер је лако разумети, да 7,77 (— то је проценат школоване деце у црноречком округу у 1879. години —), и кад би се три пута увећало, не би изнело 27,09 процената, на колико се попео смедеревски округ у размаку времена од десет година. — У опште је разумљиво, да је немогуће очекивати од оних крајева који су пре десет година били најнапреднији, да им се проценти школоване деце увећавају сваких десет година двојном, тројном итд., као што то лакше иде у оним крајевима где су првашњи проценти незнатни. У осталом, и код њих ће се увећавање с временом успоравати, јер безграничног напредовања нема нигде.

Кад се овај округ буде поредио с пожаревачким, од којег је по броју деце за школовање скоро два пут мањи, или са шабачким, с којим је, у том погледу, доста једнак, наћи ће се да у пожаревачком

округу нема два пут онолико ученика колико их је у 1889. години било у смедеревском округу, већ 1760 ђака мање; а исто тако наћи ће се 1086 ученика у шабачком округу мање но у смедеревском, и ако је те године шабачки округ бројао само 399 деце за школовање мање но смедеревски.

Даља поређења између овог округа и других изостављамо, пошто ће се то на дотичним местима накнадно, и ако не баш свуда, учинити.

2. После смедеревског долази *крагујевачки*. Он показује 76,81 процената нешколоване деце, дакле мање и од црногорског округа. У 1879. години била су четири окр. напреднија од крагујевачкога, и то су: смедеревски крајински, ђуприски и пожаревачки. Године 1884. придружио им се био и шабачки. У години 1889. прстигао је крагујевачки округ њих све, изузимајући једини смедеревски округ. — По броју деце за школовање, најближе је у 1889. години стајао ужичком округу, од којег је за 263 детета био слабији. Међу тим кад се погледа на број ученика, крагујевачки је округ имао у тој години 1840 ђака више но што их је имао ужички округ, или: на сваку стотину ужичких ђака долазило је скоро по 170 ученика из округа крагујевачкога. Такво је скоро исто стање између ова два округа било и год. 1884., а 1879. године много различније. У последњој години долазило је на 100 ужичких ђака само по 113 крагујевачких ученика, а у 1884. години скоро по 152. По броју деце за школовање, ужички је округ свакад био напреднији, јер их је 1879. год. имао 1214, а 1884. год. 932 више од крагујевачкога округа. — Подрински и књажевачки окрузи, скупа узети, имали су у 1889. години преко 400 деце за школовање више од крагујевачкога округа, а међу тим што се тиче ученика, крагујевачки округ имао их је преко 2100 више но оба поменута округа. Год. 1879. крагујевачки је округ имао 763 детета мање за школовање, а ученика је имао 695 више но што су имали подрински и књажевачки округ, скупа узети. У години 1884. било је у крагујевачком 1648 ученика више, а 543 детета за школовање мање но у оба поменута округа.

3. По процентима школоване деце, какве нам је показала 1889. година, на трећем је

месту *црногорски* округ. Године 1879. и 1884. овај је округ био међу доста назаднима, па је последњих пет година успео те је дошао међу прве, као што се види из прегледа под в и г. Узроци овим појавама познати су из ранијих излагања, а овде нам ваља само одати своје признање, што је за тако кратко време овај округ, помоћу својом и државном заузео тако одлично место. — Како ће доцније бити чешићих поређења између овога округа и других, то немамо потребе да се у тај посао и овде нарочито упуштамо.

4. *Јагодински* округ заузимао је пре 10 година осмо место у низу осталих округа, а 1884. године био је на десетом месту, па се после 5 год. испео чак на четврто место. — Упореден с ђуприским округом, од којег у 1889. год. није бројао више од 30 деце за школовање, имао је на сваких 100 ђуприских 113 својих ученика. — Кад се упореди с чачанским округом, који је бројао у истој години 968 деце за школовање више од њега, имао је у својим школама по 142 ученика на сваку стотину ђака из чачанског округа. — И од алексиначког округа боље је стајао, јер на сваких сто алексиначких ученика долази његових по 119, а што се тиче броја деце за школовање, имао је у 1889. год. само по 2 на сваку стотину више од алексиначког округа.

5. *Пожаревачки* округ, по броју своје деце за школовање, свакад је стајао на првом месту, али не и по процентима својих ученика. Шта више он је у току од 10 година ударио за једно место натраг, а кад се погледа на његов ранг у 1884. год., још су га три округа била претекла (крагујевачки, црногорски и јагодински.) При свем том пожаревачки се округ убројава у напредније округе, јер се у његовим основним школама школује нешто више од једне петине од оног броја деце што треба да одговоре дужности, коју је закон односно основног школовања поставио. Налазећи се свакад међу првим окрузима с великим процентима школоване деце, одузета му је могућност да онако увећава своје проценте као што су то постигли други окрузи с незнатним процентима школоване деце. — У 1889. години било је у овом округу скоро два пут онолико деце за школовање колико у београдском (или и у шабачком) округу, па

се у њему ипак школовало више но два пут толико ученика колико у сваком од та два округа. — Спрам рудничког округа, пожаревачки је округ имао за школовање 2,27 пута онолико деце колико их је у 1889. години било у рудничком округу, па ипак је пожаревачки округ у истини школовао скоро четири пута (— 3,88 пута —) онолико деце колико је школовао руднички округ. — Из свега се, дакле, види, да је са свим оправдано што се пожаревачки округ убројава у напредне крајеве

6. Крајински округ није очувао у 1889 год. она места која је пре 5 и 10 година заузимао, па ипак и он долази у ред напреднијих крајева наше отаџбине. Ово се потврђује не само процентом школоване деце, него и другим поређењима. Тако на пр. у крајинском је округу било у 1889. год. за школовање преко 200 деце мање но у крушевачком округу, па ипак је ученика у њему било више но у овом последњем округу. — Исто тако ваљевски је округ имао преко 3000 деце за школовање више од крајинског округа, па опет је 178 ученика основних школа било више у Крајини но у ваљевском округу.

7. У крушевачком округу проценат се школоване деце увећао за 10 година 2,44 пута, али му је напредак приметнији у другој периоди од пет година. Пре 10 година, он је по рангу био тринаести, после 5 год. дванаести, и тек после других пет година извојевао је себи осмо место. — Кад се упореди његов прираштај подмлатка за школовање с оним у пиротском округу у 1889. години, види се, да разлика износи 831. Што се тиче разлике у бројевима фактички школоване деце, та износи 510. То значи да би требало да је пиротски округ школовао још преко 350 ученика више него што је у 1889. год. у истини школовао.

8. И *Ћуприски* се округ мора да броји у напредније крајеве, јер му је проценат школоване деце износио у последње време јаче од 19. У низу осталих округа он је пре 5 и 10 година био још напреднији. Кад се упореди с чачанским округом, онда се види да је последњи имао 1889. године 998 деце за школовање више но први, па опет се у овом мањем округу школовало 421 дете више но у оном већем. — Кад

се *Ћуприски* округ упореди с пиротским, онда је његов напредак још уочљивији. Пиротски је округ имао у 1889. год 1160 деце за школовање више од *Ћуприског*, па поред свега тога *Ћуприски* је у истој години школовао 101 ђака више но пиротски.

9. *Шабачки* је округ последњи који је у 1889. год. школовао више од 19 процената од оног броја деце коју је требало да је школовао. Према томе и он се броји у напредније округе. То се потврђује и овим поређењима: у ужичком округу била су исте године 4644 детета за школовање више но у шабачком округу, па ипак су се у овом последњем школовала 174 ђака више но у оном првом. — Но да оставимо ужички округ на страну, за то што је и по географским особинама и економним приликама јако различан од шабачког, па да овај упоредимо с ваљевским, који му је у свему сличнији и приближнији. Ваљевски је округ имао у 1889. години 1083 детета за школовање више од шабачког округа, а ђака у школама мање. Разлика је између њих 397 ученика, која иде у корист шабачком округу. — Године 1879. шабачки је округ боље стајао но 15 других округа, године 1884. боље но 17 других, а године 1889. само су 12 округа испод њега у општем прегледу за ту годину. — Овај округ треба још више да чини за основно образовање свога подмлатка; иначе ће га многи брзо престићи.

10. Кад се погледа на стање у коме се *алексиначки* округ налазио год. 1879. и то упореди са стањем од 1889., мора се признати да је тај округ за то време велики напредак учинио, јер му се проценат школоване деце удвојио. Кад се упореди с врањским округом, од којег је бројем деце за школовање јачи само за 269 деце, видеће се да је у год. 1889. школовао 923 ученика више од врањског округа. Ту исту појаву примећујемо између ова два округа и у 1879. години. Број школоване деце износио је 437 више у алексиначком но у врањском, и ако су те године оба подједнако стајала што се тиче оног броја који је требало да се школује (у алексиначком 8750, а у врањском 8743). — И с чачанским округом упореден, алексиначки округ показује боље резултате, јер је имао 314 ученика у својим основним школама више

од њега, и ако је по броју деце за школовање био за 1239 слабији од њега.

11. После алексиначког долази београдски округ. По броју деце за школовање у 1889. години најближе је стајао смедеревском округу; они су — може се рећи — у том погледу са свим једнаки, — па опет колика је разлика између њих два! У смедеревском се школује 27, а у београдском 18 и по процената од оне деце која би требало да походе школу. За то је смедеревски округ први после престонице, а београдски долази тек на једанассто место. Кад се погледа на веће и мање центре у којима се школују ученици смедеревског округа, онда није тешко објаснити, откуд оваква разлика између ова 2 суседна и блиска округа. Али шта да се рече, кад се београдски округ упореди с црногорским, алексиначким, ћупријским, јагодинским, крајинским и крушевачким? Ови су сви у 1889. години имали мање деце за школовање, па су их ипак сразмерно више школовали. По економним, географским и другим приликама неки су од побројаних округа у горем стању од београдског округа, па су за образовање свога подматка опет поднели више жртава, но што је то показао београдски округ. — Кад се погледа на општи ранг за све три године, које у овој расправи поредимо, београдски је округ и у 1889. години био на истом месту, које је и пре 10 година заузимао. Само се у 1884. години нешто мало био отргао, те за три места боље стајао.

12. Од новоослобођених округа нишки је округ најбоље напредовао. Процент школоване деце увећао му се за десет година скоро два и по пута. У низу осталих округа за два је места испред пиротског, за седам испред врањског, а за девет испред топличког. По броју деце за школовање био је у 1889. години најближи врањском и топличком округу, оба у једно узевши, јер је само за 829 душа био слабији од њих. Међу тим бројем ученика био је скоро два пут надмашнији, јер у њему једном имало је 3642, а у њих два само 1880 ученика. Нишки је округ толико напредан, да се може мерити, и кад се врањском и топличком округу придружи још и пиротски округ. У сва ова три округа било је 1889. године 3886 ученика, а у нишком самом само 244

ученика мање. Кад се погледа на бројеве деце за школовање, онда су та три округа бројала 12.988 деце више од нишког округа. Колика је разлика између 244 и 12.988! — Тако је од прилике стајао нишки округ сиром ова три и у 1879. години, а године 1884. имао је 148 ученика више но у њих сва три. — Нишки се округ може да мери и с многим окрузима у старим границама. Тако је напреднији од ваљевског округа, јер на сваку стотину ваљевских ученика долази његових 150, и ако на сваку стотину деце под обавезом школском у ваљевском округу, не долази више од 133 детета из нишког округа. — Чачански и подрински округ скупа узевши јачи су од нишког бројем деце за школовање (— имају их 704 више —), а у школама својим имају 533 ученика мање од нишког округа.

13. Руднички округ, и ако му се у 1889. години проценат школовање деце увећао скоро два и по пута, остао је, што се ранга тиче, скоро са свим по староме. Напреднији је од ужичког округа, јер, и ако му број деце за школовање није износио ни половину од оног броја којим ужички округ обилује, опет је имао сразмерно више ученика но што их је те године имао ужички округ.

14. У широтском округу школовало се у 1879. години само 5,31 процената од оног броја деце која су била под обавезом школовања. Тај се проценат за 10 година јаче но три пут увећао. У том је погледу пиротски округ најбоље својој дужности одговорио. Но упоређен с нишким округом, не може се иставити као први, као што смо то горе под 12. показали. Упоређен било с врањским, било с топличком, од њих је у свему напреднији. Тако на сваких 100 ученика врањских долази по 186 пиротских, а на сваку стотину ученика топличких долази по 246 ученика пиротских. Што се тиче броја деце за школовање, ту стоји овај однос: 115 : 100 за врањски и 105 : 100 за топлички округ. — Пиротски је округ напреднији и од неких округа у старим границама, као што су: ваљевски, подрински, ужички и др.

15. На овом месту имамо да проговоримо коју о ваљевском округу, и ако је о њему било по мало помена, кад смо с њиме поредили друге округе. У низу осталих

округа, он је 1879. године заузимао десето, год. 1884. тринаесто, а у 1889. години чак шеснаесто место. И ако му се проценат школоване деце увећао за 10 година јаче но у неких 5—6 округа, опет је он скоро од свију назаднији, јер је још пре 10 год. лоше стајао, а нарочито од 1884. год. слабо је напредовао. — По броју деце за школовање у 1889. години, ваљевски је округ најближи био смедеревском и београдском, па каква грдна разлика између њих и њега! У смедеревском округу била су 1482 детета мање за школовање, па опет је тај округ после престонице први у погледу школовања свога подмлатка, а ваљевски округ, место да има више ученика, бројао их је управо 1483 мање у својим школама. Исто тако, упоређен с београдским, био је за 1460 деце јачи од њега, па опет што се тиче броја ученика за 249 слабији је од њега. Осим ова два има још 9 округа, који 1889. године нису имали толико деце за школовање, колико их је имао ваљевски округ, па су опет у својим школама или сразмерно или апсолутно имали више ученика. Оволики назадак, који се примећује у овом округу, не може се оправдати ни економним ни географским приликама његовим. На овај округ треба обратити особиту пажњу, те да се ово зло што пре отклони.

16. У подринском округу није се школовало године 1879. ни пуних 7 процената деце у узрасту за школовање, а после 10 година тај се проценат удвостручио. Ово је врло слаб напредак, особито кад се упореди с напрецима постигнутим у другим окрузима. Тако по броју деце за школовање, подрински је округ у 1889. години најближи био црноречком округу, од којег је јачи био само за 92 душе. Кад се погледа на број деце по школама, у црноречком их је те године било 716 више но у подринском округу. Истина је, да подрински округ долази у сиромашније крајеве наше отаџбине, а црноречки у имућније; али је он назаднији и од рудничкога округа за који се не може тврдити, да је у економном погледу измакао испред подринскога. У подринском је округу било у 1889. години око 800 деце за школовање више но у рудничком, па опет су у рудничким основним школама била 133 ученика више но у школама подринскога округа.

17. По броју деце за школовање у 1889. години, чачански је округ боље стајао од округа рудничког, црноречког, ћуприског и јагодинског. Изузимајући једини руднички округ, сваки је од остала три имао у својим школама више ученика но што их је имао чачански округ. Тако је у црноречком било у поменутој години 2215 деце мање за школовање, па опет је исти округ бројао 453 ученика више но што их је имало у свима основним школама чачанскога округа. — Што се општег ранга тиче, чачански је округ боље стајао у 1879. години, но 5 и 10 година доцније.

На оба последња округа треба особиту пажњу обратити, како би се изгубљено што пре накнадити могло.

18. Тако исто ваља поступати и према ужичком округу, који истина напредује стално, али слабачко. Процент школоване деце истина му се скоро удвојио за 10 година, али кад се упореди с осталим окрузима, мора се признати, да спада у назадне крајеве у погледу школовања свога подмлатка. Само још три округа има који су гори од њега. Упореди с крагујевачким округом, као најближим му по броју деце за школовање у 1889. год., ужички округ показује 1808 ученика мање, и ако су у крагујевачком била 263 детета мање за школовање. — Кад се упореди с црноречким и подринским округом, онда су ова два округа, заједно узета, по броју деце у узрасту за школовање, већа од ужичкога округа само за 219 деце, а међу тим по броју ученика јача су за 922 ђака од ужичкога округа. — Подрински и руднички округ заједно узети, имали су у 1889. години 572 детета за школовање мање од ужичкога, па опет по броју ученика у својим основним школама стајали су боље од њега, јер су имали 339 ђака више. — Пожаревачки и ћупријски округ имали су у 1889. години два пут (тачније: 2,04 пуута) онолико деце за школовање, колико их је исте године било у ужичком округу, а број ученика у њиним основним школама износио је 3 пут (тачније: 3,09 пута) онолико, колико је бројао ужички округ. — У општем рангу округа ужички је округ боље стајао у 1879. години, но доцније. За последњих пет година није свој ранг променио.

19. Остаје нам да кажемо коју још о *врањском књажевачком и топличком округу*. Као што се види из прегледа под В., они су последњи у општем рангу округа. С незнатном једном изменом, они су стајали тако и пре својих десет година. Просечни њихов проценат школоване деце износио је 1879. године 4,46 — а после 10 година 8,91. — Колико су ова три округа назадна, најбоље се види из ово неколико поређења. Целокупан број њихове деце за школовање износио је у 1889. години 31.732. Толико и још 193 детета више било је исте године и у нишком и алексиначком округу скупа узевши. Кад се погледа на број ученика, онда у нишком и алексиначком округу било их је два пут онолико (т. ј. 5642 ученика), колико су дали они сва три заједно (т. ј. 2809 ученика). — Један смедеревски округ, који те године није имао ни половину толико деце за школовање, колико су имала ова три округа, имао је 1091 ђака више од њих. — По броју деце за школовање, мањи је од ова три и пожаревачки округ. Разлика између њега и она три износи 3055 деце. По броју пак ученика, пожаревачки је 2,15 пута био јачи од њих сва три укупно. — Сам нишки округ имао је у 1889. год. 833 ученика више, и ако је имао 10.565 деце за школовање мање од њих. — Један крагујевачки стајао је боље од њих за 1639 ученика, и ако је имао 12.558 деце у узрасту за школовање мање од њих сва три. — Па чак и шабачки округ, који је бројао близу 17 хиљада деце за школовање мање од њих, показује вишак (- и ако незнатан -) у броју своје школоване деце.

а. Много су неповољнији резултати, кад се сваки од именована три округа буде поредио ма с којим од осталих. Узмимо прво *врањски округ*. По броју деце за школовање, од њега су мањи окрузи: црноречки, руднички и подрински, па опет је црноречки бројао 1062, руднички 479, а подрински 346 ученика више од врањскога. Прилично су једнако с њиме, по броју деце за школовање, стајали окрузи: јагодински, ћуприски и алексиначки, па опет је бројем школоване деце сваки од ова три боље стајао но *врањски округ*. Тако у јагодинском округу било је 1317, у ћуприском 1030, а у алексиначком 923 ученика више но у округу *врањском*. — Крагујевачки је округ

имао у 1889. години јаче но 4 пута онолико ученика колико је имао *врањски округ*, и ако бројем своје деце за школовање у истој години није био ни потпуно два пут јачи од њега. — Упоређен са смедеревским округом, *врањски је округ* бројао три и по пута (и мало јаче) мање школоване деце, но што их је имао смедеревски округ, у којем на сваку стотину *врањске деце* за школовање није долазило више од 137 деце такође у узрасту за школовање.

б. На исте такве резултате наилазимо поредећи *књажевачки округ* с осталима. — По броју деце за школовање у 1889. год., од њега је за 645 душа слабији био руднички округ, па поред свега тога у рудничком је имало 627 ученика више но у *књажевачком округу*. — После рудничкога најближе су му стојали црноречки и подрински округ. Црноречки је имао 1210, а подрински близу 500 ученика више од њега. — Пожаревачки округ није бројем деце за школовање стајао потпуно три пут боље од *књажевачког округа*, али му је број школоване деце износио шест и по пута онолико колико их је имао *књажевачки округ*. — Кад се овај округ упореди са смедеревским као најнапреднијим, онда је постојао између њих два у 1889. год овај однос деце за школовање: на сваку стотину *књажевачке деце* за школовање долазило је по 147 смедеревске деце у узрасту за школовање. Што се тиче ученика, на сваку стотину *књажевачких ђака* долазило је по 420 смедеревских ученика основних школа. То је резултат поређења с најнапреднијим округом. — Да видимо, какав је резултат кад се буде овај округ поредио с најзаосталијим (изузимајући *врањски*), т. ј. с ужичким округом. На сваку стотину његове деце за школовање долазило је у 1889. години по 199 деце ужичке, а на сваких његових сто ученика по 284 ученика у округу *ужичком*. Назадак је тако неоспоран, да би се могло престати с даљим поређењима. Додаћемо само још то, да ни мало бољи однос између ова два округа није постојао ни 1884. године. Онда су на сваку стотину *књажевачке деце* долазила по 204 детета из *ужичког округа*, а на сваку стотину *књажевачких ученика* по 382 ђака *ужичка*.

в. Као што смо на два три места већ изложили, *топлички је округ* најназаднији

у погледу школовања свога подмлатка. И то стање траје пуних десет година. Процент се школоване деце за то време истина скоро утростручио, али не треба сметати с ума да тај скоро утростручени проценат од 1879. године није износио у 1889. год. ни пуно седам. Према томе остало је у том округу нешколоване деце још 93 од сваке стотине. — Упореден с осталим окрузима, показује гдне несразмере. По броју деце за школовање најближи је у години 1889. био јагодинском и чачанском округу. Од првога је већи за 478, а од другога је мањи за 490 деце. По броју ученика јагодински је скоро три пут, а чачански нешто више од два пут био јачи од њега. — Кад се упореди са смедеревским округом, онда је на сваку стотину његове деце за школовање долазило по 125 деце смедеревске, а на сваку стотину његових ученика по 485 ученика из смедеревског округа. — Кад се упореди с ужичким округом, онда је на сваку стотину његове деце за школовање долазило по 169 деце из ужичког округа, а на сваку стотину његових ученика по 328 ђака из ужичког округа. — Упореден с пиротским округом, као средњим у општој процентној ранг-листи, показује ове одное: на сваку стотину његове деце за школовање није долазило више по 105 деце у узрасту обавезног школовања у пиротском округу. Што се тиче ученика, пиротски је округ имао по 249 ђака на сваких сто ученика из топличких основних школа. — По броју деце у закону узрасту за школовање, слабије су од њега стајали окрузи: руднички, црно-речки, подрински, алексиначки, ђупријски и јагодински. При свем том, руднички је округ бројао на сваку стотину ђака из топличког округа по 193 своја ученика, црноречки по 266, подрински по 177, алексиначки по 249, ђуприски по 262 и јагодински по 298 ученика.

*

Према изложеноме, можемо све округе поделити у четири групе. У прву долазе они у којих проценат школоване деце износи бар 20. То су најнапреднији крајеви наше отаџбине, и, осим престонице, има их свега шест: смедеревски, крагујевачки, црно-речки, јагодински, пољаревачки и крајински

округ. У другу групу долазе окрузи, у којима се школује више од 15 процената од оног броја деце која су у законом узрасту за школовање. Таквих округа имамо осам, и ти су: крушевачки, ђуприски, шабачки, београдски, алексиначки, нишки и широтски. У трећу групу долазе они окрузи у којима се школује само 11 до 15 процената од свеколике деце у узрасту за школовање. Има четири таква округа, и ти су: ваљевски, подрински, чачански и ужички. Они се морају рачунати у назадне крајеве, на које ваља већу пажњу од сад обраћати. У четврту групу долазе они окрузи који не дају више од 10 процената, или и испод тога броја, од оне деце која би требало основну школу да походе. То су најназаднији крајеви у нашој отаџбини, и ти су, као што се већ зна, окрузи: врањски, књажевачки и топлички.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

НАСТАВА ЦРТАЊА

У ФРАНЦУСКИМ ШКОЛАМА

ОД

Лудвика Флајшмана

ПРЕВЕО

Ст. М. Трифуновић

учитељ цртања у П. београдској гимназији

У француским школама имају за наставу цртања нарочити инспектори. Ово уређење постоји од 1878. године, и потиче од тадашњег министра просвете *Барду-а* (M. Bardoux), који је по споразуму с *Евџеном Гиљом-ом* (M. Eugène Guillaume), директором лених уметности, био сазвао једну групу познатих стручњака и поверио им да изврше надзор и преглед наставе цртања у свима основним и средњим школама у Француској.

Министарском наредбом од 31. јануара 1879. г. потврђен је избор ових надзорника, и већ у истој години 19 инспектора отпочели су у целој земљи општу инспекцију наставе цртања. По свршеном послу, ови су надзорници, доцније у својим извештајима, изнели многе недостатке у методу, а и недовољне резултате успеха у настави цртања; ну опет, с друге стране, констатовали су и признали труд и добру вољу и у наставника и код ученика, што је изазвало, да се одреди једна велика комисија, којој је поверена задаћа: *реорганизација наставе цртања*.

При отварању седница ове комисије, поставио јој је *Жил Ферри* (M. Jules Ferry), последник Бардуов у министарству просвете, овај програм рада:

- а.) Студију најбољег метода;
- б.) Израду наставног програма за цртање;
- в.) Утврђење једноликог метода у њему; и
- г.) Састав каталога потребних модела и прегледа за ову наставу.

Комисија је ускоро решила постављену јој задаћу, при чему је руковођена главним разлогом, да наставни програм мора имати извесно јединство; и израдила је велики програм, како за слободно, тако и за геометријско цртање, без обзира на разне категорије школа, у којима ће ти програми бити примењивани. Програми су за тим подељени на поједине тачке (параграфе), које одговарају појединим ступњима наставе; осим тога, изложен је и један списак (каталог) потребних модела и прегледа, и то тако, да увек једна серија модела и прегледа одговара извесним тачкама наставног програма. У овим програмима тачно је обележен и јасно изведен методски поступак тог наставе.

Ми ћемо овде изложити цео наставни програм, који има 4 одељка:

НАСТАВНИ ПРОГРАМ

ЗА СЛОБОДНО ЦРТАЊЕ

I. Одељак

Дво-димензионалне фигуре

1. Повлачење и дељење правих линија. — Односи правих линија међу собом.
2. Цртање и мерење углова.
3. Основи орнаментског цртања. — Цртање кружних линија, правилних полигона, звезданих розета и т. д.
4. Правилне криве линије. — Елипса, спирала и пужна линија; криве линије из биљног царства, као дршке, лишће, цвеће и т. д.

II. Одељак

Тро-димензионалне фигуре

5. Опште примедбе о представљању (цртању) предмета у њином правом облику (*елементи геометријског цртања*), и о представљању тих предмета онако, како нам они изгледају (*елементи перспективе*).
6. Геометријско и перспективно представљање с конструкцијама сенчења на просторним предметима.
7. Цртање по рељефним орнаментима, који представљају гипсове, зупчасте, овалне и звездасте украсе. — Цртање по простим гипсаним орнаментима.

III. Одељак

Студија орнамената и архитектонских делова. — Студија главе и животиња.

8. Цртање по орнаментима у ба-рељефу, што представљају лишће, цвеће, палмине гране и т. д.
9. Цртање по архитектонским деловима, као: коњи, постаменту, нози стуба, стаблу стуба, сводовима и гипсовима. — Поглед на разне редове стубова.
10. Цртање човечје главе. — Објашњење њеног склопа и саставних делова.
11. Цртање по архитектонским детаљима, као: капителима, вазама, животињским главама и т. д.

IV. Одељак

Студија човечјега тела. — Опширнија студија претходних партија.

12. Објашњење човечјега тела и његових делова.
13. Студија и цртање појединих делова човечјег трупа (стаса). Најважније из анатомије. — Цртање екстремитета (ногу и руку).
14. Цртање по архитектонским детаљима, као: декорационим фигурама, украсним фризовима, каријатидама, вазама украшеним фигурама. — Цртање стубова, дорског, јонског и коринтског реда.
15. Цртање човечјег и животињског трупа. (*Напомена.* Фотографије могу само онда да служе као прегледи, кад су оне репродукције са дела познатих уметника).
16. Примена и проширење научног материјала, који се доведе прешао; при томе се могу поједини часови да употребе за дубљу студију главе по природи.
17. Студија предела. — Ученике треба научити, да могу пејзаже и зграде с природе да цртају. — Моделирање и компоновање.

Да би се лакше разумело, како су поједине тачке овог програма распоређене за примену у школама разних категорија, треба још поменути ово што иде.

Целокупно уређење школске наставе у Француској дели се на три ступња: 1. *вишија настава* (l'enseignement supérieur); 2. *средња настава* (l'enseignement secondaire) и 3. *основна настава* (l'enseignement primaire).

Настава у основним школама састоји се опет из *нижег курса* (за доба детиње од 7 до 9 година), *средњег курса* (за децу од 9 — 11 година) и *вишег курса* (од 11 до 13 год. узраста). Сваки од ова три курса, код потпуних завода и кад има довољно наставника, има по два разреда (класе), свега дакле

пма основна школа *шест* разреда, и после најстаријег курса, долази још продужни курс, за оне ученике, који не иду у средње и стручне школе.

У опсег основне наставе иду у Француској и *учитељске школе*, које имају један трогодишњи курс.

Средње школе или су *лицеји* или *колеџи*. (Lycées, collèges), и они су или правца *чисто хуманистичког, класичног*, или више *стручно-реалног* карактера.

Лицеји и колеџи разликују се једни од других, у главном, само у томе, што прве подржава држава, а ове друге саме општине и вароши. И једни и други имају по један *припремни разред*, и тако, они с правцем стручно-реалним имају још *шест разреда*, осим припремног, а они карактера хуманистично-класичног, имају још *осам разреда*. Код оних првих, разреди иду редом, од првог до шестог, а у других од осмог до првог.

Треба напоменути да је *настава цртања обавезна* за све школе у Француској, у опсегу основне и средње наставе. У свима тим школама, цртање се предаје по једном методу, с обзиром на правац и карактер школе — у већем или ужем обиму и пространству, као што ће се видети из распореда оних 17 тачака (параграфа) програма на поједине ступење основних и средњих школа:

Распоред наставног програма

I. За основне школе

- За *нижи курс* (1. и 2. разред): тачка 1, 2. и 3;
- За *средњи курс* (3. и 4. разред): тачка 2, 3, 4. и 5;
- За *виши курс* (5. и 6. разред): тачка 4, 5, 6 и 7;
- За *продужне и грађанске школе*: тачка 5, 6, 7, 8, 9, 10 и 11.

II. За учитељске школе

- За *прву годину*: тачка 1., 2., 3., 4. и 5. (у понављању), за тим 6., 7. и 8.;
- За *другу годину*: тачка 6., 7., 8., 9 и 11.;
- За *трећу годину*: тачка 7., 8., 9., 11. и факултативно тачка 10.

Предавања из методике наставе цртања. Пробне лекције у школи вежбаоници за учитељске кандидате.

III. За лицеје и колеџе, правца стручно-реалног

- За *припремни разред*: тачка 1, 2., 3. и 4.;
- За *прву годину* (први разред): тачка 3, 4., 5., 6. и 7.;
- За *другу годину* (други разред): тачка 5., 6., 7., 8. и 9.;

За *трећу годину* (трећи разред): тачка 8, 9, 10 и 11;

За *четврту годину* (четврти разред): тачка 9, 10, 11, 12 и 13;

За *пету и шесту годину*: тачка 12, 13, 14, 15, 16 и 17.

IV. За лицеје и колеџе, правца хуманистичког

За *припремни разред*: тачка 1, 2, 3 и 4;

За *прву годину* (осми разред): тачка 1, 2, 3 и 4;

За *другу годину* (седми разред): тачка 3, 4, 5, 6 и 7;

За *трећу и четврту годину* (разред шести и пети): тачка 5, 6, 7, 8 и 9;

За *пету годину* (четврти разред): тачка 8, 9, 10 и 11;

За *шесту годину* (трећи разред): тачка 10, 11, 12 и 13;

За *седму годину* (други разред): тачка 12, 13, 14 и 15;

За *осму годину* (први разред: реторика, филозофија, елементарна и виша математика), тачка 12, 13, 14, 15, 16 и 17. Дакле, и у овој класи (разреду), која већ има карактер велике школе, цртање је обавезно.

Што се тиче *броја недељних часова* цртања, то стоји овако:

У *основној школи*: у нижем и средњем курсу (1, 2, 3 и 4 разред), одређено је по 2 часа на недељу, а у вишем курсу (5 и 6 разред) има по 3 часа цртања.

У *учитељској школи*: у 1. и 2. години има по 6, а у 3. години 4 часа на недељу.

У *средњим школама — лицејима и колеџима, правца стручно-реалног*, одређено је за сваки разред по 4 часа; а у оним правца *хуманистичког*: у припремном, осмом и седмом разреду, само по 1, а у шестом и осталим до првог (најстаријег) свуда по 2 часа на недељу.

Уза званични програм за цртање, иде и један *каталог (списак) прегледа и модела*, који су за употребу у настави одобрени. Укупна цена ове збирке износи око 1300 франака, и разуме се, да се сви заводи не могу да опреме оваком збирком; али опет, све школе имају по једну мању збирку прегледа и модела, коју је такође она комисија представила, и која стаје око 300 динара.

Исто овако, прописан је после и нарочити *наставни програм за геометријско цртање*, пошто се видело, да би онај за слободно цртање ипак био једностран; па се и тај програм дели на 17 тачака, које су распоређене у 4 одељака, овако:

НАСТАВНИ ПРОГРАМ

ЗА ГЕОМЕТРИЈСКО ЦРТАЊЕ

I. Одељак

Наука о дво-димензионалним облицима

1. Употреба инструмената, потребних за цртање правих линија, круга и полигона (лењир, шестар и угломер).
2. Извођење праволинијских геометријских слика помоћу ових оруђа. Цртање простих мотива за украсе пода и плафона (камених плоча, паркета). Извлачење пером и тушем и у бојама.
3. Извођење праволинијских и криволинијских фигура помоћу оруђа. Израда њихова тушем и бојама. Најважније криве линије: елипса, хипербола, парабола, линије сводова, спирале и т. д. У женским школама: примена ових цртежа, у плетењу и везу.

II. Одељак

Наука о тро-димензионалним облицима

4. Цртање и геометријско представљање простих геометријских тела, и најпросторијих предмета — објеката, као: везивање и склоп дрвета, камених сводова, собног намештаја и т. д. У женским школама примена код кројења одела.
5. Посматрања праве линије у равнини, у простору и о њеним пројекцијама.
6. Пројекције геометријских тела и простих предмета. Постављање (намештање) ових објеката паралелно с пројекцијском равнином.
7. Практично упутство за цртање равних површина, полнедара и кривих површина.

III. Одељак

Архитектонско цртање; конструкције сенчења

8. Основи архитектонског цртања. Зидови и гесимсови. Напомене о зидању грађевина.
9. Подробније објашњење доријског реда стубова.
10. Најупотребљивије конструкције сенчења (под углом од 45°). Практично упутство за извођење цртежа. Своја сенка, бачена сенка. Цртање по простим струганим (токаарским) предметима. Цртање најважнијих облика гесимсова.
11. Архитектонско цртање. Подробније објашњење јонског реда стубова.
12. Подробније објашњење коринтског реда стубова.
13. Цртање простих машинских делова (по ко-тама) и њихово представљање у одређеној размери.

Поједине ове цртеже треба и сенчити и извући тушем.

IV. Одељак

Примена претходних студија

14. Појава линијске перспективе.
15. Проширење и допуна науке о конструисању сенке. Цртање прстенастих и завојних (шрафних) површина.
16. Поуке о топографији, представљању и умањивању карата и планова. Израда карата и планова пером и бојом.
17. Цртање зграда. Основни нацрт зграде и њених најважнијих саставних делова. Цртање машина. Основни нацрт једне машине и њених најглавнијих састојака.

Распоред ових 17 програмних тачака

За поједине врсте школа, овакав је:

I. За основне школе

За *нижи курс* (1. и 2. разред). За овај ступањ прописано је само упознавање ученика с употребом инструмената.

За *средњи курс* (3. и 4. разред): тачка 1. и 2.

За *виши курс* (5. и 6. разред): тачка 1, 2, 3 и 4;

За *продужне школе*: тачка 4, 5, 6, 8 и 9, —

За *графанске школе*: тачка 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 и 17.

II. За учитељске школе

За *прву годину*: тачка 1, 2, 3 и 4;

За *другу годину*: тачка 5, 6, 7, 8, 9, 11 и 12;

За *трећу годину*: тачка 13, 14, 16 и 17.

Напомена. Партије, које говоре о конструкцијама сенчења, као и оне, што се баве извлачењем тушем, не узимају се у учитељским школама.

III. За лицеје и колеже, правца стручног-реалног

За *прву годину*: тачка 1. и 2.;

За *другу годину*: тачка 2, 3 и 4.;

За *трећу годину*: тачка 3, 4, 5, 6, 7 и 8.;

За *четврту годину*: тачка 8, 9, 10 и 13.;

За *пету годину*: тачка 11, 13, 14, 16 и 17.;

За *шесту годину*: тачка 12, 14, 15, 16 и 17.

IV. За лицеје и колеже, правца хуманистичког

Распоред за ниже разреде ових исти је онај, као што је у II. разреду реалних; а у старијим пак разредима, одговара распореду, што је за III и IV разред стручних — реалних лицеја и колежа.

У исто време, кад се радила оваква кореница реформа наставе цртања, обраћена је уједно пажња и на посматрање једне нарочите испитне комисије за наставнике цртања. Године 1880. ова је коми-

сија ступила у живот, а сада их у целој Француској имају три, и то: једна за звање учитеља цртања у семинарима (учитељ. школама) и за више грађанске школе, а обе друге за испитивање наставника цртања за лицеје и колеже.

Одмах се сазнало, да и кандидати, који долазе на испит, немају у опште никакве довољне претходне спреме, и да је, нарочито кандидатима из провинције, врло тешко да се добро спреме. Министарство је тада решило, да сваке године извесан број таквих кандидата, који су већ у служби, али нису испитани, долази у Париз, где ће се спремат у нарочитим курсовима, који се држе у *уметничко-занатској школи*, под управом инспектора цртања и трају сваке године око 15 дана.

Ови курсови, који се зову: „*sessions normales*“, отворени су 1882. г. и продужавали су се до 1888. године, и у њима је сваке године било просечно око 220 кандидата и мушких и женских, и више од $\frac{2}{3}$ било их је из провинције. Овима последњим држава је давала и путни трошак и извесан додаток плати за време бављења у Паризу.

Програм тих курсова обухватао је предавања из разних грана наставе цртања, и то, како за практичку, тако и за теоријску спрему кандидата; нарочито су поучна била предавања о организацији наставе цртања у основним школама, о науци о сенчењу, перспективи, историји орнаментике, о анатомији, грађевинарству, цртању главе и фигуралном цртању и т. д.

У једном од последњих курсова говорено је и о неким спорним тачкама наставног програма; и после тих говора, обично је следовало и грађијско објашњење дотичних дискутованих програмних тачака, од стране инспектора, који је курсом руководио. Према томе, ти курсови нису само били корисни кандидатима за њину олакшану спрему, већ су још кандидати имали и прилику, да се са својим инспекторима слободно друже и да њихове погледе и мишљења упознају; а исто тако и инспектори су радо саслушавали мишљења кандидата и уверавали се о њином знању и спремни. И тако дакле, свака ова „*session normale*“ увек је имала знатних последица у погледу на које спорно питање, и заиста, само овим курсовима треба благодарити, што је сада, скоро у свију наставника цртања у Француској, похвална и угледна једнодушност, односно примене званичног наставног програма, те нема ни једне једине тачке у програму, која би се од разних учитеља могла различно тумачити и заступати.

Што се тиче самог *испита кандидата за наставника цртања*, то ћемо у изводу изложити

закон, којим је уређен испит за оцену наставничке способности, и то:

I. За предавање цртања у учитељским и грађанским школама:

Члан 203. Испит се састоји из три дела:

- а. Писмени испит и проба цртања (графички испит);
- б. Усмени испит;
- в. Педагошки (практички) испит.

Члан 204. Испити под а. и б. могу се и опростити. Писмени (графички) испитни радови обухватају:

1. Геометријску конструкцију и перспективни нацрт једног простог предмета, једног архитектонског детаља, једне просте вазе и т. д. (време рада 4 часа);

2. Састав једне просте расправе по датој теми (за рад 2 часа);

3. Цртање једног рељефног орнаментa, розете, капители, лпшћа и т. д. (4 часа);

Члан 205. И усмени испит може бити опростен. Он обухвата:

1. Једно питање из нацртне геометрије, науке о пројекцијама, као и из перспективе простих тела.

2. Општа питања из историје уметности (са цртањем на школској табли).

3. Питања о склопу и деловима човечјег тела (анатомија).

Члан 206. Педагошки (практички) испит обухвата:

1. Коректуру једног орнаментског цртежа;
2. Коректуру цртежа главе;

3. Једну наставничку лекцију (предавање) из које задате тачке наставног програма. За припрему даје се кандидату 20 минута времена, а и време трајања предавања је до 20 минута.

II. За оцену способности за звање наставника цртања у средњим школама, постоје два испита, и то, један за нижи ступањ, а други за виши ступањ; ми ћемо оба изложити:

ПРАВИЛА О ИСПИТУ КАНДИДАТА

ЗА НАСТАВНИКЕ ЦРТАЊА

у средњим школама (лицејима и колежима)

а). За нижи ступањ

1. Писмени (графички) испит

I. Перспективни нацрт једног простог предмета, као: једне вазе, једног геометријског тела, једног архитектонског детаља и т. д. За ову задаћу кандидат треба да изради:

1. Један нацрт предмета — који је пред њим намештен — с конструкцијом сенчења;

2. Један основни нацрт, а кад је могућно и попречни пресек истог задатог предмета.

II. Цртање једног релефног орнамента, као : розете, капитела и т. д.

III. Цртање једне фигуре по антици.

(Ови графички испити могу се и опростити).

2. УСМЕНИ ИСПИТ

Објашњења о геометријском и перспективном напрту и представљању једног простог објекта (столице, стола, постамента, гесимса и т. д.).

Питања о конструкцијама сенчења.

Цртање једног архитектонског фрагмента на школској табли. Усмена објашњења. Објашњења о склопу и деловима човечјега тела. Цртање појединих делова, на табли.

3. Педагошки (практички) испит

Коректура једног перспективног цртежа, једног цртежа орнамента и једног цртежа главе.

Усмена објашњења у облику једног предавања.

б.) За виши ступањ

1. Писмени (графички) испит

I. Перспективни нацрт једног најупотребљивијег предмета, једног архитектонског детаља, капитела, вазе и т. д.

II. Цртање једне фигуре по антици.

(Оба ова испита могу бити и опростена).

III. Цртање једног релефног орнамента.

IV. Цртање једне целе фигуре, по природи.

V. Цртање главе по природи и у природној величини.

VI. Питања из анатомије.

2. УСМЕНИ ИСПИТ

I. Објашњења о геометријском и перспективном представљању једног простог предмета. Питања из конструкције сенчења.

II. Цртање једног архитектонског фрагмента на табли и усмено објашњење о томе.

III. Цртање и објашњење склопа човечјега тела и његових делова.

3. Педагошки (практички) испит

I. Коректура једног перспективног нацрта.

II. Коректура једног орнаментског цртежа.

III. Коректура једног фигуралног цртежа.

Приликом ових трију коректура, које треба да се чине у облику предавања, ваља кандидат да одговори и разним захтевима перспективе, орнаментике и анатомије.

У вези с овим испитним правилима, прописана су и објављена, под насловом „допуна испитним правилима“, још и једна врста програмних

питања, те су тако кандидати у стању, да се оријентују у постављеним питањима; и тај програм чини једну, методски уређену, ручну књигу о настави цртања, које треба да се кандидат придржава.

Што се тиче претходног образовања кандидата, који се за испит пријављују, треба поменути, да су мушки кандидати за наставнике цртања понајвише ранији ученици *Париске уметничко — занатске школе*; женски кандидати у Паризу долазе из велике *државне школе за цртање*, као и из других школа за цртање у Паризу, а и из занатских школа. Пређе је био и један нарочити „*завод за наставнике цртања*“, где се спремно велики број и мушких и женских питомца, за испите из цртања. У провинцији имају неке варошке школе још и нарочита одељења за припрему кандидата за наставнике цртања.

На крају да наведемо још и нека места из „*Ошигег погледа на наставу цртања*“, који је написао један од састављача оног наставног програма, који смо напред изложили — *Eugène Guillaume*, главни инспектор наставе цртања и директор лепих уметности, да би се видело, какав се висок и дубоко смишљен значај даје цртању у Француској:

„Цртање — вели Гиљом — мора најпре да се посматра одвојено, само за себе, без обзира на његове многе и разне примене; и с те полазне тачке, цртање треба дакле сматрати само као начин представљања предмета у његовој контури; човек је урођени инстикат, да ствар, коју гледамо, представљамо помоћу линија, које чине границу тог предмета, то је дакле знак наше урођене пободности да можемо нешто графички да представимо — да нацртамо“.

„Само на два начина могу се предмети графички да представе: *онако, какви су они у ствари*, или *онако, како нам они изгледају*. Што се тиче првог начина представљања, предмети се могу цртати или у својим правим димензијама, или умањено, или увећано, разуме се увек у одговарајућој размери појединих делова; при томе може предмет, који се снима, бити дво-или тро-димензионалан, т. ј. или представља какву равну слику или какво тело. Задатак је цртачев сада у томе, да те димензије тачно употреби, те да се произведе веран и правилан израз — да цртеж доиста представља прави облик и изглед сниманог предмета“.

„Појамно је, какву важност има овај начин представљања за оне, који умеју да се њиме правилно користе; и кад се тај начин цртања тачно примењује, може се оригинал тако добро и повољно да прецрта, што знају сви, који се баве умножавањем слика, проналажењем и израдом нових облика и т. д. Цртање је дакле с тога једно еминентно средство, јер се њиме добива и облик и израз извесног објекта, што је подједнако важно и за архитекте и за инжињере, као и за све занате и уметности. Исто тако, цртање је важно и за теоретичара,

и може се рећи, цртање је у суштини математичка радња, оно нам показује предмете у њихом целокупном развоју и заиста с апсолутном сигурношћу”.

„Склоп и способност нашег ока таква је, да ми, према величини нашег хоризонта, врло ретко можемо да потпуно видимо све што се око нас налази, и баш у свему онако, како је доиста у ствари; него много чешће ми предмете видимо јако измењене (с многим деформацијама), што долази због даљине и положаја тога предмета. А, да бисмо објекте могли тако нацртати, као што их видимо, како се нама чини да они изгледају, служимо се *перспективом*. — *Перспективно нацртати, значи дакле представити оно што гледамо, овако, како га видимо*. Ну ми смо опет обично склони, да предмете представљамо, не онако како их видимо, већ какви знамо да они у ствари јесу. Изгледа дакле, да граfiјско представљање више зависи од познавања, него од непосредног проматрања; ну опет, ми морамо да познамо и изучимо законе перспективе, јер нас она доводи ближе истини, пошто њена примена даје прегледу и израз и утисак праве истинитости — праве математичке и физичке стварности! У том смислу дакле, цртање у својим резултатима увек показује апсолутну правилност, па било да предмете представљамо онако, какви они јесу, или какви нам се чине да су; и већ с тога, цртање не може бити, као што необавештени погрешно држе, само једна способност ради задовољства; не, то доказује и сама замална важност његових разноврсних применâ у животу“.

„*Цртање је извесно знање — наука*, на том становишту мора стајати сваки, који се наставом цртања занима, пошто ту долази дакле и настава; јер свакојако, у пракци се не тражи само просто правилно руковање шестаром и леђиrom, већ је главна ствар извештаност и способност ока и руке, а том вежбању треба дати методичан ток, и с тога, учитељев рад уноси *научни моменат* у наставу“.

„И ако сад речемо, да је цртање један језик са својом сопственом граматиком, и да при тој студији, као и при свакој другој, подједнако ради дар — таленат учеников; онда се исто толико мало може знати већ у основној школи или у нижим гимназијским разредима, који ће дечко доцније бити песник, а који историк или беседник и т. д., — па то је исто и са прорицањем у погледу цртања. И исто онако, као што будући песник, беседник или историк, учи најпре ортографију, у самом уверењу, да ће му то у животу бити преко потребно; тако и цртање у школи, треба да се предаје и учи без обзира, хоће ли оно дати инжињера, уметника или занатлију. Разуме се, да опет увек треба гледати, да се употребе и све прилике, те да се код ученика неосетно развије и укус и осећање за лепоту; што је колико за стручно, толико и за опште образовање потребно и корисно. И да би се овој страни наставе дала важност, задаћа је употребљених модела и прегледа; с тога они морају бити изабрани из узорних дела уметности, и треба увек да репрезентују најизврсније типове, — тиче ли се дакле орнамента, архитектоног детаља, машинског делања или целе групе, увек треба пред ученике изно-

сити оно, што је најбоље! Тада ће моћи сви радници школини да покажу успеха; — наставници хуманистичке струке треба да умеју да се служе цртањем, као помоћним средством при својим предавањима, исто онако, као што се учитељ естетике у својим расправама и тумачењима служи збирком модела. Природно је дакле, што педагогија тражи своја права — *треба учити цртати!*“

Видесмо какву важну улогу има у Француској настава цртања, и резултати великих трудова на том пољу, сваким даном, све се више огледају у снажном полету уметничких, индустријских и занатских производа. У народу француском све се више развија осећање и разумевање за уметност и за уметничке занате и занимања, тако да се цртању, као наставном предмету, одаје цена и важност више, но и у којој другој земљи.

Успесима последње светске париске изложбе заиста је највише допринела изванредно развијена уметност цртања!

У неколико сличну ревизију наставе цртања наредно је био и код нас у Србији министар просвете г. Стојан Новаковић, кад је у години 1883. одредно г. Мих. Валтровића, професора Велике Школе, те је, као министарски изасланик, прегледао како се врши настава цртања у средњим школама у Београду. У извештају, што га је г. Валтровић г. министру просвете доцније поднео, поред осталог вели: *„да би ученици много већу корист од учења цртања у школи имали, кад би били обавезани, да се озбиљније тиме баве, и кад би белешка из цртања утискала на оцену годишњег успеха ученичког“*. Г. Валтровић најбоље познаје мане и сметње, које чине, да настава цртања код нас не доноси жељеног успеха; а једна од највећих донета је то, што код нас у гимназијама *оцена успеха ученичког из цртања не утиче на прелазак у старији разред*.

О овом, као и о свему другом, што се односи на наставу цртања код нас, ми ћемо опширно говорити у засебној расправи, која је намењена нашем Главном Просветном Савету, поводом састављања новог наставног програма за цртање у гимназијама. Сада пак, на овоме месту, века нам се допусти да, у прилог горњег мишљења г. Валтровића, још наведемо закључке, које је по овој истој теми, у почетку прошле године, донео: Конгрес радника на техничком и професионалном образовању у Русији. Прва седница овога конгреса била је посвећена искључиво питању: *О графичкој уметности у општеобавезним школским заводима у Русији*.

После читања и свршеног претреса расправе Герсеванова: *О цртању као предмету општег образовања*, — поменути конгрес донео је, на казаној седници, на предлог председника прве секције конгреса, Коховског, ову одлуку:

„Конгрес признаје, да је преко потребно да се код владе поради:

1). Да цртање буде уведено, као обавезан предмет, у свима школама царелине — и мушким и женским, до средњих закључно;

2). Да се изради и проиште правилан метод и програм предавања;

3). Да се школе подмире добро и правилно опремним наставницима цртања;

4). Да се наставницима цртања дају онаква иста права службе, као и наставницима других предмета“.

Крајње је време, да се на овом послу и код нас озбиљније поради, и ми опет помињемо да је наша нада у томе највише на г. Валтровићу. Његово познавање и компетенција за ову ствар најбоље се огледа и у саставу правила и програма, који код нас важе за *испитивање кандидата за наставнике цртања*, и којих озбиљна садржина ни мало не уступа оним правилима, која смо видели, да за исти циљ постоје у Француској.

Исто тако, верујући да и г. министар просвете поклања овом предмету нарочиту пажњу, смемо се надати, да ће и *реформа цртања* у нашим школама, у скоро доћи на ред; у толико пре, што је и отварање *занатских школа* у нас на дневном реду, а зна се, да је цртање душа сваком занату и индустрији — о уметности и да не говоримо!

На Ускрес, 1891. год.
у Београду.

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЈА.

КЊИЖЕВНЕ ОБЗНАНЕ

Napredak. Часопис за учитеље, узгојитеље и све пријатеље младежи. Гласило „*Hrvatskoga pedagogijsko - književnoga zbora*“ и „*Saveza hrvatskih učiteljskih društava*“. Уредили га: *Ljudevit Modec i Gjurо Kuten*. Течај тридесет и први. У Zagreбу. Издао „*Hrvatski pedagogijsko - književni sbor*“. 1890.

Године 1889. „*Napredak*“ је навршио *тридесет* година свога опстајања. Овако дуга века не беше, досле, ни у Срба ни у Хрвата ни један часопис нити буди какав стручни лист, те се може с правом рећи, да је интересна и врло знаменита појава у нашој књижевности. Појава у толико знаменитија, што је овај, школи и просвети народној намењени часопис, био у једно и чувар заставе, под којом се, кроз тако дуг низ година, сакупљаше и радише на добру школе своје, васпитачи народнога подмлатка у Хрватској. Тој застави својој, коју су му његови основачи још 1859. године развили, остао је „*Napredak*“ веран до данас, упућујући, бодрећи и заступајући у свима приликама интересе хрватске школе и учитељства.

Данас, тако рећи, о *тридесетогодишњици* његовој, не би било, доиста, подеснијега ни похвалнијега посла за спремна и вредна професора или педагога, него да критички прегледа и оцени значај

и улогу „*Napredka*“ у развоју просвете хрватске у опште и основне школе посебице, узимајући, наравно, у оцену и све прилике и неприлике, у којима се находило учитељство и школа народна кроз све то време. У исто време ваљало би оценити рад и значај и наших просветних и педагошких листова. А кад би ти претходни послови били посвршавани, онда би ваљало поредити резултате појединих испитивања. Плод свега тога, морао би бити врло драгоцен за културну историју српско-хрватску новијега времена.

То би била најкориснија и најбоља прослава *тридесетогодишњице* хрватскога „*Napredka*“, коју би нам могли спремити наши спремни и озбиљни педагози.

Ми, овом приликом, и не помишљамо на тај посао, којег би се, доиста, вредно било подухватити. Покушаћемо само, да у кратко реферујемо читаоцима „*Просв. Гласника*“ о радовима, које нам је донео „*Napredak*“ у *тридесетарвој* години својој, обраћајући летимичну пажњу како на научну исправност појединих чланака тако и на саму намену.

* * *

Као год и досле, тако је и у овогодишњем „*Napredku*“ садржина доста разноврсна. Расправљана су, већином, питања, што се тичу основне

школе, а има радова, који могу имати неке вредности и за средњу школу. Све те радове размотрићемо по струкама, као што су и распоређени, имајући на уму простор листа и прегледност.

I. На првом су месту „*Uvodni i pedagogijsko-didaktični članci*“, међу којима има неколико темељних и добро написаних чланака. Особиту пажњу заслужује уредников „*Pedagogijski obzor na svršetku god. 1889.*“. У том су чланку бодрим оком а леним стилем и примерном јасношћу пропраћени напреци на просветном пољу у свима јевропским земљама. Писац је нарочиту пажњу поклатио напретку народнога (пучкога) образовања и дао нам, може се рећи, кратку али лепу и потпуну слику школских прилика у Јевропи. Завршујући чланак писац се окреће Балкану с речима: „Закружимо још на југ, на полуоток балкански, ту рану, с које болује Европа, те сваки час трзавицу добива. Што ћемо ли тудјер видјети? Може ли се очекивати туј и ма кака пучка образованост, гдје но је кроз столећа бјеснио рат с љутим Османлијом, који је, уништивши ондје некадашњу културу, подјармио народе и будним оком и мачем бдио над њима, да му из канца не измакну. Па ипак чим је тим народима пошло за руком, да се крвљу својом ослободе ига, ево гдје се у исти мах уравњава и приређује поље за просвјетну сјетву, да — гдје но се сијало и крвљу се уједно залијевало. И то драгоцено сјеме ниче, па ево с једне и с друге стране Балкана почиње се већ зеленити пољана. У свим ослобођеним крајевима, почевши од колијевке старе јелинске културе па све даље горе отворају се макар и скромни домови за просвјету пучку, наче и на црногорским врлетима, омаштаним толиком крвљу, поникоше кућице, у којима потомци црногорских јунака, мјесто да се вјежбају у оружју, уче се књизи питомој. Био благословен просвјетни рад на југу словенском!“ — Ми се искрено придружимо жељи пишчевој.

Иза овога не изостаје по садржини ни чланак: „*O našim knjižnicama*“, у ком писац живо настоји за што бољим уређењем школских књижница, истичући Дистервегове речи: „Не устављај се у свом самообразовању!“ Одмах у почетку писац се занима питањем шта је знање и наводи природни закон, по коме му сви људи теже, па онда цртајући врло китњасто позив и задатак учитељев долази до резултата, да је њему на првом месту одређено да увећава непрестано своје знање. Да би то учитељ могао постићи требају му књиге, а књига ће моћи имати само ако се уреди како ваља школске књиж-

нице. Али, вели, колико су год важне учитељске књижнице, толико су исто и ученичке. Читајући деца учвршћују стечено знање, а осим тога читање има племенита утецаја на вољу и осећаје код деце. Препоручује велику обазривост при уређивању учен. књижница и вели, да се треба руководити педагошким и методичким начелима а у неколико и искуством учитељевим, тако да би деца могла добити у руке књиге, задахнуте племенитом идеалношћу, које ће моћи да узнесу полетну и запосну душу дечју, или књиге у којима ће деца наћи узор поштења, савесности, и родољубља. Вредно је поминути, да су школске књижнице код Хрвата већ прилично уређене; докле школа њихова има годишње 10 фор. од општине, прима по један педагошки и један дечји лист, а члан је „*Hrv. pedagog.-knjiž. zbora*“, „*Matica Hrvatske*“, друштва „*Sv. Jeronima*“ и т. д. А како ли је код нас? Свакако би вредило прегледати већ једном и наше школске књижнице и приступити уређењу.

У једном се чланку расправља питање о *кргу рада општинских школских одбора*. Писац вели, да одбор треба да бира учитеља, да се брине о редовном похођењу школе, о училима и т. д., али му нарочито ставља у дужност: материјално-економске интересе школе. Има и једна прилично развучена али доста јасно написана студија више о животу него ли о раду познатог педагога немачког *Ф. Дистервега*.

Али се између свих радова истиче и по величини и по вредности расправа: „*Kazne i nagrade u svjetlu racionalne pedagogije*“. У првом делу расправе писац је критички рекапитулисао из историје педагогије мишљења разних педагога, теоретичара и практичара, у колико се тичу развитка самога питања. А што је врло добро, кроз целу се расправу провлачи разлика између казне као средства за васпитање и као средства за одржање дисциплине. Само није баш тачно изведена разлика између казне и награде као философског, правног, етичког и педагошког појма.

Чланака ове врсте има око *двадесет*, али се већином претресају локална питања, кратки су, непотпуни и нејасни и т. д. Има неколико чланака о ђачким испитима, школским зградама, о идеалима које треба да има учитељ као васпитач, о неговању послушности, о алтернацији, о настави у краснопису, васпитању срца и т. д. и т. д.

II. После долазе „*Metodički članci*“. Има их свега неколико, и то су све практична тумачења појединих песама и читања из читанака за народне

школе, као н. пр.: о души, о славују, о телефону и т. д. За ове се чланке може рећи да су врло неподесни. Не одликују се готово никаквом вештином нити у бирању предмета за тумачење, нити пак каквом методичком јасношћу ни поступношћу. Врло је интересно предавање „о души“, које је врло непрегледно и претрпано разним питањима, и из којег деца добивају само појма о „свести“ и више ни о чему!

III. Од чланака „*raznoga sadržaja*“ заслужује помена хигијенска црта: „*Čovek i zrak*“, врло лепо написана. Осим тога чланци: „*Prilozi za narodnu pedagogiju*“ и „*Narodni uzgoj*“, у којима има лепих песама и прилога за народну педагогију. То су врло драгоцене ствари, и за наше учитеље нема бољег занимања, него да их бележе где год чују.

IV. *Књижевној критици* поклоњено је мало пажње у „*Napredku*“, ваља да се тога, што имају „*Književnu smotru*“, једино критици намењену. Има свега два чланка више полемичке природе. Из педагошке лепе књижевности имају само „*Školske crtice*“, израђене по Фришу, које нису управо ничему. Зар од толиких ствари у страним књижевностима нема ничега бољег? — Што је врло похвално, у „*Napredku*“ су штампани извештаји о раду свих подружина и одбора учитељских с разних страна Хрватске, те читаоцу дају лепу слику о свему раду хрватског учитељства.

V. Најпосле, има доста *табирака*, цртица из школскога света, дописа, домаћих и разних вести и ситних просветних и педагошких бележака.

* * *

То би био у најкраћим потезима преглед садржине овогодишњег „*Napredka*“. Покрај свих добрих и ваљаних ствари, имали бисмо да учинимо неколико напомена.

Прва напомена тиче се овогодишњих сарадника „*Napredkovih*“. Сви су, до душе, учитељи, али их је врло мали број, и, што је врло важно, то су махом *буди*, о чијим ми књижевним пословима, друге, несмо много слушали. Ово је факат, о ком ваља водити рачуна, јер уједно показује, да ни сваки *цети* од сто њихових учитеља, није, ове године, никаквога прилога „*Napredku*“ послао!

Осим тога, у овогодишњем „*Napredku*“ тешко је наћи чланака, који би говорили и обавештавали хрватске учитеље о стању и напретку просвете наше, српске; да и не помињем остале словенске народе. — О просветним покретима и напретцима у Немачкој, Француској и другим земљама јевропским, има само неколико ситних, управо новинарских бележака;

нема никаквих саопштења о новијим напретцима у писању, краснопису, ручном раду и т. д. — Колико би само вредео један добар чланак о потреби санитарско-лекарскога надзора у школама, о коме се, данас, непрестано говори по страним педагошким и хигијенским листовима, и које је један од првих услова за напредак данашње школе и очување ученичкога здравља!

Даље, у листу нема угодних предавања о знатнијим људима, и лепшим партијама из народне историје, књижевности и језика. Могло би се помислити, да хрватски учитељи мало пажње поклањају народним умотворинама, у којима је сачуван најдрагоценији бисер народне поезије и философије, и у којима одсева онај младеначки век народнога живота, те се особито слаже с природом школске омладине и пружа јој највише чисте и здраве душевне хране!

Тако се исто, овогодишњи „*Napredak*“ не може подичити, ни лепотом и чистотом народнога језика ни лакоћом стила. Већина његових сарадника пише доста исквареним језиком; стил им је какав хоћете, само не чист српски, а у извођењу речи, мењању глагола нема одређене правилности. Нама је веома жао, што тако пишу хрватски *учитељи* (не баш сви), јер можемо, од прилике, замислити, колику муку и труд подносе деца, која чистим језиком народним говоре, када дођу у школу, докле се не привикну језичким особинама свога учитеља.

Ово би се исто могло рећи и за *етимологију*, о којој је досле много и много говорено. Они непрестано разбирају у којих народа и у којој мери влада фонетика, само да би добили уверења, да треба примити фонетику, — а неће да се окрену својим *ђацима* из првога разреда основне школе и да осете, да су сви привикли фонетици; они неће да покушају, те да виде, да ли ће та иста деца, после полугодишње наставе у писању етимолошком — и то кад им се буде диктовало — да ли ће писати фонетски или етимолошки!! Крајње је време квитирати с укусом па оставити разуму да суди; деца сама упућују на фонетику, јер ће после брже и лакше ићи с наставом у писању.

То су наше напомене. Писали смо их у племенитој намери. Имали смо на уму да је школа народна прво и свето огњиште, које ваља најјаче да шири светлост у народу, да племени срца, крепи вољу и образује ум и срце подмлатку народном. Тај свети задатак зрне учитељи; они образују подмладак а преко њега и народ; они треба за све да се интересују, треба да буду свестрано образовани. Њима су ове напомене и упућене.

Да завршимо. Овогодишњи „*Napredak*“ и наменом и садржином својом заслужује особиту пажњу;

али проценивши поглавито материјалне прилике његове он може, а и ми му желимо, да у будуће буде још бољи!

26. VII., 1891.

Гргур М. Ј.

Српска краљевска академија. Глас XXV. Драмски назори, од Матије Бана. — Београд, штампано у штампарији Краљевине Србије 1891. Стр. 88.

И да нам није књижевност тако сиромашна у делима, у којима се износе у научном облику теорије и утврђени закони из области естетичко-критичког испитивања на пољу поезије — опет би нам сваки бољи рад у тој сврси добро дошао, јер до утврђења основних мисли у тим питањима стоји, хоће ли се и наша лепа књижевност или поједине врсте њене упутити овим или оним правцем. С тога нас је и заинтересовала појава књиге, којој горе натпис стависмо. Човек, који је по одавно славио педесетогодишњицу свога књижевног, поглавито песничког, рада, који се за толики низ година непрестано одушевљавао развићем драмске поезије и уметности код нас, и за кога влада уверење да драмску књижевност и разноврсне јој мене одлично познаје — без сумње је и требао да изнесе прибране своје мисли о питањима, о којима је тако много мислио и сазнавао. Рад таквог човека имао би да буде од великог значаја за даљи развитак наше драмске поезије.

Колико ће се моћи постићи тај успех овом књигом, видеће се из овог кратког реферата, у коме ћемо прво навести, о чему се у њој говори, а за тим ћемо учинити неколико напомена.

Одређујући појаву драме као знак «народне већ одскочиле образованости», писац и »у погледу на душевни утицај« даје драми превагу над епом, за који неки естетичари војују. Прешавши на »три мијене, које се у ученом свијету зову школе« у развићу драме, одређује главне особине школе класичке, романтичке и реалистичке, па, одговарајући на питање: која ће школа на крају крајева остати? — налази, да ће људски дух «сада нагнути да прибира на свима пољима умјетности, па и драмске припознате љепоте, а да се клони припознатих мана, те да тако подигне нову, од прошлих складнију, угледнију зграду, у којој ће се оглиједати лијепа простота класичара, бујна животност романтичара, и стварна истинитост реалистичара; све то препрођено дубљим критеријем и пречишћенијим укусом, а управљено на бољитак човјечанскога рода«. Ту часну улогу писац, слажући се с Мицкијевићем, даје словенским народима. Пошто је напоменуо, да

број »драмских производа« код српско-хрватског народа од старих Дубровчана до данас надмашује сразмерно број драма и код најмногбројнијих народа, прелази на излагање чисто теориских драмских назора, говорећи о предмету драме, експозицији и разради дела у школи класичкој и романтичкој, па се зауставља на начину, којим је са романтичарске стране замењена класичарска теорија о месту и времену, те износи и своје мишљење, којим жели да се избегну крајности. За тим, помињући како стоји расплет према заплету у драми, прелази на полемику с Др. Миланом Јовановићем (стр. 17—27). Од 27. до 44. стр. писац опет говори о својим драмскимazorима, а од 44. до 66. стр. опет се враћа на полемику. Од 66. до 80. стр. своди своје назоре у четрнаест тачака, у којима говори о јединству предмета, јединству места и времена, о изради карактера, извођењу радње, заплету и расплету, о веселим моментима у трагедији, о чиновима, оправданости појава појединих лица, о природности у карактерима и радњи, о стилу и стиху, новијим нашим драмама, о задатку уметности и о спреми драмских писаца. Најпосле долази карактеристика Шекспира од Енглеза Блера, карактеристика Бајроновог драмског рада и непуних осам редака о Талијанцу Алфијерију. Напомињући, како је запазио сличност у неким песничким мислима код Бајрона и — себе, писац — пошто је навео »како је Мицкијевић мислио о словенској драми« — завршује »кратким излагањем својетава што их... мора имати словено-српска драма«. То су: простота и природност класичарска, заплет и живахност романтичарска и природна истинитост реалистичарска.

У поменутој полемици с Др. М. Јовановићем писац жели, да се ограда од неких Јовановићевих мисли, које је овај рекао о његовом »Цару Лазару« у своме »Погледу на нашу драмску литературу о Косову.«

На страни 9. писац вели: »Узео сам да пишем ове назоре с намјером да припомоћем у томе послу, да упозорим наше млађе писце на драмске врсноће и мане, онако како их ја схватам«. А на страни 66: »И овим завршујем своје примједбе на Јовановићеву студију, која ми је дала прилику да изложим неке моје назоре и у косовској ствари, и у драмској умјетности у опште.« — Као што се види, ове се две изјаве не слажу у одређивању циља, ради кога је писац предузео овај посао. И ако »ограђивање« од мисли Јовановићевих заузима мању половину ове књиге (свега 32 стране), ипак је ту исцрпно одговорено на Јовановићеве замерке, док на 56 осталих страна нису — нити могу бити — детаљно претресени сви »назори« о драмској поезији, и ако има

чак и „упутства“ за позоришне редитеље¹⁾, ма да је писац казао, да се дотиче само главнијих мисли о драми.

Према томе је јасно, да је овој књизи главна задаћа одговор на прекоре Јовановићеве, чему је као оквир послужило изношење пишчевих „драмских назора“ онако, као што је некад Јов. Суботић излажући „теорију епоса“ одговарао Малетићу на његову критику Суботићевог свева „Краљ Дечански.“

Тај се двојаки задатак није могао сложити. Јовановић је изнео неке, специјалне замерке Бановом „Лазару“, замерке, које могу изазвати расправљање само неких мисли о особинама трагичног јунака и даље мисли, које се искључно тичу употребе неких прилика косовске катастрофе, н. пр. косовске вечере, за трагедију. С тога излагање многих (па готово и већине) пишчевих „драмских назора“ нема никакве везе с оном другом половином. Зато поједини делови и стоје засебно, без везе с осталима. Отуда је дошло и понављање неких, по све простих, ствари.

Није наше да пресуђујемо, с колико се среће писац „оградио“ од Јовановићевих мерака. То је посебна ствар, која без сумње неће остати непретресена, али напомињемо само, да писац није имао ни у ком случају права, у оноликој мери бити незадовољан оценом Милана Јовановића.

Назорима, који говоре о драмској теорији, немамо шта да замеримо у тачности, и ако се мало строже, но што заслужује, оцењује реалистичка школа. Они су изнесени и сувише кратко, а да бисмо могли запазити, како би писац и у посебним случајевима судио. Они нам управо износе резиме, што се после наставничког разлагања казује ученицима на часу литерарних облика. А таква су правила општа, стална и припадају естетици — науци, тековини људског духа, а никако појединцима.

Да напоменемо још неке појединости.

Писац, одбијајући Јовановићеве замерке у колико се њега самог тичу, вели, да му се тај Јовановићев рад иначе допада, т. ј. другим речима, допада му се таман све оно остало, што Јовановић износи као замерку другим драмским писцима о косовском боју. Нека нам стари поштовани академик не замери, што ми њему замерамо за такву,

¹⁾ На стр. 67. вели се: „Ми у биоградском позоршту немамо још позорничкога строја, па докле га не добијемо нека се писци и редитељи довијају тако, да се преко једнога чина у коме се мјесто мијења све удеси претходно на средњој и позадијој половини позорнице, како ће се помоћу средњине, а не спољне главне завјесе, мјесто промијенити.“ Још и ова тужба: „У нас постоји и та незгода, што, ма како ваљано пјесник замислио бој, овај ће траљаво бити изведен на позорници због слаба или никаква искуства наших редитеља.“ (Стр. 35.)

истина искрену али у исто доба и, мало деликатну изјаву.

Говорећи о ориџиналности и позајмици, писац вели, како је „Виргилије до плагијата опљачкао на више места Омира“.... „и Његош Милтона“ (стр. 40). И ако за тим додаје, да велики људи, који су позајмљивали нису остали на томе, већ су стварали и даље и лепше и ориџинално — опет тиме није учињена довољна сатисфакција Његошу, кога није „Луча микрокозма“, „покрај свих својих лепота, обесмртила, већ ненадмашни „Горски Вијенац.“

На 43 стр. вели се: „говор са јамбом раздире уши као да скаче преко латица и бундева.“ Кад год је био говор о метру, којим ваља писати стихове у драми, сваки је заступао размер, којим сам пише или који му се допада, наводећи — без даљег доказа — како је такав размер најподеснији према особинама нашега језика. Али се од таког говора — и онаког упоређивања — могао поштедети Глас академије наука и уметности.

Тако исто тамо није место ни овим редовима: „Са њом је (Јовановић са „фикса идејом“) застранио још на једноме мјесту, гдје хотећи некако да, по новом хуку, опере Бранковића од издајства....“ јер су тај „нови хук“ подigli академици Руварац и Ковачевић, осветливши знатно својим радовима то питање из наше народне прошлости.

На 84. стр. писац, говорећи о Бајрону, вели: „Пошто сам прву (драму „Кајин“) прочитао, признајем, нијесам имао одважности да приступим читању друге (драме „Небо и земља“), толико ме прва заморила и одератила“. Ако смо мало пре замерили писцу, што опште утврђене законе драмске зове својим назорима, признајемо, да је у овом тренутку можда специјално његов назор проговорно!

Језик није за похвалу. Разноврних погрешака има много и за најобичнију књигу, а камо ли за орган Академије, којој је прва дужност неговање чистоте у језику! Ево примера: наћиће се, међутим кажући, смједу, чувство, присуствовати, присуство, најјачега, „потрудио сам се да ту погрешку поправим у садашњем издању мојих скупљених списа“, знати ће, кадгод, прожман, зањ, нањ, присутне, истућићу, датићу, осветољубци, властољубци, смишљени убојице, поред неких примјестних подражавања, снажношћу, у постижењу, преимућности, а би ли смо (м. бисмо ли), бити ће србин вруће крви, усљед, знатичељно, из обстрактнога умовања, гледе времена (и места и др.), надлештва, привућиће, посљедњи, безкрајност, сасвим, посљедица, напосједак, наћиће, позтизавао, известићу (м. извешћу), без нужде, једанпут, употребљујући, поиздаће. А овде нису прибележене све погрешке. Не знамо за што писац

пише: Думас, Виктор — Уго? — На стр. 78. вели се: »Таки (неспремни писци) мисле, шта је могао Шекспир без претходне спреме, шта су могли толики други, за што не бих и ја могао?» Овако, како је без потребних знакова написано, излази, да се они питају, за што не би могао и Бан да пише, кад је писао и Шекспир. А то се, ваљда, није хтело рећи?

Штампарских погрешака има доста. Неке су исправљене, а многе су остале превиђене.

Према свему овоме двадесет пети глас српске краљ. академије, који нам је донео драмске назоре од Матије Бана, не носи на себи тип академичарског рада, нити је њиме помогнуто пречишћању појмова на пољу драмске теорије, ма да пи ситне мрвице, које доноси, нису са свим на одмет нашој — у томе и сувише сиромашној — књижевности.

А. Г.

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ

Два војника. Написала А. Г. Коваленска, превела Живанз. Београд, парна штампарија народне радикалне странке, 1891.—16^о стр. 83.

»Ако збиља мислимо о великоме народном задатку, о страшној и крвавој борби, која ће нас једном срести — онда треба нашој деци и нашим војницима, а то су родитељи, мужевци, браћа и синови, давати да читају оваке читанке, и да се у овоме духу и овоме правцу војнички и грађански васпитавају« — вели се у поговору ове књижице.

Да белетристика има у народном образовању важног удела, о томе нема сумње. Она је најгоднији медијум, кроз који се у разумљивом облику пуштају у народ мисли појединих погледа на живот

и друштвено кретање. А каква се мисао овом књижицом уноси у шири читалачки круг? Два војника, који су у рату пострадали изгубивши један руку а други ногу, враћају се збртимљени у село кући једнога од њих, да ту заједно живе и раде. Они, који — као што сами кажу — вреде сад за једног и по човека, јер скуна имају три руке и три ноге, раде све послове, који им могу бити од материјалне и моралне користи. Под надгледањем онога дошљака расте синчић домаћинов, и снажи се физички и морално. При крају се износи кратка али лепа слика њиховог домаћег живљења.

Као што се види, овде се не износи каква засебна, специјална мисао, већ лепа слика двојице, који и као пострадали налазе начина да се поштем редом задовољно и весело одрже на овоме свету. Али овој не особитој идеји даје велике цене прост и разумљив начин приповедања уз уметничко сликање прилика и карактера. Српски се превод старао да сачува те лепе стране ориџинала, ма да би бољи био кад у њему не би било грешака: сво небо, одпочиње, брат му у Москву учи, остајте З. Богом, божијих, наједанпут, одкуда, видио, заркаше (м. захркаше), волио, посаше, сретну (м. срећну), неговорећи, незнајући, сћућурио, разлутићете, посо (м. посао), свеједно, тавне (м. тамне), нимало, изјутра, ко (м. као), зато. Тако исто и реченица; »И видиш ти шта је од моје дрвене ноге учинио и у каква чин произвео!«

Ако ова прлча у скоро дочека и друго издање, желели бисмо јој не само исправку назначених грешака, већ и мало боље рухо у техничком и штампарском погледу.

Књижица је прештампана из »Одјека« од 1891., ма да на њој то није назначено.

Иначе је можемо само препоручити.

А.

ПРОСВЕТНИ КОВЧЕЖИЋ

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

МИЛОВАН ГУШИЋ

пешадјски капетан I класе у пензији

(НЕКРОЛОГ)

»Благо оном, ко до века живи,
Имао се рашта и родити«.
Његуш.

Без сумње, родољубље је врлина над врлинама. Христова заповест: »Љуби ближњега, као себе самог«, звучи тоном човечанског родољубља. Народ,

чије груди греје блага и животворна топлота родољубља, мора бити срећан и славан. Родољубље је извор великих дела, која судбину народа унапређују. Српски народ, од како се зна за њега, одликовао се овом врлином. Наша повија историја казује нам многе примере реткога родољубља. Са јачањем просвете, ова божанствена врлина хвата све јаче и све дубље корена у нашем народу. Тако редови српских родољуба бивају с дана у дан све чешћи и све гушћи. Па и ових дана споменица српских родољуба отворила се, да се на њеним

листовима упише и име покојнога *Милована Гушића*, пешадијскога капетана I. класе у пензији.

Колико је заслужио покојни Милован Гушић, да се уброји у редове српских родољуба, као и то, какво ће место он тамо заузети, видеће се најбоље из његовога тестаментa, који, ево, доносимо у целини:

Тестамент.

»Осћам, да сам много ослабио. Може ме лако снаћи смрт, које се ни мало не плашим. Да би предупредио, да се после моје смрти не изроде парнице око наслеђа мога имања, а нарочито да би, бар какав, спомен после себе оставио, ја, при чистој савести и здравом разуму, наређујем, да ово, што ћу овде казати, буде са мојим покретним и непокретним имањем и свом мојом имаовином.

1., Моје непокретно имање не сме се никако да прода. Оно мора да остане у целости. Дозвољавам, да се продаду два парчета моје земље, која су у ердечком хатару до »Грчкога Поља«. Новац, што се отуда добије, да се унесе у капитал, а интерес од њега да се употреби онако, како будем казао о осталом интересу и приходима мога имања.

2., Нова кућа, коју сам лане направио, са потребним зградама до ње, има два одељења. Једно одељење употребиће се за Вишу Женску Школу, кад се ова заведе у Крагујевцу; друго одељење — за школу и стан оне деце, коју Друштво Светога Саве хтедне подићи за децу из неослобођених крајева, да се ту уче и спреме, па да иду тамо да буду учитељи, и да бране наш српски народ од туђинске навале. Док се обе ове школе не подигну, даваће се ова кућа под кирију, а новац, што се отуда добије, употребиће се по пропису треће тачке. Ако се заведе Виша Женска Школа, а Друштво Светога Саве не подигне никакву своју школу, онда да се и то одељење уступи Вишој Женској Школи, или, нека се ту смести каква друга народна школа. Главно је, да у овој новој кући буде школа, и да се ту уче српска деца.

3., Из свију мојих примања по пресудама, облигацијама и другим новчаним документима оставиће се два фонда, један за удају сиротних девојака и издржавање праве, истините, сиротиње овде; други за сиротне ђаке крагујевачке гимназије и Више Женске Школе у Крагујевцу.

Капитал оба фонда даће се на чување и интерес овдашњој окружној штедионици, а ако се ова укине, каквом другом, но само сигурном, новчаном заводу. Тамо ће се давати и сав приход од мога непокретнога имања. Само чист приход од интереса главног капитала и сав чист приход од непокретног

имања фондови ће моћи да траже на намењене им цели. Разуме се, сваки фонд онолико, колико њему припада.

Ко ће да добије, и колико помоћи из првога фонда, решава општински одбор. Савет пак крагујевачке гимназије прописаће правила, по којима ће се издавати помоћ сиротним ђацима крагујевачке гимназије и ученицама Више Женске Школе. При прављењу ових правила имаће гласа и г. Сима Живковић, директор у пензији, а кад он умре, и заведе се Виша Женска Школа, онда и савет Више Женске Школе.

Према овоме, првим фондом управља крагујевачка општина, а другим савет крагујевачке гимназије.

Сваке године, на дан моје смрти, оба руковоаца печатаће у званичним Српским Новинама своја извешћа о фонду, којим рукују. У тим извешћима има се казати главница, интерес на ову, и чист приход од непокретног имања, који је те године примљен, као и колико је коме дато у име помоћи. Исправност ових рачуна прегледаће свакад одбор, у коме ће бити г. Сима Живковић, директор у пензији, док је жив, а кад он умре, директор крагујевачке гимназије, окружни протојереј, председник овдашњег првостепеног суда, председник овдашње општине и један грађанин, кога одбор избере.

4., Сав мој кућни намештај, и сву покретност, осем ствари, које ћу казати у 5. тачци, остављам у наслеђе Спасенији, сестри Антонија Марковића, потпоручика овдашњег, јер ме она слуша и чува у болести. Осем овога, она ће до своје удаје седети без кирије у мојој кући, која је до шупе; даваће јој се, у име издржавања, по 30. динара месечно, а при удаји спрема и 1.200. динара. Тад престаје и седење у кући и месечно давање. Ови издаци ићи ће подједнако из оба фонда, ако ови буду већ образовани. Да би пак Спасенија имала трошка, да ми сваке недеље и празника изађе на гроб, даваће јој се месечно по 6 динара. Ово ће трајати док се не уда.

5., Антонију Марковићу, потпоручику овдашњем, остављам револвер с метцима, пушку, један гвоздени кревет, душек и четири јастука.¹⁾

6., Каса, кола и хамови продаће се лицитандо, и добивени новац као готовина унети у фондове;

7., Кад умрем, сахранићу се пристojно моме чину и положају, у гробницу, коју сам озидао. Одмах ће ми се подићи и пристojан споменик, с

¹⁾ Спасенија и Антоније Марковић, сада поручик, деца су Борђа Марковића, из Гунцата, округа крагујевачког среза грузанског, чији је отац Марко узео удовицу Ружицу, која му је довела у кућу Вукосаву, матер Милована Гушића.

овим натписом: „Овде почива мртво тело Милована Гушића, капетана I. кл. у пензији, који је рођен 15. фебруара 1822. године, а умр'о..... Он је оставио све своје имање на удају сиротних девојака, издржавање варошке сиротиње, и на потпомагање сиротних и добрих ђака крагујевачке гимназије и ученица Више Женске Школе у Крагујевцу“.

Подушија ће ми се издавати уредно, и по постојећем обичају.

Трошкови око сахране, споменика и подушија исплаћиваће се из мојих примања одмах. Свим овим послом управљаће само г. Сима Живковић, директор у пензији, ако буде жив, и ако буде овде. У противном случају, ово ће извршити директор овдашње гимназије, председник овдашњег првостепеног суда, и председник овдашње општине. Ја их учтиво моћим, да ми ову услугу учине.

8., Кад се Спасенија уда, и престане ми излазити на гроб, онда ће одбор, кога остављам за извршиоца ове моје последње воље, одредити месечну награду свештенику, који ће недељом и празницима, као и о задушницама, чинити по обичају прописани спомен на моме гробу и фамилијарној гробници, и ове вином преливати. Молим све свештенике и општинску власт, да мотре, да се моја и породична гробница не искваре, и кад приметете, да је што на њима искварено, одмах то јаве одбору, те да оправку изврши.

9., Друштву Светога Саве, које је узело на себе тако патриотску задаћу, издаће се 500 динара. Оволика сума предаће се и фонду сиромашних ђака овдашњих основних школа, а по 300 динара оружном и инвалидском фонду.

10., Ја сам желео, да извршилац ове моје последње воље буде г. Сима Живковић, директор у пензији, док је он жив, а после да то узме у своје руке изван одбор. Г. Живковић казао ми је, да не може ово да прими из више важних узрока, с тога молим, да се овог посла приме: г. Сима Живковић, а кад он умре, директор овдашње гимназије, окружни протојереј, председник овдашњег првостепеног суда, председник општине, и један грађанин, кога избере општински одбор.

Надам се, да ће ови хтети да врше ову дужност без награде, но ако би ствар око ове што заправо, онда да им се за сваки састанак плаћа по 4 динара. Овај одбор изабраће председника, који ће га код власти заступати.

Главна је дужност овога одбора, да се брине и стара, да се овај мој тестаменат изврши онако како треба, и да се ни једно његово наређење не изигра. Посебне су му дужности:

1., Да покупи сва моја примања, и да их равномерно подели између оба фонда;

2., Да се брине о моме непокретном имању, да га обдржава свакад у добром стању, да га даје под закуп, кирију уредно да плаћајује, из ове исплаћује све трошкове око имања, па чист приход подели и даје фондovima;

3., Да прегледа годишње рачуне фондова, и упућује их, ако буде потребе, да раде онако како треба, и како је моја жеља била, кад сам овај тестаменат правно.

11., Чим умрем, и суду се ово јави, он ће отворити овај мој тестаменат и јавно га прочитати, па ће позвати одборнике и њима исти саопштити. После неког времена даће им оверен препис тестамената, а ориџинал чуваће у својој архиви.

Не дозвољавам, да власт улази у моју кућу и попис врши. Молим г. Симу Живковића, да одмах изврши, што сам њему препоручио, и док је жив да се стара, да се све ради по тестаменту.

Моја су примања ова:

I. По облигацијама и пресудама, које сам предао г. Сими Костићу, адвокату, ради исплате. Ревере је г. Симин у мојим хартијама.

1. Од Ђорђа Миливојевића из Ботуња	1.296 дин.
2. » Милана Живановића « Петровца	528 »
3. » истога Милана » »	432 »
4. » Јеврема Живановића » »	720 »
5. » Маријана Јаковљевића » Ботуња	1.200 »
6. » Косте Петровића » Ердеча	324 »
7. » Ранка и Пауна » Јовановца	352 »
8. « пок. Николе Атанасковића, начелн.	360 «
9. » Јосифа Видаковића, доктора	372 »
10. » Ђорђа Петровића, ковача олд.	72 »

II. Остала моја примања ова су:

1. Од Марића и Рајевца, олд. по облигацији	8.000 дин.
2. » Ристе Нешића » » »	11.660 »
3. » Краг. Кредитног Завода по књизи	16.419 «
4. » Краг. Задруге за помагање и штедњу, по књизи	9.192-63 д.
5. » пет акција Народне Банке	625 дин.

Овај тестаменат написан је по мојој жељи, у њему је потпуно исказана моја воља. Ја га својеручно потписујем, по што сам га прочитао.

7. јануара 1891 год.

у Крагујевцу,

Милован Гушић
капетан војени у пензији.

Да је г. Милован Гушић пред нама признао, да је овај тестаменат написан по његовој жељи, и

вољи, да га је он прочитао и пред нама потписао, и за свој признао, сведочимо својим потписима.

7 јануара 1891. год., Крагујевац.

Живојин К. Јовановић,
начелник срески у пензији
Мојсило Ђ. Ђурић,
чинов. у пензији
Милош Марковић,
професор.

Написао тестамент,
С. Живковић.

Овај тестамент пред нама прочитан и био је без икаквих поправака, што потписима својим тврдимо, а прочитана су и три додатка к тестаменту писана: 8. јануара, 35. марта и 16. априла ове године, која су по гласу особеног протокола нађена у каси завештаочевој, која су овом протоколу прикључена.

Јов. Јевр. Арсић,
С. Живковић
П. Ј. Вуковић.

Оверава:

Коста Димитријевић,
судија неспорних дела.

Додаци, који се овде спомињу, нађени су кад је тестамент отворен после смрти завештачеве. Сва три додатка писани су руком Миловановом. У додатку од 8. Јануара 1891. године Гушић вели, да је обећао дати Имри, ковачу у Крагујевцу, 300 дук. с 10% интереса, на наређује, да ту суму издаду Имри турско, ако му не би могао сам издати док је жив. Ту наређује још, да у тих 300 дук. уђу и 314 динара ранијега дуга, и да турско одмах ставе интабулацију на Имрино имање на друго место. — У додатку од 25 марта 1891. године Гушић пише, да му Радисав Пешћ дугује по облигацији 1114 динара, да је рок облигацији одавно истекао по да је се он с Радисавом тако наравнао, да му Радисав отплаћује делимично тај дуг у року од 1 маја до 1 новембра 1891. године, и ако у том времену исплати дуг, неће му се узимати никакав интерес. Ако пак дуг не исплати за то време наређује, да Радисав плати и интерес и главно по обавези. — Додатком пак од 16 априла 1891. године Гушић повишује суму, која је одређена Спасенији, од 1200 динара на 1800 динара, на наређује, ако би Спасенија случајно умрла пре удаје, онда да се све ствари, које су јој дате, продаду ликвидацијом, на новац, који се за њих добије, заједно са оних 150 дук. дати јој за удају, да се унесе као готовина у масу

Покојни Милован Гушић родио се у Крагујевцу 15. фебруара 1822. године, од оца Николе и матере Вукосаве.

Отац Милованов Никола родом је из Новог Пазара, и право му је презиме Томић. Служио је дуго у неког Турчина Гуше у Новом Пазару, где је зват Гушићев момак, како су звати и други његови момци. У Гуше Никола изучи ћурчилук. Кад је доцније Никола оставио Гушину ку, зват је ипак дуго Гушин момак, док му најпосле газдино име не пређе у стално презиме Гушић.

Не зна се, кад је Никола прешао у Србију. Дошав у Србију настани се у Гунцатима, у Гружи. Али се у Гунцатима не задржи дуго, него се пресели у Крагујевац. У Крагујевцу је с почетка радио ћурчилук, а кад стече нешто новаца, ода се стално спекулативној трговини. Тај му посао

пође за руком, те Никола живахне. Доцније се ожени Вукосавом, пасторком некога Марка из Жуна, гунцатске општине. Овај Марко из Жуна родио је Ђорђа, чија су деца Антоније, поручик, и Спасенија, који се спомињу у Миловановом тестаменту. — Никола и Вукосава у браку изродили су 4 сина: Јована, Милована, Ђорђа и Алексу, и 2 кћери: Савку и Живку.

Отац Милованов умре у пуном јеку живота, оставивши жени и деци једну малу кућицу с пространим плацем, који излази на две улице. Браћа Милованова и сестре одрасту доцније, ижне се и разудаду, али готово сви помру без потомака, а један се брат Милованов убије. Од целе породице остане сад само Милован с матером Вукосавом. Године 1885. умре и Вукосава, и од тада је Милован био сам до суђеног му часа. Смрћу пак Миловановом утрвена је са свим за на век лоза пок. Николе Томића-Гушића, јер ни Милован није оставио потомака, по што се није ни женио.

Пок. Милован Гушић свршио је 4 разреда основне школе још за живота очева. Родитељи га после даду на терзилук. У терзилуку Милован се одликовао вредношћом и вештином, те у брзо постане калфа терзијски. У том му умре отац. Тада је Миловану могло бити 17—18 година. Још у младим годинама Милован је се одликовао штедљивошћу и чуварношћу. Своју калфенску плату брижљиво је прибирао и чувао. Кад на тај начин стече нешто новаца, и кад се у занату довољно усаврши, буде произведен за мајстора, и отпоче на своје име радити терзијску радњу. Уз терзилук држао је и бакалук, како је то онда готово и био обичај. Ну тај посао Милован није друго радио, нешто му се не допадне, он га напусти, и године 1845. 15. маја ступи добровољно у стајаћу војску.

Писмен, вредан, послушан и веран, Милован је служио као редов само 7 месеци и 2 дана. Као каплар, поднаредник и наредник служио је пуних 14 година, 5 месеци и 5 дана.

1860. године маја 24. произведен је за потпоручника.
1862. « постао је поручником.
1870. » произведен је у чин капетана II. кл.
1874. » 1. октобра добио је за капетана I. кл., и у том га је чину затекло и пензионовање године 1881.

У дужности Милован је био вазда тачан као добар сахат, а у животу је био свагда толико штедљив у свему, да је та његова штедња личила на тврдичење. Једном, официри, другови му, потраже од Милована 3 гроша за неку ревену. »*Да имам 3 гроша ја бих се оженио,*« одговори Милован, и не даде 3 гроша. Као човек од рачуна, Милован није

пропуштао ни једну згоду, где би могао што зарадити. Избегавао је друштво беспосличара, и у каване није готово никад ни ишао. Као војник у нижим чиновима радио је непрекидно терзилук и у касарни у слободним часовима, радећи сукнено одело војницима, који одлазе кућама, или крпећи и преправљајући одело онима, који су у касарни. И као официр Милован је много што-шта сам за себе кројио и шио. На тај начин Милован је пекада добре новце зарађивао.

Милован Гушић није могао ићи узастопце за савременим развитком војне науке, као човек мало школован и једва писмен. Кад је стари систем војне науке устукнуо пред новим, Милован је постао неупотребљив за старешину у трупи. Тада је употребљаван само у канцеларијама, а највише је радио као благајник у разним војним канцеларијама. Као благаник чувен је био са своје исправности и тачности у рачунима. Никад се није показало у његовим рачунима ни кршене паре мањка. Свагдашња Милованова девиза била је: *«Туђе не ћу, своје не дам»*, и то је начело математички тачно изводно и извело.

Као војник у нижим чиновима Милован је највише провео у Крагујевцу и у Београду. Доцније као официр, бивао је у пешадији у стајаћој војсци или у народној војсци, и све време официрске службе провео је нешто у ужичком, нешто у чачанском округу, а највише опет у Крагујевцу. Г. Илија Марковић, цуковник у пензији, старешина и савременик Милованов, вели, да је Милован, као официр народне војске, *«био врло погодан и за службу и за народ.»* Као комесара војне болнице у Крагујевцу описује га овако: *«Милован није лично учествовао у српско-турским ратовима, али је својом искреном и верном службом у војној болници толико исто користио и допринео и земљи и рањеним српским борцима, колико су и они, који су били лично у рату.»* Као официра и као човека описује га: *«Добар друг, чистих руку у свима приликама, добар служивој, одличан економ у своје приватноме имању, и врло добар грађанин у опште.»*

Милован Гушић одликован је таковским крестом V. степена *«за ревносну службу и војничке врлине.»*

Основа Миловановом богатству положена је у првим годинама његовога војничкога живота. Новцем је умео необично вешто и срећно окретати. Зарађени и заштеђени новац давао је одмах под интерес, а што је примао штедео је, да га опет даде под интерес. Само се никако не сме рећи да је ово давање новца под интерес било оно каишарско *«интересирање»*. Тако је радио целог века до саме смрти. Такав рад и такав живот кроз 40 и

више година нагнали су Милованово имање на 110.000 динара, које у непокретном имању, које у готовини, и то све Милован је раздао српском роду на добротворне смерове.

Милован Гушић био је човек средњег раста, сув, правог војничког стаза, смеђ, осредњих бркова. Ход му је био тих и одмерен. Био је увек озбиљан и мало је говорио. Од пића пио је само вино, па и то врло одмерено. Око 20 година патио је од рака на лицу, тешке и неизлечиве болести, која га је најпосле и у гроб сурвала. Рак га је тако нагрдио, да га је било страшно гледати последњих година. Од те несрећне болести Милован је пропатио страшних и нечувених мука, па је у најтежим мукама и издахнуо.

По што је пензионисан, Милован је живео са свим повучено, јер му и сама болест није дала, да се чешће виђа у јавноме животу. Последње 2—3 године готово није ни излазио никуда. Спасенија је била једина, која га је у болести чувала и неговала. —

Милован Гушић умр'о је у четвртак 16. маја 1891. године, у 7 сах. после подне. Сахрањен је у петак 17. маја, у 3 сахата после подне, испраћен војничком парадама, која припада његовоме чину и положају. Сахрањивању присуствовао је цео официрски кор, наставници свију школа, чиновништво свију струка и многобројно грађанство обојега пола. Опелан је у новој крагујевачкој цркви. После опела пред црквом над мртвим телом Миловановим говорио је кратку но духовиту и дирљиву беседу г. Сима Томић, професор крагујевачке гимназије, истакнувши Милована као добротвора и родољуба. — Кад је умр'о Миловану је било 69. година, 3 месеца и 1 дан.

Миловане Гушићу! Ти си умр'о, да до века живиш; управ, ти си смрћу оживео! Ти си умр'о, да даш живота многим паћеницима, који би можда пропали без твоје потпоре и помоћи! Ти си живео, радио, штедео, мучио се, да би што више и што боље помогао Србији и Српству! Твоји патриотски погледи прелећу уске границе Краљевине Србије, и брижно погледаш на Српство под туђином, и прилажеш на олтар српског ослобођења и уједињења! Ти, мало просвећен, цениш просвету много, дајући већи део твоје заштеђевине на просветне цели! Но, ти не заборављаш ни твоју војничку струку, као што не заборављаш ни општу народну сиротињу! Твоје је родољубље пространо, твој је патриотизам велики!

Слава ти, велики Србине и родољубе, Миловане Гушићу!

20. јуна, 1891. год.

Крагујевац.

Лаза Ј. Обрадовић.
учитељ.

Трећи и седми падеж

203. — Наставак је у.

Пр.: *селу, ребру, пољу, лицу, огњишту*, итд.

Шести падеж

204. — Наставак је ом.

Именице које имају у 1. пад. једн. е имају у шестом ем.

Пр.: *селом, ребром, лицем, пољем, огњиштем, морем, Гораждем*, итд.

Множина

Први, четврти и пети падеж

205. — Наставак је а.

Пр.: *села, ребра, поља, лица, огњишта*, итд.

Други падеж

206. — Наставак је а (дуго)

Пр.: *селā, пољā, лицā*. итд.207. — И код ових именица као и код оних прве врсте умеће се у овом падежу а, ако се основа свршава на два сугласна, осим *жд, шт, зд* и *ст*.Пр.: *ребара, седала, весала*; али: *гнезда, места, огњишта*, итд.208. — *Гроце* и *криоце* гласе у 2. падежу множине *грлица* и *крилица*, јер је оно о у 1. пад. једнине постало од л (грлце, крилце), за то што је било на крају слога, па кад се уметне а, онда се л не ће претворити у о, јер више није на крају слога.209. — *Срце* и *пуце* гласе у 2. пад. множине *срдаца* и *путаца*, јер је основа *срду* и *пуцу*, па су *д* и *т* пред *ц* испали, а у 2. п. мн. враћају се за то што су растављени уметнутим а.*Срце* може гласити у 2. пад. множине и *срцā*.210. — *Клупко* гласи у 2. пад. множ. *клубака*, јер је основа *клубк*. па се *б* пред *к* претворило у *п*, а у 2. падежу множине враћа се, јер је растављено уметнутим а.

Трећи, шести и седми падеж

211. — Наставак је има.

Пр.: *селима, ребрима, пољима, лицима, огњиштима*, итд.212. — *Око* и *ухо* мењају се у једнини правилно, али место множине имају стару двојину четврте врсте:1. 4. и 5. падеж *очи, уши*2. » *очију, ушију*3. 6. и 7. » *очима, ушима*.213. — Кад *око* значи што друго, н. пр. у језеру, у житнице, у моста, итд. онда има множину правилно по овој врсти: 1. 4. и 5. пад. *ока*, 2. *окā*; 3. 6. и 7. падеж не употребљавају се.214. — *Плеће* може гласити у 1. падежу множине поред правилнога и *плећи*, по четвртој врсти, па и целом множином може прећи у четврту врсту.

Трећа врста.

215. — По трећој врсти мењају се именице женскога и мушкога рода које имају у 1. пад. једн. наставак а.

Једнина

Први падеж

216. — Наставак је а.

Пр.: *риба, жена, снаха; слуга, владика, Никола*, итд.

Други падеж

217. — Наставак је е (дуго).

Пр.: *рибе, жене, снахе, слуге, владике, Николе*. итд.

Трећи и седми падеж

218. — Наставак је и.

Пр.: *риби, жени, Николи*, итд.219. — Ако се пред наставком и налазе *грлени сугласници*, претварају се у зубне: *г у з, в у ц, х у с*.Пр.: *слузи, снаси, владичи*, итд.

Четврти падеж

220. — Наставак је у.

Пр.: *рибу, жену, слугу, владика, Николу*, итд.

Пети падеж

221. — Наставак је о.

Пр.: *рибо, жено, слуго, владико*, итд.

222. — Особне именице мушког и женског рода које имају два слога имају у 5. падежу наставак **о**, само ако је на првом слогу висок акценат :

Пр.: *Јела, Јело; Мјро, Рјјсо, Саво*, итд.

223. — Ако такве именице имају ма какав други акценат, онда им је 5. падеж једнак с првим.

Пр.: *Анка, Лука, Милка, Сја* итд.

224. — Исто тако особне именице које имају више од два слога имају 5 пад. једнак с првим.

Пр.: *Марија, Станиша, Никола, Јелена, Секула, Илија*, итд.

225. — Именице чија се основа свршава на **ц**, а имају више од два слога, имају у 5 пад. наставак **е**.

Пр.: *банице, богородице, водице, Јелице, Ружице, Милице*, итд.

226. — Неке од ових именица могу имати наставак **и** **о** и **е**.

Пр.: *заручницо, кукавицо, шијаницо, поглавицо, потурицо*, итд.

Шести падеж

227. — Наставак је **ом**.Пр.: *рибом, женом, душом, владиком, Николом*, итд.

Множина

Први, четврти и пети падеж

228. — Наставак је **е**.Пр.: *рибе, жене, душе, владике, слуге*, итд.

Други падеж

229. — Наставак је **а** (дуго).Пр.: *риба̄, жена, душа, владика*, итд.

230. — Ако се основа свршава на два сугласна, (осим *зд, ст, жд, жд*) и код ових се именица умеће **а** као и код именица прве и друге врсте.

Пр.: *сабаља, оваца, трешања, властелака* (упор. 208.), *свезака* (упор. 210.) итд., али : *звезда, бразда, краста, кљешта*, итд.

Трећи, шести и седми падеж

231. — Наставак је **ама**.Пр.: *рибама, женама, слугама, владикама, снахама*, итд.

232. — **Бресква** и **прасква** гласе у 2. пад. множине *бресака* и *прасака*.

233. — **Лађа, млада, врста** и **аспра** имају поред правилнога 2. пад. мн. још и са **и**, по четвртој врсти : *лађи, млади, врсти, аспири*.

234. — Наставак **и** у 2. пад. множ. могу имати и оне именице чија се основа свршава на два сугласна да би се избегло уметање **а** : *радњи* (место : *радања*), *војски* (м. *војсак*), *мајки* (м. *мајак*), итд.

235. — **Рука, нога** и **слуга** имају поред правилнога 2. пад. мн. још и облик старе двојине : *руку, ногу, слугу*

236. — Именица **мати** гласи тако у 1. и 5. пад. једн. Основа јој је *магер*, и тако јој гласи 4. падеж једнине; све остале падеже има од те основе правилно по овој врсти : 2. пад. *магере*, 3. *матери*, и т. д.

Четврта врста

237. — По четвртој врсти мењају се именице женскога рода које у 1. падежу једнине немају наставак.

Једнина

Први и четврти падеж

238. — Нема наставак.

Пр.: *ствар; младост, ноћ, кост*.

239. — Ако се основа свршава на **л** оно се претвара у **о**, и ако има пред њим

још једно о, онда се оба сливају у једно о дуго.

Пр.: сол, соо, со.

240. — Ако се основа свршава на два сугласна (осим ст, зд итд.) умеће се између њих а.

Пр.: раван, плесан, саблазан, итд.

241. — Ако је од та два сугласна крајње л, онда се прво уметне а, па се л претвори у о.

Пр.: мисл, мисал, мисао; израстао, погибао, помисао, назебао, смрзао, итд.

Други, трећи, пети и седми падеж

242. — Наставак је и.

Пр.: ствари, равни, соли, мисли, погуби, израсли (т пред л испало), назабли, итд.

Шести падеж

243. — Наставак је ју или и.

Пр.: стварју, ствари.

244. — Ако се основа свршава на д, т, л и н, онда се ј од наставка спаја с тим гласовима, и то дј у ђ, тј у ћ, лј у љ, нј у њ.

Пр.: глад, глађу; смрт, смрђу; со, сољу, зелен, зелењу, итд.

245. — Ако се пред непчаним сугласницима који овако постају деси е оно се (прав. 111.) претвори у ш.

Пр.: машђу, плешњу, мишљу, итд.

246. — Ако се основа свршава на б, п, в, онда се између бј, пј, вј, умеће л, и оно се са ј спаја у љ.

Пр.: зоб, зобју, зобљу, зобљу; капљу, крвљу, љубављу, итд.

247. — Ако се основа свршава на непчане ђ, ћ, љ, онда ј отпада:

Пр.: чађју, чађу; помоћу, ноку, крмељу.

Множина

Први, други, четврти и пети падеж

248. — Наставак је и.

Пр.: ствари, мисли, итд.

Трећи, шести и седми падеж.

249. — Наставак је има.

Пр.: стварима, мислима, итд.

250. — Кост, кокош, ваш (или уш), гласе у 2. падежу множине кости, кокоши, ваши (или уши) и костију, кокошију, вашију, (ушију), а то је остатак старе двојине.

251. — Прси (нема једнине) може такође гласити у 2. пад. мн. прси и прсију. Али ова реч може се мењати и по другој врсти: прса, прсѧ итд.

252. — Плеће може имати множину по овој врсти: плѧћи, плѧћѧ, итд.

253. — Нит има једнину по првој, а множину по овој врсти, само у 2. падежу множ. гласи нитѧ (опет по првој врсти).

254. — Вече има неке падеже по овој врсти (види пр. 178.), а у множини се говори чешће само по овој врсти: вѧчери, вѧчѧрѧ, итд.

255. — Звер и глад сад су и мушког и женског рода, и кад су мушког имају своје облике по првој, а кад су женског по овој врсти.

156. — Збирне именице на ад: момчад, гелад, итд. које имају само једнину, употребљавају се у 3. 6. и 7. падежу множине по овој врсти с наставком ма: момчадма, геладма, итд.

257. — И именице на р могу у 3. 6. и 7. пад. множине одбацити и: стварма.

258. — Кћи гласи тако у 1. падежу једнине, а основа јој је кћер, и од те основе има све остале облике по овој врсти: кћери, кћѧри, кћѧр, итд.

Пета врста

259. — По петој врсти мењају се именице средњега рода које у 1. падеж. једн. немају наставка.

260. — Именице ове врсте имају у свима падежима исте наставке које и именице друге врсте, осим првог, четвртог и петог пад. једн.

261. — Први, четврти и пети падеж једнине немају наставка.

Основа се свршава на ен, ет, ес и крајњи сугласници отпадају.

262. — На ен. *Племе, бреме, виме, време, име, теме, семе, слеме*, итд.

263. — Ра^{ме} гласи још и *рамо*.

264. — На ет. Највише таквих речи значи младо чељаде или живинче, и немају множине: *момче, дете, теле, прасе, шиле*, итд. — Друге речи, које имају множину, понајвише су стране: *буре, тане, текне, ќебе, коше*, итд.

265. — У^{же} може имати своје облике и по овој и по другој врсти: *ужа и ужега, ужу и ужету* итд.

266. — Ја^{је} може имати своје облике у једнини и по овој и по другој врсти: *јаја и јајета, јају и јајету*, итд. а у множини само по другој врсти: *јаја, јаја*, итд.

267. — Др^{во} променило је у 1. 4. и 5. пад. јед. е у о. У множини кад значи посечено дрво за грађу или гориво, има своје облике по другој врсти: *дрва, дрва*, итд., а кад значи дрво што расте, по овој: *дрвета, дрвета* итд.

268. — П^{сето} иде по другој врсти, али има и по овој: *псетета*, итд.

269. — На се. По што отпадне е е прелази у о. Свега три именице: *небо, чудо и тело*.

270. — Једнину имају по другој врсти: *неба, небу* итд., а множину по овој: *небеса, небеса*, итд.

271. — Т^{ело} може имати и множину по другој врсти: *тела, тела*, итд.

V. УПОТРЕБА ИМЕНИЦА

272. — Особне именице немају множине, јер оне припадају као име само једноме лицу или једној ствари.

273. — Ни збирне именице немају множине, јер оне својом једнином значе множину.

274. — Вештаствене именице такође немају множине, јер множина значи више једнаких ствари, више једнаких целина, а код вештаствених именица нема целина.

275. — Али вештаствене се именице ипак употребљавају у множини, само што

онда њихова множина не значи, као н.пр. код заједничких, више једнаких ствари, него више *разних врста оне материје*, н.пр. *вина*, значи више врста разних вина, *црно, бело, старо, ново, слатко, ошоро* итд.

276. — Има доста заједничких именица код којих се права множина може заменити збирном именицом.

Пр.: *роб*, множина *робови*, или место множине збирна именица *робље*; *лишће*, *прстење*, *јасорје*, *гробље*, *цвеће*, *пруће*, *трње*, *корење*, *снопље*, итд.

277. — Има неких заједничких именица које никако немају множине.

Таке су именице: *човек, брат, господин, властелин*, и све именице пете врсте, чија се основа свршава на т и значе младо чељаде или животињу: *дете, момче, јагње, теле, шиле, прасе, гушче* итд.

Место множине код ових се именица или употребљавају збирне именице: *браћа, господа, властела, деца, момчад, јагњад, телад*, итд. или се употребљавају именице од друге основе које немају једнине: *људи, шилићи, гушчићи, прасићи*, итд.

278. — Б^{рат} употребљава се у песмама и у 2. пад. множине.

Пр.: *Имам дома девет милих брата*. — *С ово брата дочекају Турке*.

279. — Има именица које се не говоре никако у једнини, него само у множини.

Пр.: **Мушког рода:** *људи, наочари, шилићи, прасићи, Духови* (Тројичин дан), *влашићи* (седам звезда), *Карловци, Врњци, Млеци*, и т. д.

Женског рода: *гусле, токе, виле, гаће, кучине, мекине, ножице, ножнице, наџе, јасле, прси, груди, десни, ости, сапи*, и т. д.

Средњег рода: *кола, врата, уста, недра, леђа, носила, гвожђа*, итд.

Треба добро упамтити да ове именице нису женског рода и ако имају наставак а јер ово није једнина, него множина, а само именице средњег рода имају наставак а у 1. падежу множине: *села, поља*, итд.

280. — Мислене именице се обично употребљавају само у једнини.

281. — Некад се мислене именице употребљавају и у множини.

Пр.: Шарене су *вјере* у Турака. — Питаше се за јуначка *здравља*. — Бијези су *срамни*, ал' су *пробитачни*.

282. — Мислене именице означају некад лица.

Пр.: Јунаци су *вјера* и *невјера*. — Најгора *рђа* може убити најбољег јунака. — *Невјера* ти уз колено *седн*. — Знаш, *неверо*, како си се *клео*.

283. — Некад се заједничка именица употреби у смислу збирне.

Пр.: Седам стотин' *Маркова војника*. — А око њих *војске* *шест* *стотина*, све *бирана момка* од *ударца*. — И пет стотин' *љута оклопника*, — Ал' *ћу* узет *Срба* *изабрана*. — *Изишли* *трговци* да *купе* *звијер*.

284. — И збирне именице употребљавају се некад у множини.

Пр.: Слушти твоја *златна перја*. — *Зашао* као *зијев* по *челадма* (прав. 256). — *Роби* *робља*, а *сијече* *главе*.

285. — Некад се у песмама, а и у обичном говору саставе две именице и онда се између њих меће цртица (-), и прва се именица не мења.

Пр.: *Цар-Лазаре* *седе* за *вечеру*. — *Довели* их *Мисир-земљи* *равној*. — *Одведе* их *српском цар-Стјефану*. — *Чича-Петре!*

ЗАДАЦИ.

28. Задатак

113.—122. правило. Напиши по десет именица од сваке врсте.

29. Задатак (продужење).

Изнађи у чланку *Завист* из Читанке све именице и одреди какве су.

30. Задатак

123.—127. правило. — Напиши по десет именица од сва три рода.

31. Задатак

143—177. правило. Напиши све падеже у оба броја од ових именица:

лакат, бабо, држак, носилац, војник, миш, чобанин.

32. Задатак

Изнађи у овим примерима све именице мушког рода прве врсте и одреди какве су и у ком падежу и броју стоје. — Напиши: *Носиоце*, именица стварна заједничка, мушког рода, мења се по првој врсти, стоји у 4. пад. множине.

Скупи мени младе *носиоце*.* — Намастири су ови једини остаци и споменици старе српске силе и господства, — Србима је жао *поглавара*. — Она иде *своме* *винограду*. — *Наковња* је *пола* *пресекао*. — *Мокрој* *земљи* *мало* *дажда* *ваља*. — Што су ти *ножи* *крвави*? — И *јеленче* *злаћених* *рогова*. — Ал' се *мало*, *побро*, *прибојавам*. — Из *небеса* *ситан* *дажд* *удари*. — *Јао* *мужу!* *леле* *мужу!* *тражи* *ми* *лека*. — *Где* *нема* *парца*, *нема* *ни* *сўца*. — *Дизати* се *прошца*.

33. Задатак (продужење).

Соко *тражи* *високу* *литицу*. — На *угловима* *овога* *окова* *изображена* су *четири* *јеванђелиста*. —

*) *Питања за прочитивање на часу: Који је падеж носиоце? — Како гласи 1. пад. јединице? — Како се добија основа? — Шта је овде основа? — За што је уметнуто а у 1. падежу јединице? — Од кул оно о у 4. падежу множине кад га нема у 1.? — Остаје ли л још у ком падежу непретворено у о? — За што? — Претвара ли се л у о код свих именица на крају основе и на крају слога? — Како гласи 1. пад. множине? — Прави ли се тако множина код свих именица прве врсте? — Којима се додаје ев? — Мора ли се додавати ов или ев? — Како се још прави множина код прве врсте? — Имају ли множину све именице прве врсте? — Наступају ли какве промене у основи кад дође наставак и? — Мењају ли се ти сугласници још у ком падежу сем 1. множине? — Мењају ли се ти сугласници још пред којим самогласником сем и? — У коме падежу то бива? — Је ли само е наставак за 5. падеж јединице? — Које именице имају у 5. падежу наставак у? — Гласи ли још како 5. падеж код именица прве врсте? — Има ли још који падеж наставак е? — Претварају ли се у томе падежу грлени сугласници у непчане? итд. итд. итд.*

Уз ово ваља уплести и синтактичку анализу.

Пашини су момци делије, којих се поглавица зове делибаша. — Пошетала Велимировица по беду граду Варадина. — Није он вичан томе послу. — Кад једно јутро преброји челе, а то нема најбољег челца. — Ево браде дужда од Млетака. — Срби закона турскога у Босни. — Прикупи још нешто бећара и самовољаца. — Тога часа свате купит' пође. — Јер сте синови видеља и синови дана. — Да се вуци не преједу меса.

34. Задатак (продужење).

Некаквом човеку дође ђаво у сну. — Да напунимо ценове пепела — Кад соколу он завио крило. — Где велики коњи играју, ту малима трбуси пуцају. — Бошњаци су највише долазили на лађама. — Што доведем кићенијех свата. — Ватра извуче ватру и бол. — И даде му триста пратилаца. — Што више грми, мање дажда пада. — Учитељ незнабожана. — Осам му је дана назатка. — Куј ми сабљу, Новаче ковачу. — Кућа му се коцем затворила!

35. Задатак

178. правило. — Наниши све падеже од именице дан у оба броја са свима одступањима.

36. Задатак (продужење).

Ореди у којим падежима стоји именица дан у овим примерима.

Бог те сачувао ведре божића и облачна Ђурђева дневи. — Три дни хода преко поља равна. — Дође дан растанка. — Бога моле и дневи и ноћи. — Од дне до дне. — Угледавши дневом из главице да је сељана са свим мало. — Дневи леже а ноћи путују. — До Спасова дана. — Тога дана све је било готово. — У њ ратују дневи са ноћима. — Да довршим дневе моје. — Надам се Ђурђеву дне. — Изгубио сам толике дневи. — Ноћу дневљу не престано. — Ни по дневу ни по ноћи. — Не знам броја дана мојих.

37. Задатак (продужење).

Уреди по реду све падеже од именице дан који се налази у горњим примерима.

38. Задатак

179.—197. правило. (Као у 32. задатку).

У једно се вече састанули. — Па у друштво добар вече каже. — Докле нам се, царе, поодљутити. — За седам вечери. — Па је ишао својим

људма да не умре од глади. — По казивању људи међу којима се ово пјева. — Међу људма више болести има кад је зима слаба. — Оцеви оне исте тројице младића. — Мислим ђога коња уморити, и у гости, ђецо, одлазити. — У гдекојим газдинским кућама готово сваки дан има гостију. — Господару, ја се молим теби. — И у пољу воку и тежаку.

39. Задатак (продужење).

Ту кнезови нису ради кавзи. — Четири ставитезова излебеше из затвора. — Она иде коњма на ливаду. — Старије је јутро од вечера. — Прву вечер вечерала. — Чисти госте три бијела дана. — Три путника путем путоваше. — Друга кука јутром и вечером. — Ками мајци да утећи могу. — Кам из руке, а ријеч из уста. — Ками ти у срце. — Оно рече, за кам запануо.

40. Задатак

198.—214. правило. (Као у 32. задатку).

Па побјеже своје Сарајеву. — У месту његова рођења. — Танких ребара. — Кома неш се приволети царству. — Дадоше му копље убојито. — Злату ће се кујунција наћи. — Свако пуце по од литру злата. — Не верује ни својим очима. — Пак доламу са тридест путана. — Очи му се бјеху узмутиле. — Ал' је Раде срца милостива. — Рогом воду мућаше, а очима бистраше.

41. Задатак

215.—236. правило. (Као у 32. задатку).

Стоји звека бриткијех сабаља. — Да свакојакх не напман слуга. — Но су сузе сестрице Јелице. — То су године његова владања. — Тада слуге њему допадоше. — Иди кажи мојој поматери. — У тамници госпође Јерине. — Она снаси књигу отписује. — Твоме ђогу и твоме јунаштву, свуд су броди, ће гођ дођеш води. — Глас допаде војводи Драгоји. — Заовице, мог драгог сестрице. — Тек што она осети силу ватре. — Рука руци суди.

42. Задатак (продужење).

Нећеш кавзи цеват дати. — Пошљи штаку Немањића Саве. — Иде Јела стаду у планину. — За саме развалине Жиче и Манасије сами Турци кажу, да су знаци који свједоче, да су Срби негда имали царе и краљеве. — Крвницима оца и матери. — Ово ј' рука нашега Дамјана. — Кад Лазару ситна књига дође. — Беспослица је мати свију грехова, а радња је мати среће. — Арац има че-

трдесет слугу. — Других руку. — Не мењите дуги-
јех пушака. — На капији Сења бијелога. — Вла-
дици су приступили руци. — Немој мене војсци
проказати.

43. Задатак

237.—258. правило. (Као у 32. задатку).

Види му се ноћи путовати. — Злочинце ће
злом смрти поморити. — Гладом пате, а чисто носе.
— Дигну га с великом жалости његовом из Бање.
— Коњи се мере пеђу, а људи намеђу. — Некршћу
се горе усмрђеше. — И ја сам соли зобао. — Зоби
му дајите. — Стиде се лудости. — Жена пође сво-
јој кћери у походе. — Ти се јеси крви научио. —
Да је дан раван ноћи. — И Комнену божју помоћ
виче. — Плећи даде бијекати стаде. — Кад Турци
те јесени дођу на Мораву. — Много чељади у кући.
— Него сам те путем намучио и конаком и глади
и жеђу.

44. Задатак

259.—271. правило. (Као у 32. задатку).

Муж је бранич жене и ђетета, народ бранич
цркве и племена. — И међу се камена с рамена. —
Што ће мене момче Биограче. — Сок некаквог ми-
рисавог дрвета. — А кад време састајања дође. —
Мислим да страдања садашњег времена нису ништа
према слави која ће нам се јавити. — Вукашину
на рамена пада. — Нездрави и телом и душом. —
Ти ме зовни по имену. — Да комадић леба баца
псетету. — Струк му међу дрво шимширово. — Про-
врже се црнијем јагњетом. — Јер смо уди тела
његова. — Расти, јело, небу у висине — Свако
Туре себи дере.

ЗАМЕНИЦЕ

286. — Заменице су речи којима се
замењују именице, придеви и бројеви.

287. — Лица. Заменице разликују
три лица.

288. — Прво лице је оно које гово-
ри: **ја** мислим, **ми** мислимо.

Друго лице је оно коме се говори:
ти мислиш, **ви** мислите.

Треће лице је оно о коме се говори:
он мисли, **они** мисле.

289. — Врсте заменица. Заменице се

по своје значењу деле на *личне* и *при-
девне*.

290. — Род. Личне заменице (осим
трећег лица познатог) немају родова, т. ј.
једнаке су за сва три рода, а придевне за-
менице, и лична заменица трећег лица по-
знатог имају облике за сва три рода: *му-
шки*, *женски* и *средњи*.

I. ЛИЧНЕ ЗАМЕНИЦЕ.

291. — Личне или именичке заме-
нице су оне које стоје место именица.

У место да се каже: *Стеван* не чита,
Стеван не ради, *Стеван* се непрестано игра,
— каже се: *Стеван* не чита, **он** не ради,
он се непрестано игра. Реч **он** која заме-
њује именицу *Стеван*, лична је заменица.

292. — Личне су заменице:

Првога лица: . . . . **ја**.

Другога лица: . . . . **ти**.

Трећег лица:

1. Познатог . . . . **он**, **она**, **оно**.

2. Непознатог . . . . **ко** (за лица),
што (за све о
стало).

3. Неодређеног . . . . **неко** (нетко),
нешто.

4. Одреченог . . . . **нико** (нитко),
ништа.

5. Сложене . . . . **свако** (сватко)
свашта, **које-**
ко, **којешта**.

Свакога лица: . . . . себе или се.

II. ПРИДЕВНЕ ЗАМЕНИЦЕ.

293. — Као год што личне или име-
ничке заменице стоје место именица, тако
и придевне заменице стоје место придева
и бројева.

294. — Придевне заменице по своје
значењу деле се на придевне заменице за
присвајање, за *показивање*, за *каквоћу* и за
количину.

295 — Придевне су заменице за при-
свајање:

Првога лица: . . . . **мој**, **-а**, **-е**.

наш, **-а**, **-е**.

Другога лица : . . . . твој, -а, -е.
ваш, -а, -е.

Трећега лица :

1. Познатог . . . . његов, -а, -о; њен, -а, -о. њезин, -а, -о. њихов, -а, -о; њихан, њихна -но.

2. Непознатог . . . . чиј, -а, -е.

3. Неодређеног . . . . нечиј, -а, -е.

4. Одреченог . . . . ничиј, -а, -е.

5. Сложене . . . . свачиј, -а, -е; којечиј, -а, -е.

Свакога лица : . . . . свој, -а, -е.

296. — Придевне су заменице за показивање :

Првога лица : . . . . овај (ови), ова, ово.

Другога лица : . . . . тај, та, то.

Трећега лица :

1. Познатог . . . . онај (они), она, оно.

2. Непознатог . . . . који, -а, -е.

3. Неодређеног . . . . некоји, -а, -е. (неки, -а, -о.)

4. Одреченог . . . . никоји, -а, -е.

5. Сложене . . . . свакоји, -а, -е. (сваки, -а, -о.)

Свакога лица : . . . . сам, -а, -о (без икога или ичега другог)

297. — Придевне су заменице за каковоћу :

Првога лица : . . . . овакав, -ква, -кво. (оваки, -а, -о.)

Другога лица : . . . . такав, -ква, -кво. (таки, -а, -о.)

Трећега лица :

1. Познатог . . . . онакав, -ква, -кво. (онакаки, -а, -о.)

2. Непознатог . . . . какав, -ква, -кво. (каки, -а, -о.)

3. Неодређеног . . . . некакав, -ква, -кво. (некаки, -а, -о.)

4. Одреченог . . . . никакав, -ква, -кво. (никаки, -а, -о.)

5. Сложене . . . . свакакав, -ква, -кво. (свакаки, -а, -о.)

свакојак, -а, -о. (свакојаки, -а, -о.)

којекакав, -ква, -кво, (којектаки, -а, -о.)

Свакога лица : . . . . исти, -а, -о.

298. — Придевне су заменице за меру и количину :

Првога лица : . . . . оволики, -а, -о.

Другога лица : . . . . толики, -а, -о.

Трећега лица :

1. Познатог . . . . онолики, -а, -о.

2. Непознатог . . . . колики -а, -о.

3. Сложене . . . . васколик (савколик), -а, -о. васколики (савколики) -а, -о.

Свакога лица : . . . . сав (вас), сва, све.

Напомена. Треће лице неодређено и одречено не употребљавају се као заменице већ као неодређени бројеви и не разликују родове, и то :

неодређено кад је мање од пет за мушки и средњи род (н.пр. неколика човека, неколика детета неколика

За женски род (н.пр. неколике паре) . . . . . неколике

Кад је више од пет и више за сва три рода . . . . . неколико

Одречног за сва три рода . . . . . николико

III. ПРОМЕНА ЗАМЕНИЦА

299. — И ако се заменице мењају по падежима као и именице, њихови наставци су са свим различни од наставака именичке промене.

300. — Ни све заменице не мењају се једнако; друкчије наставке имају личне заменице првог, другог и сваког лица, а друкчије све остале заменице.

1. Промена личних заменица првог, другог и сваког лица.

301. — Лична заменица првога лица нема петог падежа у оба броја, а остале падеже има овако :

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. пад. <i>jā</i>	<i>mī</i>
2. « <i>mēnē, ме</i>	<i>nās</i>
3. « <i>mēni, ми</i>	<i>nāma, нам</i>
4. « <i>mēnē, ме</i>	<i>nās</i>
5. « —	—
6. « <i>mīdm, (mīdme)</i>	<i>nāma</i>
7. « <i>mēni</i>	<i>nāma</i>

302. — Лична заменица другог лица има ове облике :

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. пад. <i>tī</i>	<i>vī</i>
2. « <i>tēbē, те</i>	<i>vās</i>
3. « <i>tēbi, ти</i>	<i>vāma, вам</i>
4. « <i>tēbē, те</i>	<i>vās</i>
5. « <i>tī</i>	<i>vī</i>
6. « <i>tōdbm</i>	<i>vāma</i>
7. « <i>tēbi</i>	<i>vāma</i>

303. — Лична заменица сваког лица нема множине, а ни у једнини првога ни петог падежа: остали облици су:

ЈЕДНИНА
1. пад. —
2. « <i>sēbē</i>
3. « <i>sēbi</i>
4. « <i>sēbē, се</i>
5. « —
6. « <i>sōdbm</i>
7. « <i>sēbi</i>

304. — Код ових заменица видимо по неке облике двојачке: *мене, ме; нама, нам* итд. Већи облици употребљавају се:

1. У почетку реченице, н.пр. *Тебе* је звао отац. (Звао *те* је отац). — *Нама* су купљене хаљине. (Купљене су *нам* хаљине).

2. Кад је на заменици сила у говору н.пр. Звали су *тебе* а не *мене*. — Дао је и *теби* и *мени*.

3. Уз предлоге, на пр. од мене, од тебе, од себе, к мени, к теби, к себи, к нама, к вама.

Четврти падеж говори се и мањи после предлога, н.пр. у ме, у те, у се; за ме, за те, за се; преда ме, преда те, преда се; итд.

Иначе се свуда говоре мањи облици.

305. — *Трећи* и *седми* падеж једнине може да гласи још и *мене, тебе, себе*.

306. — *Четврти падеж* множине говори се још и у старијем облику *не* и *ве* (место *нас* и *вас*).

307. — *Трећи падеж* множине говори се још и у старијем облику *ни* и *ви* (место *нам* и *вам*).

2. Промена осталих заменица.

308. — Остале заменице имају ове наставке:

Мушки род. За 1. падеж једнине или нема наставка или је наставак **и**; за 2. **ога**; за 3. **ому**; 4. падеж или је једнак с првим или са другим (као код именице прве врсте); 5. падеж је као први; за 6. је наставак **им**; за 7. **ом**; — у множини за 1. и 5. **и**; за 2. **их**; за 3. 6. и 7. **им**; за 4. **е**.

Женски род. За 1. и 5. падеж је наставак **а**; за 2. **е**; за 3. и 7. **ој**; за 4. **у**, за 6. **ом**; — у множини за 1., 4. и 5. **е**, а за остале као у мушком роду.

Средњи род. За 1., 4. и 5. пад. једнине наставак је **о**, а за остале као у мушком роду; — у множини за 1., 4. и 5. је наставак **а**, а за остале као у мушком роду.

309. — Средњи је дакле род једнак с мушким сем 1., 4. и 5. падежа у оба броја, а множина је за сва три рода једнака сем 1., 4. и 5. падежа.

Пример:

	Једнина		
	МУШКИ	СРЕДЊИ	ЖЕНСКИ
1. пад.	<i>sām</i>	<i>sām-о</i>	<i>sām-а</i>
2. «	<i>sām-ога</i>		<i>sām-е</i>
3. «	<i>sām-ому</i>		<i>sām-ој</i>
4. «	<i>sām (sām-ога)</i>	<i>sām-о</i>	<i>sām-у</i>
5. «	<i>sām</i>	<i>sām-о</i>	<i>sām-а</i>
6. «	<i>sām-им</i>		<i>sām-ом</i>
7. «	<i>sām-ом</i>		<i>sām-ој</i>

Множина

1. пад.	<i>сам-и</i>	<i>сам-а</i>	<i>сам-е</i>
2. «	<i>сам-ѣх</i>		
3. «	<i>сам-ѣм</i>		
4. «	<i>сам-е</i>	<i>сам-а</i>	<i>сам-е</i>
5. «	<i>сам-и</i>	<i>сам-а</i>	<i>сам-е</i>
6. «	<i>сам-ѣм</i>		
7. «	<i>сам-ѣм</i>		

310. — У 2. падежу једнине у мушком и средњем роду може отпасти крајње **а**: **самог**.

311. — У 3. падежу једнине у мушком и средњем роду може отпасти крајње **у**, и онда је једнак са 7.: **самом**. — У оба та падежа може се додати **е**: **самоме**.

312. — У 3., 6. и 7. падежу множине може се додати **а**: те гласи **самима**.

313. — Овако се мењају ове заменице: *ко* (неко, нико, свако, којеко); *овај*, *ова*, *ово*; *тај*, *та*, *то*; *онај*, *она*, *оно*; *оаки*, *-а,-о*; *таки*, *-а,-о*; *онаки*, *-а,-о*; *каки*, *-а,-о* (некаки, *-а,-о*; никаки, *-а,-о*; свакаки, *-а,-о*; свакојаки, *којекаки*, *-а,-о*); *исти*, *-а,-о*; *оволики*, *-а,-о*; *толики*, *-а,-о*; *онолики*, *-а,-о* (сваколики, *-а,-о*).

314. — У заменице **ко** (неко, и т. д.) основа је **к**, па се дометнуло **то** (*кто*), за тим се сугласници преметнули и гласи **тк** (*нетко*, итд.) **т** може и отпасти: **ко** (неко, итд.). У 2. падежу гласи *к-ога*, итд.

315. — Ове заменице (*ко*, *неко*, итд.) немају множине ни 5. падежа једнине.

316. — У заменице *овај*, *тај*, *онај*, основа је **ов**, **т**, **он**, па је за мушки род у 1. падежу једнине додато **а**, и после је прионуло **ј**; — у 2. падежу једнине види се чиста основа: *ов-ога*, итд.

317. — Ако се основа заменичка свршава на непчани сугласник (н.пр. *наш*, *мој*, итд.), заменица има исте наставке, само се у мушком и у средњем роду **о** стојећи иза непчаника претвара у **е**: *наш-ега*, итд.

318. — И код ових заменица може отпасти у мушком и средњем роду у 2. п. једнине **а** од наставка: *нашег*, *мојег*.

319. — Исто тако може у мушком и у средњем роду отпасти у 3. падежу једнине **у**: *нашем*, *мојем*, али ове заменице не

примају у 3. и 7. падежу једнине **е**, јер се пред **и** налази већ једно (*овоме*; али не и *нашеме*).

320. — У 3., 6. и 7. падежу множине и овде се може додати **а**; те гласи: *нашима*, *мојима*.

321. — Тако се мењају заменице: *што* (нешто, ништа, свашта, којешта); *мој*, *-а,-е*; *твој*, *-а,-е*; *наш*, *-а,-е*; *ваш*, *-а,-е*; *чиј*, *-а,-е* (нечиј, *-а,-е*; ничиј, *-а,-е*; свачиј, *-а,-е*; којечиј, *-а,-е*); *свој*, *-а,-е*; *који*, *-а,-е* (некоји, *-а,-е*; — неки, *-а,-е*; — никоји, *-а,-е*; свакоји, *-а,-е*; — сваки, *-а,-о*; — којекоји, *-а,-е*); *сав*, *сва*, *све*.

322. — У заменице **што** (нешто, ништа, свашта, којешта) основа је **ч** и дометак **то** (**что**) па се **ч** као сложен сугласник распада у своје делове **тш** (*тшто*) и прво **т** отпада, те гласи **што**; 2. падеж **чега** или **чеса**, итд. 4. је падеж једнак с првим.

Ни ове заменице (*што*, *ништа*, итд.) немају множине ни 5. падежа једнине.

323. — Заменице **мој**, **твој**, **свој**, **који** (некоји, никоји, свакоји, којекоји) могу у мушком и средњем роду у 2., 3. и 7. падежу једнине да избаце **ј**, па се **е** од наставка једначи са **о** од основе и постаје **о**, и за тим се два **о** слију у једно дуго: *мојега*, *мојега*, *мојега*, *мојега* (или *мог*), *мојему*, *мојему*, *мојему*, *мојему* (или *мом*, или *моме*, јер сад већ нема пред **м** **е**).

324. — Заменици **сав**, **сва**, **све** основа је **вс**, па се у мушком роду међу два сугласна умеће **а** и гласи **вас**, у 2. падежу једнине место *всга* гласи **свега**, јер су се сугласници преметнули. То је било и у свима осталим падежима па је продрло и у први: **сав**. У женском и средњем роду већ у 1. падежу једнине извршено је преметање те место *вса*, *вса*, гласи **сва све**.

У 2. падежу множине поред **свих** може гласити и **свију**, а то је облик старе двојине.

325. — *Лична заменица* трећег лица познатог има сад оваке облике:

		Једнина		
		МУШКИ	СРЕДЊИ	ЖЕНСКИ
1. пад.	<i>ѣн</i>	<i>ѣно</i>		<i>ѣна</i>
2. «		<i>ѣдѣга, га</i>		<i>ѣѣ, је</i>

3. пад.	њему, му	њђј, јој
4. «	њђга, га	њђј, ју, је
5. «	—	—
6. «	њђм	њђм
7. «	њђму	њђј.

Множина

1. пад.	ђни	ђна	ђне
2. «	њђх, их		
3. «	њђма, им		
4. «	њђх, их		
5. «	—		
6. «	њђма		
7. «	њђма.		

326. — У мушком роду 4. падеж кад је с предлозима може гласити њ: на њ, по њ, у њ. Исто тако кад је већи облик тога падежа с предлозима може испасти е, те гласи: на њга.

327. — У 6. падежу јединице у сва три рода може примити е те гласи: њђме, њђме.

328. — Придевне заменице: њђгов,-а,-о; њђен,-а,-о; њђзин,-а,-о; њђхов,-а,-о; њђхан, њђхна,-о; овакав,-ква,-о; такав,-ква,-о; онакав,-ква,-о; какав,-ква,-о (некакав, пикакав, свакакав, којекакав, свакојак); васколик,-а,-о, (савколик,-а,-о) мењају се као неодређени придеви (види прав. 353—357.).

329. — Заменице овакав, такав, онакав, какав и васколик могу да приме у 1. падежу јединице за мушки род наставак и и гласе овакови, такови итд. и онда се у сва три рода мењају као заменице (сам,-а,-о).

IV. УПОТРЕБА ЗАМЕНИЦА

330. — Придевне заменице за присвајање показују да оно што значи именица уз коју они стоје, припада ономе лицу, ког је лица та заменица.

Ако се на пр. рече: То је твоја књига, онда значи да књига припада 2. лицу (коме се говори), и то је лице једно (јер твој је придевна заменица за присвајање 2. лица јединице); ако ли се рече: То је њена књига, онда књига припада 3. лицу, које је женског рода и једно је (јер је њен придевна за-

меница за присвајање 3. лица јединице женског рода), итд.

331. — Али ако та ствар припада подмету, онда се — ма кога лица и рода био тај подмет — уз именицу меће придевна заменица за присвајање сваког лица, нпр.

Ја сам узео	}	своју књигу.
Ти си узео		
Он је узео		
Она је узела		
Оно је узело		
Ми смо узели		
итд.		

332. — Заменицама трећег лица непознатог праве се упитне реченице, и то: 1-им падежом личне заменице прави се упитна реченица са непознатим подметом; 1-им падежом придевних заменица пита се за додатке подметове.

Пр.: Бак чита. — Ко чита? — Чиј ђак чита? — Који ђак чита? — Какав ђак чита? — Колики ђак чита?

333. — Осталим падежима тих заменица траже се додаци прироку који су у тим падежима или особине тих додатака.

Пр.: Бак чита књигу. — Шта ђак чита? — Чију књигу ђак чита? — Коју књигу ђак чита? — Какву књигу ђак чита? — Колику књигу ђак чита? — Или: Бак иде школи. — Чему иде ђак? — Чијој школи иде ђак? — Којој школи иде ђак? — Каквој школи иде ђак? — Коликој школи иде ђак? итд.

334. — Али те исте заменице употребљавају се и за свезивање подређених реченица за реч којој су додане или за главну реченицу. Тада ове заменице нису упитне него савезне.

335. — Подређена реченица кад се додаје једној речи онда заменица узима род и број те речи (падеж не мора).

Пр.: а. Подређена реченица додаток именици: Иди у другу земљу, коју ћу ти ја показати. — И момак, који му пошаше оружје. — Тешко ономе човеку, кроз кога долази саблазан. — Он би пашао себи девојку, какоју свака земља нема.

б. Подређена реченица додаток заменици: Само молим свакога који би их писао, да

он не поправља ништа. — Не могу сви примити тих речи, до *оних*, којима је дано. — Срећа је *оно што* људи за срећу држе. — Да ко би ми задобио Хајку, дао бих му три товара блага.

Заменица се може и изоставити: А ово је све било, да се збуди (*оно*), што је казао пророк.

336. — Кад се подређена реченица додаје главној, онда заменица узима род и број оне именице на коју се односи, или стоји у средњем роду у једнини, и онда није више заменица него прилог или неодређени број.

Пр.: Наши су *дани онолики, колики* беху Лазареви, Обилићеви и Милошеви. — *Какво* би било *пролеће* без сунца, *такво* би било *детенце* без слободе.

Како је мир пропасте године између Срба и Турака начињен, *онако* је и трајао. — Па *како* се год ми сад бринемо о њима, *тако* ће се они после бринути о нама. — *Колико* воде попила, *толико* суза пролила. — Ти ниси *толико* несрећан, *колико* ти се чини.

337. — Место придевне заменице за показивање **који**, -а, -е, може да стоји лична заменица **што**.

Пр.: Оно ми је брајов *дудук, чим* (којим) дудуче за овцама. — Ово је *хлеб, што* (који) вам Господ даје да једете. — Ухватише оно *момче* младо, *што* (које) је њима бостан погазило.

338. — Место заменице 3. лица неодређеног **неки**, може да стоји заменица 3. лица непознатог **какав** и **који**.

Пр.: Већ дај мене *каква* (некога) обиљекја. — Ону длаку продај *какву* (некому) богату човеку. — Тебе нема, моја мила мајко, да за мене *коју* (неку) реч прословиш. — Има ли ту *која* (нека) церемонија?

339. — Кад уз заменице 3. лица одреченог стоје предлози, онда се они међу између одречне речце **ни** и заменице, нпр. *ни у кога* (место *у никога*).

Пр.: Да се више *ни у шта* не меша. — Он ти се *ни на какве* уговоре предао није.

ЗАДАЦИ

45. Задатак

299.—307. правило. — Изнађи у овим примерима све именице као у 32. задатку, и све личне заменице и одреди у ком су падежу.

Ходи к мене у гору зелену. — Ко ви хтез наудити, не дао му Бог. — Све ћу теби поклонити даре. — Тамо су ни наши господари. — Ево су ти гости дошли. — Турци су ме пристигнули. — Додави ми вранца Комненова. — Издај нама Новаквић-Грују. — Ја ћу за те на мегдан изићи.

46. Задатак (продужење).

Је си л' мене снаху испросио, мене снаху, себе вјерну љубу. — Молим ви се, браћо из свијета. — Па ни дође књига од Никшића. — Скупи мени младе носиоце. — Што ве храним тридесет година. — Себи зове Брђанске кнезове. — Тиха росо што не падаш на ме? — Жалосне не мало развесели. — Сви ће народи омрзнати на вас. — Не ћу да што облада мноме.

47. Задатак

308.—315. правило. — Напиши све облике од ових заменица:

свако; *тај*, -а, -о; *никаки*, -а, -о; *оволики*, -а, -о.

48. Задатак

316.—322. правило. — Напиши све облике од заменица:

ништа; *свој*, -а, -е; *свакоји*, -а, -е; *ваш*, -а, -е; *сас*, *сва*, *све*.

49. Задатак

308.—330. — Изнађи у овим примерима све заменице, одреди какве су и у ком облику стоје.

Тешко оном, ком на конак дођем. — Је л' колика та девојка? — Оне две рибе подели свима. — Подај мене светлост твоју. — Гледа сабљу мало и велико, никоме се извадити не да. — Ви се двору моме потрудите. — Отрчи своје староме господару. — Некаком човеку дође ђаво у сну. — Идем оцу својему. — Кад ја пођем роду моме. — Дадоше му копље убојито.

50. Задатак (продужење).

Свега имаш у бијелу двору. — Накупова сваке трговине. — Отац хоће таквих богомољаца. —

Има нас свакојаких. — Па је тури на раме јупачко. — Ваистина, донеси им вина. — Ја нисам те милости вредан. — Да Арапи таки зулум чине. — Каку сам ти жалост учинио? — Па га вију од бижеле свиле. — Коју муку најволиш мучити? — Какву то војску цар мисли?

51. Задатак (продужење).

Она шћаше бјежати у Турке, не даде јој Страхинићу баше. — Каком мјером мјерите, онаком ће вам се мјерити. — Ко толикој војсци коње оседла? — Мене јесте заклињала мајка, да се неком не уклоним с пута. — Чим ћемо се одјенути. — Што крвника њом наслади? — Тада слуге њему допадоше. — Ти ћеш себи бољу љубу наћи, али њима никад не ћеш мајке. — Што се нашим језиком зове Влак. — Забавља се свакојаким беспослицама.

52. Задатак

330.—331 правило. — Види јесу ли у овим примерима правилно употребљене придевне заменице за присвајање, и ако има погрешака, поправи.

Видиш да ћеш данас погинути, погинути од твог родитеља. — Твога дору водим своје двору, а од двора моме суђењу, — Брзо ваше коње опремајте. — Виђе Иван своје бјеле дворе. — Нек се њиховог боје старјешине. — Те сретонше мила зета њихова. — Да ми своје коње одморимо. — Јер ћеш твоју изгубити главу. — Није ли ви зазор и срамота да ви браћу вашу не светите.

53. Задатак

332.—339. правило.

Хајде, Јело, убила те¹⁾ храна, којом²⁾ те је одхранила мајка. — Кака болест на овом јунаку, така

Питања за проиштивање на часу: Каква је то заменица (292)? — Колико лица разликују заменице (288)? — Ког је рода (290)? — Које још заменице немају рода (290)? — Који је то падеж (302)? — Има ли тај падеж још какав облик (302)? — Кад се употребљава тај већи облик (304)? — Како ће бити тај падеж у множини (302)? — Гласи ли још како тај падеж (306)? — Како гласи 3. падеж једнине (302)? — Гласи ли још како (305)? — Како гласи 3. падеж множине (302)? — Гласи ли још како (307)? — Како гласе ти падежи од личне заменице 1. лица (301)? — Гласе ли још како (305—307)? — Како се мења лична заменица сваког лица (303)?

²⁾ *Питања за проиштивање на часу.* — Каква је то заменица (296)? — Кажу све заменице 3. лица

болест на мом брату била! — Луде ни за што не броје. — О чем господа диване? — Она ми баша суерете, који се за њу опклади — Како су људи из некаквога села тужили субашу. — Колико ноће ноћас би, не вргох санка на очи. — Не бих ти се млада потурчила ни за какво благо на свијету. — Чија с' љуба? чија ли си сеја? — Твоју ћемо походити мајку. — Логор је био код некаких турских чардака. — Најнесрећнији смо од свију људи. — Ко лов лови око двора мога?

непознатог (292, 295—298)? — За шта се употребљавају те заменице (332—334)? — Како је овде употребљена (334)? — Шта везује (335)? — Како се слаже (335)? — Како би се слагала да везује за целу реченицу (336)? — Може ли се место ове заменице употребити каква друга (337)? — Кажу ту реченицу са том другом заменицом? — Може ли ова заменица да се употреби место које друге (338)? — Која још заменица може да стоји место заменице неки (338)? — Како ће гласити та заменица 3. лица одречног (296)? — Кад дође уз таку заменицу предлог, где стоји (339)? — Како гласи придевна заменица за присвајање првог лица (295)? — Шта она значи (330)? — Кад се употребљава придевна заменица за присвајање свакога лица (331)? — Који је то падеж којом? — Мења ли се та заменица као сам (317)? — Који падежи и кога рода одступају (317)? — Које се заменице мењају тако (321)? Које се мењају као сам (313)? — Како се мењају остале заменице и које су (328)? — Како гласи 6. падеж множине (309)? — Који су падежи једнаки у множини за сва три рода (309)? — Има ли у једнини једнаких падежа за више родова (309)? — Како гласи 2. падеж једнине мушког и средњег рода (309)? — Може ли још како гласити (318)? — Како гласи 3. пад. једн за те родове (309)? — Може ли још како гласити (319)? Може ли се додати е (319)? — Како гласе 3., 6. и 7. падеж множине (309)? — Могу ли још како гласити (320)? — Могу ли још како да гласе 2., 3. и 7. пад. једнине мушкога и средњег рода (323)? — Код којих заменица то још бива (323)? — Како гласи од те заменице 1. лице мушкога рода (296)? — Шта му је осnova (316)? — Има ли још таквих заменица (316)? — Шта је основа код заменаца *ко*, *што*, *са* (314., 322, 324)?

значање не везује за поједину познату лица или ствари.

348. — **Одређени вид** показује каквочу веш познатог лица или ствари.

Пр.: *Cyho dreo, dobar ban, okruga sto.*
Пр.: Оно *cyho dreo*, што је до наота. — Овај *dobri ban*, што добро зна српску граматикy. — Овај *okrug sto* што је на-
спед себе.

349. — **Одређени вид** разликује се од неодређеног у томе што у мушком роду одређени има на крају свакад *што* и *а* не-одређени нема никакво *и*, а у женском и одређеном роду крајње *а* и *о* у одређеном виду је свакад *што*, а у неодређеном свакад кратко. И арукчији је акценат у неодређеном, а арукчији у одређеном виду.

350. — **Присвојни придеви** немају као описни оба вида него или само неодрени или само одређени.

Пр.: *чојков, попов, јесин, шта; — српски, змијски, зидски, шта.*
Напомена. Немају неодређеног вида ни придеви:

IV. ПРОМЕНА ПРИДЕВА

351. — Сви се придеви не мењају једнако; арукчије се мењају у неодређеном, а арукчије у одређеном виду.

352. — Промена придева састављена је из промене именичме и из промене за-меничме.

353. — Придеви у неодређеном виду имају у јединини наставаке именичке промене (прве, друге и треће врсте) осим б. падежа мушкост и средњег рода и 3. и 7. падежа женског рода где имају наставаке именичке. У множини у сва три рода у 1. и 4. падежу имају наставаке именичке, а у осталим падежима заменичке.

Петога падежа у оба броја неодређени вид нема.

ПРИДЕВИ

I. ОПИСНИ И ПРИСВОЈНИ ПРИДЕВИ

340. — **Придеви** су речи које показују какво је неко лице или ствар, или како је чему припада неко лице или ствар. Према овоме придеви се деле на *описне* и *присвојне*.

342. — **Описни придеви** су они који описују ма какву особину некога лица или ствари.

Пр.: Чувај се *стара Тирчина* и *мада Србина*. — Пусти *црну* до појаса *браде*. — Па он *свак* пити *рђино вино*. — *Тому сабљу* у рукама носи.

342. — **Присвојни придеви** су по-стали од именица и показују да лице или ствари уз коју стоје припада ономе што значи основа од које су постали.

Пр.: Кулаш *на* с *коњама чаревујем* (коњи при-падују *чару*). — Дај ми, Боже, *очи* со-*коросе* и *бујера круна радодоса*. — *Сва-тоски* те *коњи* позобали! — И *градска* се отворише *врата*.

II. РОД У ПРИДЕВА

344. — Придеви имају облике за сва три рода: *мушки, женски* и *средњи*.

345. — И придеви као год и заменице које имају род, узимају облик онога рода кога је роду именица уз коју они стоје или на коју се односе.

Пр.: *Велука кула*. — *Кула* је *велука*. — *Мој мешур*. — *Мешур* је *мој*. — *Мадао теге*. — *Теге* је *мадао*.

III. ОДРЕЂЕНИ И НЕОДРЕЂЕНИ ВИД

346. — **Описни придеви** могу се уно-трдити у два вида: *у одређеном* или *у неодреденом*.

347. — **Неодређени вид** показује каквочу ма кога лица или ствари, и то му се

354. — Неодређени вид мења се овако:

Једнина		
МУШКИ	СРЕДЊИ	ЖЕНСКИ
1. пад. <i>жџт</i>	<i>жџт-о</i>	<i>жџт-а</i>
2. «	<i>жџт-а</i>	<i>жџт-ѓ</i>
3. «	<i>жџт-у</i>	<i>жџт-ој</i>
4. « <i>жџт (жџта)</i>	<i>жџт-о</i>	<i>жџт-у</i>
5. « —	—	—
6. «	<i>жџт-џм</i>	<i>жџт-ѓм</i>
7. «	<i>жџт-у</i>	<i>жџт-ој</i>

Множина		
1. пад. <i>жџт-и</i>	<i>жџт-а</i>	<i>жџт-е</i>
2. «	<i>жџт-џх</i>	
3. «	<i>жџт-џм</i>	
4. « <i>жџт-е</i>	<i>жџт-а</i>	<i>жџт-е</i>
5. « —	—	—
6. «	<i>жџт-џм</i>	
7. «	<i>жџт-џм</i>	

353. — Овако се исто мењају и придеви чија се основа свршава на непчани сугласник само што у средњем роду у 1. и 4. падежу јединице има наставак е место о: *врџѓ-е* итд.

356. — Према правилима 149., 151., 154. имају придеви мушког рода ове облике: *добар, добр-а* (витак, витка; бесан, бесна итд.) *нагао, нагл-а*; *гњио, гњила*; (бео бела; цео, цела, итд.); *сладав, слатк-а*, (мрзак, мрска; гибак, гипка), итд.

357. — Овако се мењају и заменице: *његов,-а,-о*; *њен,-а,-о*; *њезин,-а,-о*; *њихов,-а,-о*; *њихан, њихна,-о*; *оваказ, оваква,-о*; *такав,-ква,-о*; *онакав,-ква,-о*; *какав,-ква,-о*, (некакав, никакав, свакакав, свакојак, којекакав); *васколик,-а,-о*, (савколик,-а,-о).

2. Промена придева у одређеном виду

358. — Придеви у одређеном виду мењају се као заменице које имају род.

359. — Одређени вид мења се овако:

Једнина		
МУШКИ	СРЕДЊИ	ЖЕНСКИ
1. пад. <i>жџт-џ</i>	<i>жџт-ѓ</i>	<i>жџт-џа</i>
2. «	<i>жџт-ѓга</i>	<i>жџт-ѓѓ</i>
3. «	<i>жџт-ѓму</i>	<i>жџт-ѓј</i>
4. « <i>жџт-џ (жџт-ѓга)</i>	<i>жџт-ѓ</i>	<i>жџт-џ</i>
5. « <i>жџт-џ</i>	<i>жџт-ѓ</i>	<i>жџт-џа</i>
6. «	<i>жџт-џм</i>	<i>жџт-ѓм</i>
7. «	<i>жџт-ѓм</i>	<i>жџт-ѓј</i>

Множина		
1. пад. <i>жџт-џ</i>	<i>жџт-џа</i>	<i>жџт-ѓѓ</i>
2. «	<i>жџт-џх</i>	
3. «	<i>жџт-џм</i>	
4. « <i>жџт-ѓѓ</i>	<i>жџт-џа</i>	<i>жџт-ѓѓ</i>
5. « <i>жџт-џ</i>	<i>жџт-џа</i>	<i>жџт-ѓѓ</i>
6. «	<i>жџт-џм</i>	
7. «	<i>жџт-џм</i>	

360. — Овако се мењају и придеви чија се основа свршава на непчани сугласник, само што у мушком и у средњем роду о од наставак мењају у е: *врџѓ-ѓ, врџѓ-ѓга*, итд.

361. — Што је казано код заменице у прав. 310., 311., 312., 318., 319., 320. то вреди и за одређене придеве.

V. ПОРЕЂЕЊЕ ПРИДЕВА

362. — Придеви имају једну особину које немају остале речи, а то је што могу да се *пореде*.

363. — Описни придеви показују — као што је већ казано — каквоћу неког лица или ствари, и ти се придеви зову *прости*. Али придевима може да се икаже да једна ствар има више те каквоће него друга, или него све остале, и ти се придеви зову *поређени*.

364. — Имају два ступња поређења: *први* и *други*.

365. — Први ступањ поређења показује да једна ствар има више оне осо-

бине коју придев показује него друга нека ствар.

Пр.: Београд је *већи* него Смедерево. — Авала је *мања* од Копаоника.

366. — Други ступањ поређења показује да једна ствар има више оне особине коју придев показује него све остале ствари.

Пр.: Београд је *највећи* град у Србији. — Црпоречки округ је *најмањи*.

367. — Поређени придеви имају само одређени вид.

368. — Први ступањ поређења постаје кад се на основу (која се добија из другог падежа једн.) додају наставци *ј*, или *ш*, или *иј*.

369. — Наставак *ј* добијају ови придеви :

а. На целу основу :

<i>бео,</i>	<i>бесан,</i>	<i>благ,</i>	<i>блед</i>	<i>брз,</i>
<i>врућ,</i>	<i>глух,</i>	<i>горак,</i>	<i>грк,</i>	<i>густ,</i>
<i>драг,</i>	<i>дуг,</i>	<i>жив,</i>	<i>жуг,</i>	<i>јак,</i>
<i>криз,</i>	<i>крут,</i>	<i>ласан,</i>	<i>луд,</i>	<i>љуг,</i>
<i>млад,</i>	<i>млак,</i>	<i>мрк,</i>	<i>рић,</i>	<i>сед,</i>
<i>скупи,</i>	<i>сух,</i>	<i>тврдо,</i>	<i>тесан,</i>	<i>тих,</i>
<i>туп,</i>	<i>уд,</i>	<i>црни,</i>	<i>чврст,</i>	<i>чест,</i>

б. Пошто одбаце крајњи глас од основе :

<i>гладак,</i>	<i>жидак,</i>	<i>житак,</i>	<i>кратак,</i>
<i>мрзак,</i>	<i>низак,</i>	<i>плитак,</i>	<i>редак,</i>
<i>сладак,</i>	<i>танак,</i>	<i>тежак,</i>	<i>узак.</i>

в. Пошто одбаце два крајња гласа од основе :

<i>висок,</i>	<i>дебео,</i>	<i>дубок,</i>
<i>жесток,</i>	<i>широк.</i>	

370. — Сви ови придеви кад се пореде добијају на први слог оштар (˘) акценат.

371. — Глас *ј* од наставка спаја се са крајњим гласовима од основе и то :

ај у њ : *блед-блѣји*; лући, млаћи, сећи, тврћи, ући, глаћи, жићи, рећи, слаћи.

тј у њ : *густ-густији*; жући, крући, чвршћи, чешћи, краћи, плићи, жешћи.

лј у њ : *бдо-бѣљи*.

вј у њ : *бѣсан-бѣшњи*; машњи, тешњи, црњи, тањи.

гј / зј у ж : *благ-блѣжи*; дражи, дужи; *брз-брѣжи*, мржи, нижи, ужи.

ој / хј у ш : *висок-виши*; *глих-глиши*, суши, тини.

кј у ч : *јак-јѣчи*; горчи, грчи, млачи, мрчи.

Између бј, пј, вј умеће се л : *жив, живљји*; кривљи, скупљи, тупљи, дебљи, дубљи.

Иза њ, њ, ж и р, ј отпада: *рић-рићи*; врући, тежи, шири.

372. — Наставак *ш* добијају ова три придева : *лак, мек* и *леп*.

373. — Акценат је и код њих исти (˘): *лакши, мекши, лепши*.

374. — Наставак *иј* добијају сви остали придеви.

375. — Акценат је код њих на слогу пред наставком *иј* благ (˘):

Пр.: *кријан, кријанији*; *памѣтнији, задовољнији, богатији* итд.

376. — Ако се основа свршава на *к* оно се мења пред *и* у *ч*.

Пр.: *креак, креачији*; *љуичији* итд.

377. — Придеви : *добар, зао, велики* и *мали* имају први ступањ од других корена, и гласе : *бољи, гори, већи, мањи*.

378. — Придев *грдан* гласио је некад *грд*, па од те основе има сад први ступањ : *грђи*.

379. — Други ступањ поређења постаје кад се на први дода нај: најближи, и т. д.

Ово *нај* пише се састављено са придевом, само се раставља кад придев почиње са *ј*: *нај јачи*.

380. — Присвојни придеви не могу се поредити.

VI. УПОТРЕБА ПРИДЕВА

381. — Придеви и придевне заменице могу стајати или уз именицу, или могу бити у именичком прироку.

Напомена. Придев *рад* не стоји никад уз именицу него само у прироку.

382. — Кад придев стоји уз именицу може — ако има оба вида — бити и у од-

ређеном и у неодређеном виду, према томе да ли она именица представља познату или непознату ствар или лице.

383. — Ако ли је придев у прироку, мора — ако има оба вида — узети облик неодређеног вида.

Пр.: Бог је *милостив*. — Улица је *широка*. —
Ђак је *учитив*. Али: Овај је бор *највећи*.
Ова је кућа *најлепша*. — Он је *мали*.

384. — И придеви и придевне заменице било да су уз именицу, било да су у прироку морају узети *род*, *број* и *падеж* именице на коју се односе.

Пр.: И виђе га девет *милих шуга*. — Јесу ли ово твоји *двори*? — Бројила их *млада Бурђевица*. — *Добар* је Бог. — Један је *мој*.

385. — Кад придев или придевна заменица стоји уз именицу мушкога рода с наставком *а*, онда у једнини стоји у мушком, а у множини у женском роду.

Пр.: *добар слуга*; *наш владика*; *велики војвода*; — *добре слуге*; *наше владике*, *велике војводе*.

386. — У песмама се често налази да придеви и придевне заменице уз те именице и у једнини стоје у женском роду.

Пр.: *Слуга моја*, *Облачићу Раде!* — *Богосаве моја верна слуго!* — *Да ти Бог да, сибињска војводо.* — *Еј ђидијо, турска крвопијо?* — *Делија се ликом опасала.*

387. — Некад придев стоји сам без именице, и кад је у мушком роду значи човека или лице у опште, а кад је у средњем роду значи различно.

Пр.: *Богат* једе кад *хоће*. — *Брани* своје *мртве* и *рањене*. — И *кликује* и *живе* и *мртве*. — *Страшни* крвник сваког *крштенога*.

Богу *божије*, а цару *царево*. — Ту *птрча* *мало* и *велико*.

388. — Кад је у реченици поређен придев у *првом ступњу* може да стоји уз њега као додатак оно с чим је поређење учињено, а може да буде и без тога додатака.

Ако има додатак онда он стоји у 2. падежу са предлогом *од*, или у 1. падежу са свезом *него* или *но*.

Пр.: Ја сам *бољи*, чуј, *влаше*, *од тебе*; *боља* ми је *вјера него твоја*. — *Ђе издајник бољи од витеза?* — *Да с' из српске крви бољи Србин роди.*

389. — Исто тако и уз *други ступањ* може доћи додатак или може бити и без додатака.

Кад има додатак онда је у 2. падежу са предлогом *од* или *између*.

Пр.: И *најјаче* уздање *пропада*. — *Најгори* је *залогај*, којим се човек *удави*. — *Најнесрећнији* смо *од свјегу људи*. — *Од свију* је ових био *најзнатнији* *капетан Коча*.

ЗАДАЦИ

54. Задатак

342.—345. правило. — Напиши по двадесет описних и присвојних придева у сва три рода.

55. Задатак

346.—349. правило. — Напиши пет реченица у којима ће бити придев у неодређеном виду и пет у којима ће бити у одређеном.

56. Задатак

350. правило. — Напиши двадесет присвојних придева, и то десет који имају само неодређени, а десет који имају само одређени вид.

57. Задатак

351.—357. правило. — Измењај ове придеве и заменице у сва три рода:

риб, *сладак*, *њезин*, *васколик*.

58. Задатак

358.—361. правило. — Измењај ове придеве у сва три рода:

вријћ, *љут*.

59. Задатак

342.—389. правило. — Измењај у овим примерима све придеве и кажи о њима што знаш.

Док је *медведу* *гилмих*¹⁾ *крушака*, не боји се *глади*. — *Учини* се *црним Аранином*. — *У мен'* има

¹⁾ *Питања за проистивање на часу*. Какав је то придев (342)? — Каквих има придева (341)? — Шта показују једни шта други (342, 343)? — У ком

и млађих војвода који би се ради поиграти. — Пуна барка шенице и попове ђечице. — Однесе га пашину чадору. — Држ' се нова пута и стара пријатеља! — Ја се млада бољој срећи надам. — Док је Врдничке куле. — Наглед'о се бијела свијета и жаркога сунца. — Не држим те бана најгорега, но те бана држим најбољега.

БРОЈЕВИ

390. — Бројеви су речи које показују колико има чега, или где је што по броју на реду.

391. — **Врсте бројева.** Бројеви се деле на *просте, збирне и редне.*

392. — **Прости бројеви** показују колико има једнаких лица или ствари. Они су:

један, два, три, четири, пет, шест, седам, осам, девет, десет, једанаест, дванаест, тринаест, четрнаест, петнаест, шеснаест, седамнаест, осамнаест, деветнаест, двадесет, двадесет и један, итд. тридесет, четрдесет, педесет, шестдесет, седамдесет, осамдесет, деведесет, сто, сто један, итд.

је роду и за што (345)? — Који је то вид (347)? — Колико има видова (346)? — Шта показује један вид, а шта други (347, 348)? — За што је овде употребљен неодређени вид (382)? — Чиме се разликују видови (349)? — Имају ли сви придеви оба вида? — Који је ово падеж? — За што (384)? — Бива ли то сваки пут (385, 386)? — Како се мењају придеви у неодређеном виду (353)? — Како се мењају придеви чија се основа свршава на непчани сугласник (355)? — Како се мењају придеви у одређеном виду (354)? — Је ли ово прост или поређен придев? — Шта су то прости а шта поређени придеви (363)? — Могу ли сви придеви да се пореде (380)? — Како ће бити први ступањ од овог придеви (374)? — Којим је наставком постао (374)? — Који су још наставци за први ступањ (368)? — Додаје ли се *ј* код свих придева на основу (369)? — Какве промене бивају кад *ј* дође до основе (370)? — Код којих придева прави се први ступањ наставком *ш*? — Какав је акценат код првог ступња с наставком *ј* и *ш* (370, 373)? — Какав је код оних на *иј* (375)? — Како ће бити од овог придева други ступањ (379)? — Шта значи други ступањ поређења а шта први (366, 365)? — Могу ли бити поређени придеви у неодређеном виду (367)? итд. итд.

две стотине итд., хиљада (*тисућа*), милион.

393. — **Збирни бројеви** показују број лицима разног рода или века, или стварима које паром или множином значе целину за бројање, као нпр.: *петоро* деце, *десеторо* чељади, *четворе* чарапе, *двоје* рукавице, *троје* чизме итд.

Они су: *двоје, обоје, троје, четворо, петоро, шесторо, итд.* или: *двојица, тројица, четворица, итд.*

394. — **Редни бројеви** не показују колико има ствари него у коме је реду оно, што се броји, нпр. *пета* клупа не значи да има свега пет клупа, него показују ону клупу пред којом имају још четири, а иза не може бити или може не бити више клупа.

Они су: *први, други, трећи, четврти, пети, шести, итд.*

І. РОД У БРОЈЕВА

395. — Од простих бројева имају облике за сва три рода *један* и *два*.

396. — **Један** има облике за род као и придеви или придевне заменице: *један, -дна, -о*.

397. — Два гласи тако сад за мушки и средњи род, а за женски *две*. Некад је гласио и за средњи род *две*, и тај се облик одржао само уз *сто*: *две ста*.

398. — **Сто** или **стотина**, **тисућа** или **хиљада** и **милион** јесу бројне именице те имају само један род.

399. — Остали прости бројеви немају рода.

400. — **Збирни бројеви** се говоре или само у средњем роду: *двоје, петоро* итд., или кад се употребе у множини као бројни придеви имају облике за сва три рода: *двоји, двоја, двоје, петори, петора, петоре*, и т. д.

401. — Збирни бројеви на *-ица* женског су рода.

402. — **Редни бројеви** имају облике за сва три рода: *први, прва, прво; други, друга, друго*, итд.

II. ПРОМЕНА БРОЈЕВА

1. Прости бројеви

403. — Један, -дна, -о мења се само у једнини и има наставке придевних заменица.

404. — Два, две мењају се по старој двојини и падежи им гласе :

М. СР. РОД	Ж. РОД
1. 4. 5. пад. два	две
2. « двају	двеју
3. 6. 7. « двама (двема)	двема

405. — Тако се исто мењају и бројеви *оба, обе, оба; обадва, обадве, обадва.*

406. — И три и четири мењају се по старој двојини, и облици им гласе :

1. 4. и 5. пад. три	четири
2. « трију	четирију
3. 6. и 7. « трима	четирма

406. — Кад уз бројеве дође предлог они се не мењају.

Пр.: Тражио сам га у три куће. — Код две сестре. — Раздвојише се на две стране. — Преко три воде студене, преко три горе зелене. — Са четири сина, итд.

408. — Стотина и тисућа или хиљада мењају се као именице женскога рода треће врсте, милион као именица мушког рода прве врсте.

409. — Остали се прости бројеви не мењају.

2. Збирни бројеви.

410. — Збирни бројеви женскога рода на ица мењају се само у једнини и то као именице женскога рода треће врсте.

411. — Збирни бројеви средњега рода мењају се као придевне заменице средњега рода и имају само једнину.

1. пад. двоје	трђе	четворо
2. « двога (двојега)	трџа (трџега)	четворџа
3. « довоме (двома, двојему)	трџе (трџа, трџе)	четворџе (четворџа)
4. « двоје	трђе	четворо
5. « двоје	трђе	четворо

6. « двома	трџа	четворџа
7. « двома	трџа	четворџа

петоро, итд.

412. — Кад уз ове бројеве дође предлог не мењају се : Отишао с двоје деце ; — оставио кућу на двоје деце. А могу се и мењати : од тога двога ; к нама двома, и т. д.

413. — Кад се збирни бројеви употребе као бројни придеви онда се мењају као придевне заменице у множини на пр.:

М.	С.	Ж. РОД
1. пад. двоји	двоја	двоје
2. «	двојих	
3. «	двојим	

и т. д.

3. Редни бројеви.

414. — Редни бројеви мењају се у оба броја као одређени придеви, н.пр.:

ЈЕДНИНА		
1. пад. први	прво	прва
2. „	првога	прве

и т. д.

III. УПОТРЕБА БРОЈЕВА

415. — Један, -дна, -о, прима род и падеж оне именице уз коју стоји као год придевне заменице или придеви.

Пр.: Један човек, једнога човека, једна жена, једну жену, итд.

416. — Један може да се употреби и место заменице неки. — Кад је тако употребљен онда има и множину.

Пр.: Био један цар. — Дошли су једни људи. — Чуо је од једних трговаца.

417. — Као год што се сад један слаже са именицом као придев у роду, броју и падежу, исто су се тако и бројеви два (оба), три и четири слагали са именицом у роду броју и падежу кад су се именице мењале у двојини.

418. — Данас су се одржали уз те бројеве 1. 4. и 5. падеж старе двојине и то само за мушки и женски род: *два, три, четири, голуба, две, три, четири, голубице*. Средњи род гласио је у старој двојини као женски, и одржао се само у *двје сти*, иначе се изједначио са мушким родом: *два, три, четири села*.

419. — У свима осталим падежима уз ове бројеве број стоји у својој двојини а именица у множини: *двају, трију, четирију голубова; двема, трима, четирима голубицама*, итд.

420. — Сто је бројна именица средњег рода и употребљава се тако кад стоји сама за себе и не мења се. Уз два може да узме стари облик двојине: *двје сти*, иначе уз *два, три и четири* узима облик мушког рода као и остале именице средњег рода: *две, три, четири ста*. Уз бројеве даље од четири не употребљава се она него место ње *стотина: пет, шест* итд. *стотина*.

421. — Уз остале просте бројеве даље од четири именице стоје у 2. падежу множине: *пет голубова, шест голубица, седам села*, итд.

422. — Уз бројне изразе именица се управља према последњем броју: *цедесет и четири човека, цедесет и пет људи*.

423. — Место простих бројева: *два, три, четири, пет* итд., кад стоје за људе или животињу мушкога рода могу се употребити **збирни бројеви женскога рода на ица**: *двојица, тројица*, итд. Именица која стоји уз њих долази у 2. падеж множине.

Пр.: *Тројици добрих јунака* (место: *трима добрим јунацима*). — *Подај оној тројици волова* нека лижу соли. — *Двојица младића* (или *два младића*).

424. — Ако уз ове бројеве не стоји именица онда значи 2, 3, 4 итд. човека.

Пр.: *Друга су двојица дошла*. — *Па су ова тројица били отишли*, да га отму.

425. — **Збирни бројеви средњега рода** употребљавају се:

1. Уз збирне именице женскога рода и именица стоји у 2. падежу једнине (јер нема множине).

Пр.: *Двоје деце, троје браће, четворо телади, десеторо Арачади, тринаесторо чељади*, и т. д.

2. Кад се говори о лицима разнога рода Именица или заменица ако је има стоји у 2. падежу множине.

Пр.: *Двоје ми се драго миловало* — *Јово момче и Мара девојка*. — *Нас је петоро*. — *Двоје коња* (кад је једно мушко а друго женско).

3. Да се назначи на колико је делова раздељена нека ствар.

Пр.: *Бојно коње прџби на седморо*, — *На четворо* разделише војску.

4. Уз именице на **ац** и **ић** (које значе нешто мало) могу ови бројеви да стоје место простих. Именица стоји у 2. падежу множине.

Пр.: *Троје јагањаца* (или: *три јагњета*). — *Петоро пилића* (или: *пет пилића*).

426. — **Бројни придеви** (прав. 413.) слажу се са именицама уз које стоје у роду, броју и падежу.

Они се употребљавају:

1. Уз именице које немају једнине.

Пр.: *двоје гусле* (двојих гусала итд), *троја врата, седморо кола*, итд.

2. Уз именице које имају једнину али својом множином значе целину за бројање.

Пр.: *четворе чизме* (четири паре чизама), *двоји сватови, четворе рукавице*. — *Њу ми просе троји просиоци*.

427. — **Редни бројеви** слажу се са именицама уз које стоје у роду, броју и падежу.

ЗАДАЦИ

60. Задатак

403.—408. правило. — Измењај бројеве: *један, -а, -о; оба, обе, оба; стотина, милион*.

61. Задатак

410.—414. правило. — Измењај бројеве: *петоро; шестори, шесторе, шестора; седми, седма, седмо*.

62. Задатак

413.—427. правило. — Напиши словима бројеве који су у овим примерима написани цифрама и именицу, која је у загради у 1. падежу јединице, стави у падеж који треба.

Ту ја нађох 2 (пасторчад) (прав. 425. 1.) — (Ти) 4 душом поднесите, а 4 криво сведочите (423). — Царуј, куме, за 7 (година), 8 подај мојему Урошу (421., 427). — Даћемо ти коња још бољега, и још прида 100 дуката (421). — Шаљи нама токе 30 (426. 1.). — Приште дрво на 2 на 3 (425. 3.). — Константин 5 тога имена (394.). — Што говоре 2 (младенац) (425. 2.). — Док не дотера кола 7 (426. 1.).

63. Задатак (продужење).

Па их венча, и 1 године роди млада царица сина. — Збор зборило 8 (везир). — Ја сам се на Цетињу разговарао с 2 људи из Дибре. — Венчају се њих 2. — Оћераше 3 хајлукџа, оћераше 30 (Турчин). — Риба расечена на 3. — Огањ који се добија тарући 2 липово (дрвљад) једно о друго. — Изломише пушке на 7.

64. Задатак (продужење).

Опет иду 5 кочије. — По смрти наше матере остане нам отац с нас 30 (деца) удов. — Нас ћемо 2 гледати. — На 2 му сабљу саломио. — Срете њега 2 (Латинчад). — Пак их иде уз плуг 4. — С Југом пође 9 (Југовић). — 1 недеље после предике скупи се цела општина. — Цепна длаку на 4. — Викну Јуже (ћеца) 9. — Ев' остаде 2 (сирочад).

СЛАГАЊЕ ПОДМЕТА
С ПРИРОКОМ.

428. — Подмет је у реченици старији од прирока, и прирок од њега зависи.

429. — Ако је подмет именица или лична заменица онда глаголски прирок долази у исто лице, број и род (ако је таква облик да се род може познати) у коме је и подмет.

Пр.: Петар је дошао. — Он није веровао. — А са неба сунце запламтило. — Дрвета се целомише, а људе и стоку у пољу град поби.

430. — Ако ли је именски прирок онда се спона слаже као глаголски прирок, она друга реч, ако је придев, број или заменица мора се слажати у роду, броју и падежу, а ако је именица она стоји или у 1. или у 6. падежу.

Пр.: Али змија бејаше лукава. — Његово је царство, — Он је први у школи. — Вукашин постане краљем. — Ово је мој новац.

431. — Ако су подмет збирне именице, онда је прирок у једнини, јер се и збирне именице мењају само у једнини.

Пр.: Цвеће је процвало. — Силно воће му је било око куће засађено.

432. — Кад су подмет збирне именице *браћа, госиода, властела, деца* и све на *ад: момчад, телад* итд. прирок чешће долази у множини.

Пр.: Чобанчад нађу зову. — Челад је метнуше на полицу. — Браћа се сваде, — Дјечица скоче око њага.

433. — Ако у прироку има глаголских придева, или је именски прирок па су у њему придеви или заменице, онда ти придеви и и заменице остају у једнини у жен. роду (као што су и те именице).

Пр.: Господа се јесу завадила. — Деца су добра. — Не зна Даша шта су момчад наша.

434. — Дешава се често да и уз ове именице цео прирок остаје у једнини.

Пр.: Код њега је господа избрана. — Сва господа стаде у пореду.

435. — Кад су подмет бројеви *два (оба, обадва), три, четири* и заменица *неколика*, онда прирок долази у множини, а придеви (ако их у прироку има) остају у једнини.

Пр.: Два су бора напоредо расла. — Сва четири ситне књиге пишу.

436. — Кад су подмет прости бројеви даље од четири или збирни бројеви *средњег* рода и женског рода на *ица*, онда прирок остаје у једнини у средњем роду (ако се род види) или долази у множини (Придеви из прирока остају у једнини).

Пр.: Устало је тридесет момака. — А кад прошло девет година. — Срете њега двоје Латинчади. — Обоје се деце посветило. — Прођоше зимус сто година равно. — Четири ста витезова излеђаше из затвора. — Дошло је петорица Турака. — Тако су обојица пуштена била.

437. — Кад су подмет бројеви, заменице или придеви или именице које значе какву неодређену количину или именица по (пола, која се не мења), прирок долази у једнину у средњи род.

Пр.: Нас је мало, а много Мацара. — Да се рјечи купују, мање би их се говорило. — Пола му се купе прољевало. — Сила се народа сабрало.

438. — Кад нема подмета онда прирок долази у једнину у средњи род.

Пр.: Мило ми је. — Лијепо је хвалити господу. — Како је могло бити.

439. — Кад има више подмета онда прирок по правилу долази у множину.

Пр.: Ватра и вода добре су слуге, али зли господари. — Орао и лисица учине међу собом друштво.

440. — Често се дешава да прирок остаје у једнини и поред више подмета, и онда се слаже са најближим.

Пр.: Кад прође дан и ноћ. — Била снаха и јетрва. — Жетву жела вила и девојка.

441. — Ако су подмети разних родова или су сви средњег рода прирок долази у мушки род. Ако су сви женског рода и прирок остаје у женском роду

Пр.: Мили су ми поштење и душа. — Небо и море беху мирни. — Милица и Марија су вредне.

442. — Ако има међу подметима разних лица, прирок долази у најстарије. Најстарије прво, па друго, па треће лице.

Пр.: Али ја и моја кућа служићемо господу. — А ти и дом оца твојега погинућете.

ЗАДАЦИ.

65. Задатак

428.—442. правило. — Прегледај јесу ли добро казане реченице у овим примерима, и ако има погрешака поправи и кажи за што.

Настао је тишина. — Сунце залазим. — Лишће жути. — Тако краљу Бог и срећа даде. — Бело стадо блеје. — Отац твој и браћа твоја дођоште к теби. — Породица друштво и држава притичу у помоћ матери. — Овај човек знају све. — Воће зри у лето. — Цвеће лепо мирисну. — Прошла је то лето и зима. — Наджњева се момак и девојка.

66. Задатак (продужење).

Типе, цвеће, сунце, другаме те зову. — Урадио је Косовка девојка. — Тешке су ме освојиле ране. — Ви ће пропасти. — Петао и пас путовао је заједно. — Орли и гаврани долетчи са свих страна. — Снопље су повезано. — И браћа се сваде. — Млада телад мече, а говеда ричу. — Кад ли долетео виленик и вила. — Још су браћа сестри беседили. — Деца су се играла у пољу. — Узрујала с' поље и равнина.

У државној штампарији, у књижарници Велимира Валовића у Београду и у свима добро уређеним књижарницама у Србији могу се добити ова

ДРЖАВНА ИЗДАЊА :

Српске народне пјесме. Скупио и на свијет издао *Вук Стеф. Караџић*. Књига I., у којој су различне женске пјесме. Биоград, штамп. краљ. Србије, 1891. — Већа 8°, стр. LXXX, 662 и 2 листа нота. Цена у тврдом повезу 4 дин.; у меком 3

Напомена. Од Вуковог «Рјечника српскога језика» до сада је штампано десет табака.

Закони краљевине Србије о устројству првостепених и виших судова; о постављању судија за ванпарнична дела; о судијама првостепених и виших судова; о истражним судијама; о чиновницима грађанског реда. Службено издање, повез мек. — Цена 1 динар.

Историја српскога народа за средње школе у краљ. Србији, од *Љ. Ковачевића* и *Љ. Јовановића*. Прва књига, II. део; повез мек. — Цена 1,20 дин.

Проблеми из диференцијалног и интегралног рачуна. Свеска друга. Написао *Милко В. Ђурић*, професор рационалне механике на Великој Школи. Повез мек. — Цена 5 динара.

Теориска и Практичка Статистика. Написао *Ј. Јансон*, професор петроградског универзитета, члан међународног статистичког института. Превео и допунио *Раша Милошевић*, повез мек. — Цена 3 динара.

Немачко-српски и Српско-немачки Речник за I., II. и III. део **Немачке читанке**; саставио *Владимир Малина*, професор класичке филологије и учитељ језика I. београдске гимназије. Повез мек. — Цена 2 динара.

Демостенове филипике и олинтске беседе са животом Демостеновим, превео и објаснио *Јован Туроман*; повез мек. — Цена 1,50 дин.

Геометријско цртање за 1., 2. и 3. разред реалака и гимназија, са 244 слике у тексту и на таблицама; израдио *Владимир Зделар*, професор. — Цена 2 динара

Ф. Анова Француска граматика с примерима за вежбање, удешена за II. и III. разред средњих школа у краљ. Србији; повез мек. — Цена 1,20 дин.

Наука о човеку (Соматологија и Антропологија), за школску и приватну потребу, израдио *Љубомир Миљковић*, с 11 таблица, 2 карте и 244 слике у тексту. У Београду, издање и штампа држ. штампарије, 1891. — Цена 5 динара.

45. зборник закона и уредаба издатих од 31. децембра 1888. године до краја 1889. године. Београд, штамп. краљ. Србије, 1891.; повез мек. — Цена 6-50 динара.

Елементи графијске статике од *Ј. Баушингера*, професора техничке механике и графијске статике на полутехници у Минхену, са другог издања превео *Св. Недељковић*, машински инжињер при железничкој дирекцији. Повез мек. — Цена 4 динара.

Уз ово дело иде и

Атлас са сликама за Елементе графијске статике. — Цена 2 динара.

Закон о уређењу округа и срезова од 1. јула 1890 са изменама и допунама од 18. децембра исте године. Друго издање; повез мек. — Цена 50 пара дин.

46. зборник закона и уредаба у краљевини Србији издатих од 1. јануара 1890. до краја исте године; повез мек. — Цена 10 динара.

Cornelii Nepotis liber de excellentibus ducibus extrarum gentium, за ученике VII. гимназијског разреда. — Цена 1 динар.

Геолошки Анали Балканскога полуострва. Трећа књига која има 56 табака текста, 1 геолошку карту, 1 таблицу анализа, 4 литографисане таблице и 13 слика у тексту. — Цена 10 динара.